

Gert Rijlaarsdam

Schrijfboek

Een cursus
doel- en publiekgericht
schrijven
op basis van informatie

Wolters-Noordhoff Groningen

Gebruiksaanwijzing	7
Voorwoord voor de docent	9
Voorwoord voor de cursist	11

Eerste schrijfronde	
Doel- en publiekgerichtheid	13

Werkschema	14
1 Doelgericht en publiekgericht schrijven	16
2 Schrijven is communiceren	17
3 Doelgerichtheid: Wat is dat?	18
4 Publiekgerichtheid: Wat is dat?	19
4.1 Hallo lezer, hoort u mij?	20
4.2 Nou, tot ziens lezer!	22
4.3 Lezersvriendelijk schrijven: 'Help, de lezer verzuipt!'	24
4.4 Wegwijzers en kilometerpaaltjes	24
4.5 Lezersvriendelijk schrijven: 'Over de hoofden heen schrijven'	25
4.6 Lezersvriendelijk schrijven: 't Oog wil ook wat'	26
5 Doel- en publiekgericht schrijven: Hoe doe je dat?	27
5.1 Schrijven: Voor de spiegel staan of schedellichten	27
5.2 Van klad naar net	28

Controlevragen	31
De eerste schrijfpdracht: In de ban van de reclame?	32

Tweede schrijfronde	
Structuur en betrouwbaarheid	37

Werkschema	38
6 Structuur: Wat is dat?	40
6.1 De opbouw van een tekst	40
6.2 De samenhang in teksten: 'Een alinea? Dat is een klontje tekst!'	42

0 1 2 3 4 5 / 91 90 89 88 87

Copyright © 1987 Wolters-Noordhoff bv Groningen, The Netherlands.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN 90 01 75835 5

- 6.3 De samenhang in teksten: 'Alinea's stapel je niet zomaar op elkaar!' 43
- 6.4 De samenhang in teksten: 'Wat doet die alinea eigenlijk?' 44
- 6.5 De samenhang in teksten: 'Alinea's, een kwestie van tactiek' 45
- 6.6 De samenhang in teksten: samenvatting 46
- 6.7 Visuele structuur: Overzichtelijk en aantrekkelijk 47
- 7 Een goede structuur maken in een tekst: Hoe doe je dat? 48
- 8 Betrouwbaarheid: Wat is dat? 50

Controlevragen 53

De tweede schrijfpdracht: Buitenlandse werknemers in Nederland 54

Derde schrijfronde

Nieuws waarde en taalgebruik 67

Werkschema 68

- 9 Nieuws waarde: Wat is dat? 70
- 9.1 Nieuws waarde: Drie eisen aan de inhoud 71
- 9.2 Nieuws waarde: Ook de presentatie kan nieuw zijn 73
- 10 Nieuws waarde in een opstel: Hoe doe je dat? 74
- 11 Taalgebruik 76

Controlevragen 81

De derde schrijfpdracht: Zo gezien, zo gedaan? 82

Vierde schrijfronde

Schrijven een proces 93

Stappenschema 94

Controleopdracht 97

De vierde schrijfpdracht: Een beetje drinken, een beetje dronken? 98

Formulieren 120

Reactieformulier 120

Commentaarformulier 122

Controleformulier voor schrijfmop 141

Verzamelvel voor het verwerken van commentaar 142

Gebruiksaanwijzing

Schrijfboek bestaat uit vier *schrijfrondes*, die op elkaar aansluiten. Samen vormen die schrijfrondes een afgeronde cursus.

Elke schrijfronde heeft dezelfde opbouw in vijf fases:

Eerste fase: Theorie

Daarin leest en verwerkt de cursist aanwijzingen om beter te schrijven. De eerste schrijfronde geeft theorie over *doel- en publiekgerichtheid*, de tweede over *structuur* en *betrouwbaarheid*, de derde over *nieuws waarde* en *taalgebruik*, de vierde over het *schrijfproces*.

Tweede fase: Schrijven, eerste versie

De cursist krijgt een schrijfpdracht en kan daarbij gebruik maken van – ook in *Schrijfboek* opgenomen – informatie. In de eerste schrijfronde is het onderwerp *reclame*, in de tweede *buitenlandse werknemers*, in de derde *televisiegeweld*, in de vierde *alcohol*. In plaats daarvan kunnen ook zelf gekozen onderwerpen worden gebruikt.

Derde fase: Elkaars opstellen becommentariëren

Dat gebeurt met behulp van een reactieformulier en een commentaarformulier, beide te vinden achterin dit boek. Elke cursist geeft commentaar op drie (of meer, of minder) opstellen, en krijgt zelf van drie (of meer, of minder) andere cursisten commentaar op het eigen opstel.

Vierde fase: Commentaar verwerken

Ieder leest de commentaren op het eigen opstel, weegt ze, en maakt op grond daarvan een herschrijfplan.

Vijfde fase: Schrijven, definitieve versie

Aan het begin van elke schrijfronde staat een *werkschema*, waarin nauwkeurig de gang van zaken per ronde is aangegeven. Om met een klas of groep goed te kunnen werken, zijn duidelijke afspraken nodig over inleverdata.

Eén schrijfronde neemt ongeveer vier weken in beslag.

Enkele tips en aanbevelingen:

- Leg een schrijfmap aan en verzamel daarin alle opstellen, oefeningen en commentaren.
- Schrijf alles met een zwarte balpen, terwille van de kopieerbaarheid en omdat het oog ook wat wil.
- Becommentarieer elkaars opstellen in eerste instantie liefst anoniem.
- Maak gebruik van doorschrijfpapier voor de eerste versie van de opstellen, zodat kopiëren niet meer nodig is.
- Kopieer en gebruik het controleformulier en het verzamelvel achterin dit boek.

Voorwoord voor de docent

Schrijven is niet moeilijk voor wie 't kan. Velen denken dat kunnen schrijven een aangeboren gave is. Wie het niet kan, zou het nooit kunnen leren.

Deze cursus bewijst het tegendeel. Het is het resultaat van een onderzoek waaraan 22 klassen deelnamen. Na drie cursusdelen schreven alle klassen gemiddeld veel betere opstellen.

Het boek kan gebruikt worden in klassen waarin een zekere zelfstandige werkhouding mogelijk is en nagestreefd wordt. De methode is beproefd in derde klassen HAVO en VWO, maar kan zeker in hogere klassen gebruikt worden. Voor bepaalde MBO-afdelingen en in het volwassenenonderwijs biedt het boekje ook veel mogelijkheden. Het wordt ook wel gebruikt door groepjes volwassenen die samen, vrijwillig aan hun schrijfvaardigheid willen werken. Omdat het stramien van elk cursusdeel en elke schrijfopdracht gelijk is, kunnen schrijfopdrachten gemakkelijk door leerlingen of docenten zelf ontworpen worden.

Schrijven is een vaardigheid die door *welbewuste* oefening verworven en verbeterd moet worden. Veel schrijven is geen garantie voor het ontwikkelen van schrijfvaardigheid. Het gaat om kennis over teksten en communicatie, om schrijf oefening en om een zekere mate van bewustheid van schrijfprocessen en onderwijsleerprocessen. Dit boekje biedt deze drie componenten: theorie, oefening en reflectie. Een bezwaar dat deze opzet voor sommige docenten oplevert, is de nadruk die schrijfvaardigheid in een schooljaar krijgt. Hierover twee opmerkingen. Ten eerste: alleen als de cursus enigszins intensief is, kunnen leerlingen bij elkaar en zichzelf vorderingen constateren. Dat is een zeer belangrijk leereffect en helpt de leerling voor het vak Nederlands of taalbeheersing te motiveren. Ten tweede: het vak Nederlands is in veel methoden sterk gericht op het beoefenen van leesvaardigheid. Een tekst met vragen is meestal de kern van een lessenreeks waaromheen andere vaardigheden geordend zijn. In dit boekje is de kern de schrijfopdracht. Maar voordat het zover is dat leerlingen hun opstel inleveren, hebben ze al heel wat andere activiteiten moeten ondernemen: verschillende vormen van lezen (studerend lezen, begrijpend lezen, globaal lezen, intensief lezen), informatie verzamelen (enquête, interview,

bibliotheekbezoek), verschillende vormen van samenvatten (informatief, commentatief). Bovendien ligt een integratie met spreekvaardigheid voor de hand, als men het onderwerp van de schrijfpdracht introduceert met spreekbeurten en discussies.

Een ander punt ter overweging is het volgende. Schrijfonderwijs schiet tekort, als het bestaat uit af en toe een opstel laten schrijven en dat, voorzien van commentaar en een cijfer, teruggeven. Een leerling moet commentaar op zijn schrijfprodukt niet alleen incasseren, maar ook en vooral: verwerken. De kunst van schrijven is voor een belangrijk deel: de kunst van *herschrijven*. En juist dat komt er meestal weinig van. De aanpak van *Schrijfboek* biedt gestructureerde leerstof, vraagt systematische reflectie (niet alleen op eigen, maar ook op andere schrijfproducten) en integreert de fase van herschrijven in het schrijfproces.

Daarbij loopt voor de docent het correctiewerk niet op tot onmogelijke hoeveelheden. U kunt cijfers geven voor alle definitieve versies van de opstellen, maar u kunt ook volstaan met twee of drie cijfers. Als u de leerlingen alle opstelversies, oefeningen en commentaren laat verzamelen in een map, kunt u steeds snel een overzicht krijgen en waar nodig ingrijpen of bijspringen.

Bij dit boekje is verkrijgbaar een handleiding voor de docent.

G. Rijlaarsdam

Voorwoord voor de cursist

Met dit boek leer je doel- en publiekgericht te schrijven. Je leert je mening te geven en die te beargumenteren. Je schrijft niet zomaar uit de losse pols, alles uit je duim zuigend, maar bestudeert het onderwerp eerst.

Misschien denk je: 'Schrijven, dat leer ik nooit.' Ik verwacht dat je na drie schrijfronden daar anders over denkt. Op alle scholen waar deze methode is gebruikt, bleken de klassen na drie schrijfronden beter te schrijven. Leerlingen zeiden ook van zichzelf dat ze merkten dat hun opstellen beter werden. Waarom zou jij een uitzondering zijn? Wat heb je nodig om beter te leren schrijven?

Inzet

Om opstellen te leren schrijven moet je oefenen: rekenen leer je ook niet vanzelf, net zo min als fietsen.

Steun

Om opstellen te leren schrijven heb je steun nodig. Als je leert rekenen moet je te horen krijgen hoe je dat moet doen: je leert het niet vanzelf. Je moet ook horen of het goed of fout gaat: anders leer je foute procedures. Voor de cursus betekent het dat je opstel becommentarieerd wordt. Na dat commentaar bekijk je je opstel nog eens goed en ga je het herschrijven. Je sleutelt dus veel meer aan een opstel voor je het inlevert dan vroeger.

Inzicht

Schrijven vereist inzicht in het schrijfproces. Je moet te weten komen hoe je schrijft, met welke fase je problemen hebt. Je moet ook leren kritisch naar je eigen opstel te kijken: wat is nu wel goed, waar ben je tevreden over, wat kan beter? In elke schrijfronde moet je oefeningen maken om je inzicht aan te scherpen. Dit zijn de nadenkoefeningen.

Kennis

Schrijven is een doelgericht en publiekgericht proces: je wilt met een tekst iets bij een publiek (lezers) bereiken. Daarom starten we met deze

twee begrippen. Ze zullen centraal staan in dit boek. Verder vergroot het boek je kennis over structuur, betrouwbaarheid, nieuws waarde en taalgebruik, en leer je meer over het schrijfproces in het algemeen.

De eerste opdracht

Dit cursusjaar zul je flink wat aandacht besteden aan het leren opstelschrijven. We verwachten dat je opstellen aan het eind van deze cursus stukken beter zijn. In elk geval: ze zullen anders zijn. Maar ook je werkwijze zal veranderen. Je gaat langzamerhand op een andere manier te werk. Aan het eind van de cursus weet je niet meer hoe je aan het begin ervan schreef. Dat is jammer, want dan kun je niet zelf zien hoe anders je te werk gaat. Daarom is het heel interessant voor jou en je leraar om te weten hoe je nu, in het begin van deze cursus, opstellen schrijft.

Besteed 20 minuten aan je zelfportret. Beantwoord in dat stukje twee vragen: hoe schrijf ik meestal opstellen, en wat zijn mijn problemen met opstelschrijven?

Eerste schrijfronde

Doel- en publiekgerichtheid

De werkwijze in de hele cursus volgt steeds hetzelfde patroon: theorie bestuderen, een opstel schrijven, commentaar geven op andere opstellen, commentaar op jouw opstel verwerken, herschrijven. Al deze stappen zijn hierna in een werkschema uitgesplitst. Om met een hele klas goed te kunnen werken moeten er goede afspraken over inleverdata gemaakt worden. Anders kunnen sommigen niet verder.

Werkschema

Fase 1: de theorie

- 1 Bestudeer de theorie over doel- en publiekgerichtheid (p.16-30). Noteer vragen als je iets niet begrijpt.
- 2 Beantwoord schriftelijk de controlevragen (p.31).
- 3 Bespreek onduidelijke punten in de theorie en je antwoorden op de controlevragen.

Fase 2: schrijven

- 1 Lees de schrijfp opdracht zorgvuldig (p.31).
- 2 Lees de informatie over het onderwerp (p.32).
- 3 Lees paragraaf 5 nogmaals (p.27).
- 4 Schrijf een klad, of maak een schema, of iets er tussenin: een 'ontdek-kende' versie.
- 5 Beoordeel je klad, rommel erin, verbeter.
- 6 Schrijf je eerste versie en lever die in.
- 7 Maak de eerste nadenkoefening: 'Hoe verliep het schrijfproces dit keer en wat vind ik van mijn tekst?' Schrijf 10 minuten over hoe het schrijven ditmaal verliep, over wat er gebeurde tijdens het schrijven en over je tekst: wat vind je er goed aan, waar ben je tevreden over, wat vind je minder goed, wat kan beter? Zou je een volgende keer op dezelfde manier te werk gaan?

Fase 3: commentaar geven

- 1 Lees één van de opstellen die je moet becommentariëren. Omschrijf je eerste indruk. Neem het reactieformulier (p.121) en noteer op een multoel jouw antwoorden.
- 2 Herhaal 1 voor de andere opstellen.
- 3 Maak de tweede nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het lezen van de opstellen?
- 4 Lees het eerste opstel nogmaals. Pak daarna het commentaarformulier. Je hebt het deel Doelgerichtheid (p.123) en Publiekgerichtheid (p.126) nodig.
Maak eerst de extra oefening van het formulier Doelgerichtheid. Beantwoord daarna de commentaarvragen 1 t/m 5.
Maak de extra oefening van het formulier Publiekgerichtheid. Beantwoord daarna de commentaarvragen 6 t/m 10.
Schrijf toelichtingen op je antwoorden, geef de schrijver suggesties, noteer opmerkingen op het opstel.
- 5 Herhaal 4 voor de andere opstellen.
- 6 Lever de opstellen en je commentaar in.
- 7 Maak de derde nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het commen-

taargeven op opstellen? Doordat je je intensief met de opstellen en de commentaarvragen hebt beziggehouden, zul je niet alleen de schrijvers iets geleerd hebben over hun opstel, maar ben je zelf ook het een en ander te weten gekomen. Denk en schrijf daarover (10 minuten).

Fase 4: commentaar verwerken

- 1 Orden het commentaar dat je kreeg. Gebruik daarvoor (een kopie van) het verzamelvel (p.142).
- 2 Maak een duidelijke samenvatting van het commentaar. Maak drie delen:
Wat vonden ze van de doelgerichtheid?
Wat vonden ze van de publiekgerichtheid?
Algemene opmerkingen/diversen.
- 3 Schrijf een commentaar op de commentaren.
Nu moet je gaan kiezen. Het zal lang niet altijd zo zijn dat alle commentaren eensluidend zijn. Misschien zijn twee lezers wel overtuigd en één niet. Dat is lastig. Moet je nu beslissen dat je je opstel op het punt van doelgerichtheid niet hoeft te verbeteren? Of zeg je toch: 'Als er één lezer vindt dat ik nog wat overtuigender kan zijn, dan moet ik dat maar proberen.'
Denk erom dat je *zelf* beslist welk commentaar je accepteert en welk commentaar niet. Jij beslist zelf, ook al zeggen de anderen dat 'de schrijver niet duidelijk uitlegt'. Je moet dan wel vertellen, waarom je vindt dat je lezers ongelijk hebben.
Geef antwoord op de vragen: Wat vind je van de kwaliteit van de commentaren? Welk commentaar accepteer je, welk niet en waarom niet?
- 4 Herschrijfplan.
Nu de laatste stap. Langzamerhand heb je een idee gekregen (via de nadenkoefeningen en het commentaar) hoe je opstel bij lezers overkomt. Nu gaat het erom te beslissen wat je er nog aan gaat sleutelen. Gooi je alinea's om? Verander je de inleiding? Moet je het slot pakken-der maken? Heb je een leuke truc gezien in een van de andere opstellen? Is er nog informatie die je moet toevoegen? Blijft er eigenlijk nog wel wat over van je eerste versie? Formuleer je herschrijfplan:
Wat ga ik veranderen?
Hoe ga ik veranderen?

Kijk ook nog eens naar je reactie op je eerste versie. Goede raad: probeer zo goed mogelijk je voor te stellen wat je gaat veranderen. Er moet een plan geformuleerd worden. Hoe beter je het plan uitschrijft, hoe beter je je bij het herschrijven kunt concentreren op dat herschrijfplan zelf. Anders is de kans groot, dat het opstel met je op de loop gaat tijdens het schrijven: er komt iets anders te voorschijn dan je gedacht had!

Tip: Maak twee kolommen:
links: wat ga ik veranderen?
rechts: hoe ga ik veranderen?

Fase 5: herschrijven

Schrijf op basis van je herschrijfplan de definitieve versie van je opstel.

Fase 6: map verzorgen

Aan het eind van elke schrijfronde lever je je map in. Maak per schrijfronde een inhoudsopgave. Nummer je pagina's. Zorg ervoor dat er titeltjes boven de oefeningen staan. Het volgende moet in je map zitten:

- 1 De eerste versie
- 2 Nadenkoefening 1
- 3 Nadenkoefening 2
- 4 Nadenkoefening 3
- 5 Het commentaar op jouw opstel
- 6 Verzamelvel
- 7 Samenvatting van het commentaar
- 8 Commentaar op het commentaar
- 9 Herschrijfplan
- 10 Herschreven versie

Je map kan worden beoordeeld met behulp van een formulier. Een voorbeeld staat op p.141.

1 Doelgericht en publiekgericht schrijven

Schrijven en praten zijn middelen om een doel te bereiken. Mensen willen wat bereiken bij de ontvangers van de woorden en zinnen die zij uitspreken. Daarom besteden we in deze schrijfronden veel aandacht aan doelgericht schrijven. We oefenen met opstellen: als je dit jaar leert doelgerichte opstellen te schrijven, heb je daar profijt van in volgende leerjaren. Allerlei andere tekstsoorten (brieven, werkstukken, artikelen, verslagen) moeten namelijk ook doel- en publiekgericht zijn.

Hoe zit dit stuk in elkaar? Eerst komt een algemene uitleg over 'Schrijven is communiceren'. Daarin leg ik uit dat vrijwel alles wat je met taal doet, doel- en publiekgericht is. In de volgende paragrafen leg ik de begrippen doelgerichtheid (paragraaf 3) en publiekgerichtheid (paragraaf 4) uit. Ik vertel waar je op moet letten als je opstel doel- en

publiekgericht moet zijn: wat moet er in je opstel staan als je je lezers ergens van wilt overtuigen? Daarna volgt een afrondende paragraaf (paragraaf 5), die weer over doel- en publiekgerichtheid samen gaat. Daarin gaat het over de werkwijze, het schrijven zelf. Hoe timmer je zo'n opstel in elkaar, hoe kom je van een blanco vel papier tot een opstel waar je tevreden over bent?

Heb je nu een diaatje in je hoofd van wat er volgt? Zo nee, lees dan de vorige alinea nog één keer over. Zo ja, begin bij paragraaf 2. Succes!

2 Schrijven is communiceren

Ik wil je in deze paragraaf duidelijk maken dat schrijven meer is dan: iets opschrijven. Het komt vaak voor dat een leerling een opstel in één keer op papier zet en dan zegt: 'Klaar!' Maar schrijven is veel meer.

Kijk eens naar teksten in jouw omgeving: de krant, de *Kijk*, de *Club*, misschien lees je ook weekbladen als *Vrij Nederland*, *Haagse Post*, *Elsevier*. Denk eens aan alle reclame op winkelruiten, op bussen, in neonletters. En advertenties! Ansichtkaarten, persoonlijke brieven, zakelijke brieven. Verhalen in jeugdboeken. Allemaal teksten, maar niet zomaar opgeschreven, 'Klaar!'

Wat er met die teksten aan de hand is? Ze zijn bedoeld voor een lezer. Ze zijn bedoeld om lezers te vermaken, te informeren, te overtuigen, te activeren. Met een tekst wil een schrijver iets bij een lezer bereiken. Of hij bereikt wat hij wil bereiken, hangt natuurlijk af van de kwaliteit van de tekst. Dan moet je ook nog bedenken dat die teksten niet zomaar voor iedere lezer zijn bedoeld. Een reclametekst voor tandpasta, gericht op jongeren, ziet er heel anders uit dan een reclametekst voor tandpasta gericht op volwassenen. In de eerste teeveespot zie je hoe jongens met hagelwitte brede glimlachen stralend lachende meisjes op hun surfplank meenemen. In de tweede spot, voor volwassenen, zal de nadruk niet op sexy liggen, maar op gezondheid. Je ziet dan waarschijnlijk een moeder die maar wat blij is dat ze voor haar kindertjes x y z kan kopen, wel iets duurder, maar dat heb je voor je kind toch wel over? Ook in geschreven teksten kun je zien dat ze voor speciale lezers zijn bedoeld. Kijk eens wat jij achterop de ansichtkaart uit Renesse aan je oma schrijft, en wat je op de kaart naar je vriendje/vriendinnetje schrijft. Waarschijnlijk let je bij het kiezen van de kaart al op de lezer!

Let dus op bij het schrijven van de opstellen: je wilt er iets mee bereiken bij iemand. Dat iets is in ons geval: *overtuigen*. Je moet proberen je lezer (jouw klasgenoten, dus: geen volwassenen, geen kleine kinderen, geen tweedeklassers, niet al te dom, weten van het ene onderwerp meer

dan van het andere onderwerp, zijn redelijk geïnteresseerd in wat er gebeurt in Nederland en daar buiten) ergens van te overtuigen: van jouw mening over een onderwerp, waarom het beter zou zijn als ..., waarom het niet goed is dat ..., wat er zou gebeuren als ..., wat er beslist niet gebeurt als ..., hoe je beter x y z kunt doen, hoe je handiger van a b c af kunt komen. Je lezer moet gaan denken: 'Ah, de figuur die dit schreef, heeft eigenlijk wel gelijk. Zo zit dat in elkaar. Prima.'

Dat gaat niet zomaar natuurlijk. Je vader of moeder zal zo vaak proberen je ergens van te overtuigen, dat je beter wel naar de tandarts kunt gaan, dat je beter niet zonder helm op je brommer kunt gaan zitten, dat je beter maar wel op school kunt blijven, dat het belangrijk is dat je huiswerk maakt ... Grote kans dat je je er niet zoveel van aantrekt. Waarom niet? Omdat de argumenten die ouders gebruiken niet de jouwe zijn. En de verpakking van hun boodschap is niet erg fleurig. Bedenk zelf maar eens welke argumenten jij zou gebruiken in een artikel in de schoolkrant over een van de onderwerpen die hierboven aan de orde kwamen. Er zullen er heus wel een paar bij zitten die je ouders ook zouden gebruiken, maar omdat jij je publiek beter kent, zul je ook beter weten waar je lezers gevoelig voor zullen zijn. En de verpakking van de boodschap? Je moet natuurlijk je boodschap zo verpakken, dat je lezers blijven lezen, niet na de eerste regels al denken: 'Wat een gezeur'. Je moet ook bedenken dat je je lezers ergens onbewust van kunt overtuigen. Je zegt dan niet meteen: 'Rijd niet zonder helm', maar je vertelt over een jongen bij jou in de straat die je gisteren uit het ziekenhuis zag komen in een rolstoel. Voor zijn leven verlamd. Reed zonder helm. Hoofd op stoeprand ...

3 Doelgerichtheid: Wat is dat?

Praten en schrijven heeft een doel:

- Je stuurt een ansichtkaart uit Renesse aan je oma om haar te laten zien dat je aan haar dacht.
- Je schrijft een briefje aan de personeelchef van de HEMA om een zaterdagbaantje.
- Je belt je ouders op om te vertellen dat je later thuis komt.
- Je stelt een vraag in de klas om iets te weten te komen.

Steeds ben je er dus op uit om iets te bereiken: je wilt informatie geven, een mening beïnvloeden, iets voor elkaar krijgen. In de schrijfcursus zal het gaan om één doel. Je leert opstellen te schrijven waarmee je anderen kunt overtuigen. Bedenk steeds als je een opstel schrijft, dat dit je doel is.

Hoe krijg je het voor elkaar dat je lezers overtuigd raken? In elk geval moet de lezer precies dát uit het opstel halen, wat jij als schrijver bedoelde. Als je een brij van woorden naar de lezer stuurt, zal er in zijn hoofd niet het idee ontstaan, dat jij er graag zou zien. De tekst moet dus duidelijk zijn, je taalgebruik en de opbouw van de tekst moet je goed verzorgen. In de tweede en derde schrijfronde komen taalgebruik en structuur aan bod. Bedenk nu alvast: *wees duidelijk*.

In je opstel moet dus een duidelijke *stelling* zitten ('ik vind er dit van'). Om je lezer te overtuigen ('jij moet er ook dit van vinden') gebruik je *argumenten*. Een voorbeeld:

Mijn stelling is: een warrige tekst is niet doelgericht.

Een argument: dat is zo, want van een warrige tekst onthoudt elke lezer iets anders.

Je moet ervoor zorgen dat je redenering *aanvaard* wordt. Het is niet handig om een argument te gebruiken, waarvan je lezer meteen al zegt: 'Ja, ho eens even. Dit zuig je gewoon uit je duim.' Of: 'Maar dit argument kun je ook omkeren, je kunt er het tegenovergestelde mee bewijzen.' Aan de redenering moet je dus veel zorg besteden. Denk tenslotte na over de *haalbaarheid* van je conclusie of je stelling. Als je lezers gaan denken: 'Tja, hij heeft misschien wel gelijk dat de kernwapens weg moeten, maar dat krijg je toch niet voor elkaar', dan bereik je je doel niet. Stel je voor dat je je lezers wilt overtuigen van het nut van Greenpeace. Je wilt ze aansporen zich in te zetten voor Greenpeace. Dan is dat haalbaar als je bedoelt: lid worden van Greenpeace of een affiche ophangen. Niet haalbaar is (om praktische redenen) meegaan op Greenpeace rubbervlotjes.

4 Publiekgerichtheid: Wat is dat?

Een artikel in de schoolkrant, een advertentie, een briefkaart: al deze teksten zijn bedoeld om gelezen te worden. De schrijver moet ervoor zorgen, dat die teksten zó zijn, dát ze gelezen zullen worden. Dat geldt nog sterker als de schrijver zijn lezers ergens van wil overtuigen. Hij moet dan wel zorgen dat zijn tekst gelezen wordt, want anders valt er helemaal niets te overtuigen. Als je wilt leren overtuigend te schrijven, moet je ook leren publiekgericht te schrijven. Het gaat om twee zaken: *contact* met de lezer maken en *lezersvriendelijk* schrijven.

4.1 Hallo lezer, hoort u mij?

Lezen en luisteren lijken wel wat op elkaar. Als je publiekgericht wilt schrijven, doe dan alsof iemand naar je luistert. Dan krijg je een beetje een idee wat er in een lezer gebeurt als hij jouw opstel leest. Want dat is nodig, als je publiekgericht wilt schrijven: je moet je bewust zijn van de lezer. Hoe zal die jouw opstel consumeren? Komt wat je bedoelde te schrijven ook werkelijk zo in het hoofd van jouw lezer terecht?

Je moet als schrijver contact maken, de aandacht trekken. Wat doet de leraar die jou in de les ziet suffen als hij iets heel ingewikkelds op het bord aan het uitleggen is? Hij roept waarschijnlijk je naam en meteen schrik je op: *contact!* Wat zeg je als je een vriend tegenkomt? Je steekt je hand op en hij ook: *contact!* Je roept: 'Héé ...' en hij kijkt op: *contact!* Als je merkt dat hij je aandacht geeft, dan pas vertel je verder.

Zo gaat het met schrijven en lezen ook. De schrijver moet de aandacht van de lezer trekken en dan zijn verhaal vertellen.

Hoe krijg je het nu voor elkaar dat de lezer léést? Hoe maak je contact? Je begrijpt dat er iets aan het begin van het opstel moet gebeuren: de titel en de inleiding.

Titel

Een leuke, gekke, mysterieuze titel kan de aandacht trekken van de lezer. Wat vind je bijvoorbeeld van de titel boven deze paragraaf? Niet zo geslaagd? Jammer.

Inleiding

Stel je voor dat ik van dertig opstellen een boekje maak. Als het goed is moeten de lezers er al bladerend jouw opstel uitkiezen om als eerste te gaan lezen. Wat nu een goed begin is, is moeilijk te zeggen. Er zijn geen trucs die altijd lukken. Ik noem een paar manieren om de aandacht te krijgen:

- Een vraag stellen: 'Heb je enig idee hoeveel kippen in de bio-industrie voortijdig het leven laten? ('Nee,' denkt de lezer dan, 'zijn het er zoveel? Nou, nou'.) De nieuwsgierigheid is gewekt.
- Iets persoonlijks vertellen: 'Ik woon sinds vier jaar in de binnenstad. Dat is leuk en niet leuk.' ('Ah', denkt de lezer dan, 'wat is er niet zo leuk aan?') De nieuwsgierigheid is gewekt. En hij denkt: 'Goh, die schrijver weet waarover hij schrijft, dat is wel aardig.'
- Het belang voor de lezer onderstrepen: 'Veel scholieren klagen over hun zakgeld. Ik niet. Ik heb een heel slimme manier gevonden om aan geld te komen.' ('Ha', denkt de lezer, die voortdurend in financiële nood verkeert, 'daar heb ik wat aan! Een handige tip misschien. Dat moet ik lezen!') De lezer is bereid dóór te lezen.

- Een prettige stijl hanteren: Je schrijft zó, dat de lezer denkt: 'Zó, dat is aardig geschreven, dat begint goed!'
- Overeenkomst met de lezer onderstrepen: 'Wij hebben het als leerlingen op deze school bijzonder moeilijk. Wie van ons fietst maandagochtend opgewekt naar school?' De lezer denkt: 'Ah, dit is iemand van ons, die begrijpt tenminste echt wat van het leven van een scholier.' Hij gaat er eens goed voor zitten.

Je kunt in de inleiding dus door een taaltrucje (een vraagzin bijvoorbeeld) of een handige inhoud *contact* maken: de lezer leest.

Nogmaals: doe tijdens het schrijven alsof je met je lezer praat. Nu is er wel een flink verschil tussen schrijven en praten. Als je met iemand praat, kun je steeds controleren of er nog geluisterd wordt. Als je ziet dat er niet erg intensief geluisterd wordt, dan maak je weer even contact. 'Hé, luister je nog wel?' 'Hé, zeg, ik sta hier tegen een blinde muur te praten.' Als je schrijft, is het probleem dat je niet kunt zien wat de ander doet. Leest hij wel serieus? Zit ie niet uit het raam te kijken? Je kunt je lezer ook niet tot de orde roepen. Daarom moet je er alles aan doen om contact te houden. Bedenk hoe je lezer zal reageren. Dwing zijn aandacht af. Je zou zoiets kunnen schrijven als: 'Hé, lees je nog wel?' Maar zoiets past niet zo in geschreven taal. Bovendien werkt zo'n zinnetje maar één keer. Er zijn een paar andere mogelijkheden om het contact met lezers vast te houden. Sommige mogelijkheden behandelde ik al bij de inleiding.

- Een vraag stellen: 'Maar hoe kun je zien dat een leerling overspannen is?' Ja, denkt de lezer, dat zou ik nu onderhand ook wel eens willen weten.
- Iets persoonlijks vertellen: 'Ik heb altijd gedacht dat ik stevig in mijn schoenen stond. Scholierenstress was iets dat niet bestond voor mij. Maar ik weet sinds kort wel beter. Ik zie nu in dat ook ik wel degelijk in een stresssituatie leef, soms. Het begon met een artikel in *Kijk* ...'
- Het belang voor de lezer onderstrepen: 'Ik kan me voorstellen dat je denkt: maar stress is toch een volwassenenprobleem? Ja, dat is zo. Maar scholieren als wij kunnen ook in situaties terecht komen, waarvoor we minder stabiel zijn. Kijk eens naar het volgende voorbeeld.'
- Overeenkomst met de lezer onderstrepen: 'Wij leerlingen moeten toch gezamenlijk een vuist kunnen maken?' 'Je zult toch als toekomstige vierdeklasser ervoor moeten zorgen dat ...' 'Moeten wij het dan goed vinden dat de schoolkrant gecensureerd wordt door een conector die allang niet meer begrijpt wat ons bezighoudt?'
- Goede voorbeelden: Gebruik voorbeelden die jouw publiek aanspreken. Je moet dus bedenken, wat jouw klasgenoten leuk, mooi, aardig, lelijk, interessant vinden. Zorg dat je je publiek goed kent. En jij kent ze goed, want zoveel anders dan jij zijn ze toch ook weer niet? Een voorbeeld uit de actualiteit, zo dicht mogelijk bij je lezerswereld, werkt. 'Iets

dergelijks gebeurt bij ons op school net zo goed. Denk maar eens aan wat er vorige week op het plein voor de school gebeurde ...'

- Een uitroepende zin: 'Wel allemachtig!' (De lezer schrikt op.)

Natuurlijk is een *prettige stijl* een middel om je publiek aan het lezen te houden. Saaie zinnen, steeds hetzelfde patroon, veel dezelfde woorden: dat leest natuurlijk niet erg smakelijk.

Bij de *rangschikking* van je *argumenten* en de *inhoud* van je opstel moet je ook rekening houden met de lezer. Ik geef twee voorbeelden. Stel je voor: je wilt je publiek ervan overtuigen dat de censuur op de schoolkrant absoluut opgeheven wordt. Als jij nu denkt dat jouw klasgenoten censuur juist goed vinden, dan begint jouw opstel natuurlijk niet met: Weg met de censuur! Want dan strijk je tegen de haren van de lezers in. Over het algemeen zijn lezers namelijk niet zo geïnteresseerd in meningen die tegenovergesteld zijn aan hun meningen. Je moet dat dus anders oplossen. Ga dan eens na hoe lezers over andere onderwerpen denken die er iets mee te maken hebben. Zouden ze censuur op kranten en het radionieuws ook goed vinden? Als ze vinden dat dat niet kan, zou je daarop kunnen inspelen. Waarom zouden ze vinden dat censuur op de schoolkrant wel mag? Probeer die argumenten te bedenken en pak er één uit waar je het omgekeerde mee kunt bewijzen: namelijk dat censuur nooit en te nimmer toegestaan is, dus ook niet op de schoolkrant.

Schrijf zo, dat je je lezers vóór bent. Stel je voor dat je leest: 'Auto's zijn de grootste vervuilers in onze geautomatiseerde maatschappij.' Een vraag die bij je op kan komen is dan: 'O ja, is dat zo? En al die fabrieksschoorstenen dan?' Een goede schrijver vermoedt die lezersreactie en komt nu met de volgende zin: 'Uit een onderzoek van TNO in Delft is zelfs gebleken dat auto's tweemaal zoveel bijdragen aan de vervuiling als de industrie.' 'O,' denk jij dan als lezer, 'maar hoe heeft TNO dat dan vastgesteld?' De schrijver heeft al door dat de lezer argwaan zal tonen en schrijft: 'Bij vervuiling moet namelijk niet alleen aan uitlaatgassen worden gedacht, maar ook aan de vervuiling die de productie van de auto veroorzaakt: het fabriceren van de synthetische banden, de hoogovens die ijzererts in plaatstaal omzetten, de glasindustrie, de chemische industrie (bekleding, dashboard) enzovoort, enzovoort.'

4.2 Nou, tot ziens lezer!

In de vorige paragraaf 'Hallo lezer, hoort u mij?', vergeleek ik schrijven en lezen met spreken en luisteren. Om een gesprek te beginnen moet je eerst *contact* maken. Maar ook het eind van het gesprek is belangrijk

voor het contact tussen spreker en luisteraar. Kijk maar: aan het eind zeg je zoiets als 'Nou, tot ziens hè?' of 'Hé, ajuus hè', 'Doeg', 'Doei'. Zoiets wordt gezegd als teken dat het gesprek ten einde is: het contact wordt verbroken met een beleefdheidszinnetje, een groet. Onder brieven doe je dat ook: 'Met vriendelijke groeten' of 'Hoogachtend'. Het gaat dus om een afronding. Als je nu een opstel leest, moet er liefst ook iets afgeronds aan zitten. De lezer moet het gevoel hebben dat er aandacht besteed is aan de afronding van de communicatie tussen de schrijver en de lezer. Het moet niet zo zijn alsof iemand zomaar 'uit het gesprek loopt' of jou de rug toekent.

Denk bij de afronding van je opstel aan twee dingen.

Ten eerste. Jouw standpunt moet precies zo in het hoofd van de lezer terechtkomen. Daarvoor zou hij een mooie *samenvatting* in het hoofd geschoven kunnen krijgen: de kern van jouw tekst. Laat geen misverstanden bestaan over je bedoeling. Zo'n samenvatting moet je in iets andere woorden presenteren: het moet geen echo zijn van wat je al eerder in het opstel zei. Anders krijg je zo'n galmend herhaaleffect. De lezer denkt: 'Tja, wat een gezeur, dat weet ik nu al wel hoor.' Je zou zoiets kunnen schrijven als:

- 'Kortom, als de censuur niet opgeheven wordt dan ...'
- 'En daarom is dus toch wel aangetoond, dat ...'

Eigenlijk mogen je lezers alles vergeten van je opstel, als ze maar onthouden dat jouw standpunt het goede is. Daar kun je nog een truc voor toepassen. Je moet je lezer nog even opwarmen, opladen om het met je eens te zijn. Je kunt proberen gevoelige snaren te raken door *gevoelens* op te roepen: boosheid over het een of ander, afschuw, angst, medelijden. Het slot moet dus aan de ene kant inhoudelijk zijn (een samenvattend iets) en aan de andere kant emotioneel (je lezer raken).

Ten tweede. Je slot moet liefst een ijzersterke slotzin hebben, een *uitsmijter*. Een zin waarmee je een prachtig eind maakt aan je opstel. Daarmee rond je het gesprek met je lezer af. Een opstel moet niet steengoed beginnen en daarna met een sisser aflopen. Juist het eind moet ook een zevenklapper zijn. Je lezer moet het opstel wegleggen met een tevreden gevoel: de tijd die het kostte je opstel te lezen was geen verloren tijd. Als het even kan moet er een glimlach om de mondhoek van je lezers glore als ze je opstel uit hebben. Want lachende mensen zijn beter te overtuigen! Je hebt de lezer ontvankelijk (= hij staat open voor ontvangst) gemaakt, hij zal je boodschap (je standpunt) gemakkelijker accepteren. Je kent uit eigen ervaring wel dat het met een goed gehumeurde ouder beter onderhandelen is over zakgeld, dan met een sacherijnige. Je moet als schrijver dus proberen het humeur van je lezer te beïnvloeden. Nog een voorbeeld: heb je weleens een standwerker op de markt gezien? Dat is zo iemand die onder een parasol een demonstratie geeft van een of ander handig iets: een dunschiller, een snijmolen, eeu-

wige autolak, geurvreters. Zo'n man trekt vaak heel wat mensen door de grappen die hij maakt, hij staat een heel toneelstukje op te voeren. En waarom doet hij dat? Om de aandacht te krijgen van de marktbezoekers (contact maken) en om ze in de stemming te krijgen om bij hem te kopen.

4.3 Lezersvriendelijk schrijven: 'Help, de lezer verzuipt!'

Je kent vast wel een leraar die als een sneltrein door de stof gaat. Hij somt jaartallen op, steden, lichaamsdelen, gaat kriskras over het bord als hij een som uitlegt, gebruikt moeilijke woorden, lange zinnen, praat heel vlug. Wat doet een leerling? Hij haakt af. Hij verbreekt het contact. Of als het een heel welwillende leerling is, dan maakt hij nog wel wat aantekeningen, maar hij weet zelf al dat hij de helft mist. Er is eigenlijk geen communicatie.

De spreker heeft er blijkbaar geen benul van dat er luisteraars zijn. Hij denkt dat ze evenveel weten als hij en hem zonder meer kunnen volgen. Hij had net zo goed achterste voren kunnen praten, dan hadden zijn leerlingen net zoveel onthouden als nu. Hij giet een zee van informatie leeg over de hoofden van de luisteraars. Die verdrinken terstond zonder poging het hoofd boven water te houden. Ze hebben de moed verloren.

Wat zou jij doen als je iemand ziet verdrinken? Je gooit een reddingsboei toe, je steekt hem een hand toe, je helpt hem. Dat zou die leraar ook moeten doen: zijn luisteraars bij de hand nemen.

4.4 Wegwijzers en kilometerpaaltjes

In een opstel kun je ook reddingsboeien toewerpen, helpende handen toesteken: schrijf lezersvriendelijk. Om bij het schrijven goed te realiseren wat goede reddingsboeien zijn, kun je het best aan jezelf denken als je aantekeningen moet maken. Welke reddingsboeien zouden jou drijvend houden? Het zou bijvoorbeeld handig zijn als je leraar in een biologieles zou zeggen: 'In deze les zal ik de functie van de schedel behandelen. De schedel heeft twee belangrijke functies. De eerste functie is bescherming van een belangrijk orgaan als de hersenen. De tweede functie is ...' Het handige van zo'n aanpak is dat de aantekeningenma-

ker weet dat er twee functies behandeld zullen worden. Zodra de leraar zegt: 'De tweede functie is ...' dan geeft hij jou een seintje (een signaal), dat hij nu de tweede gaat behandelen. Dat is handig: hij helpt je.

Zo kun jij je lezers ook helpen. Je sorteert de informatie in alinea's: wat bij elkaar hoort, staat bij elkaar. Dat schept al enige orde. Een regel wit kan ook duidelijkheid bevorderen. En een tussenkopje. Daarnaast zijn er wat je zou kunnen noemen *lezershulpjes*. Dat zijn *zinnen* en *woorden*. Zinnen kunnen net als tussenkopjes de lezer op het spoor zetten: waar gaat het volgende stukje over? De lezer wordt alvast voorbereid: 'Ik ga twee functies van de schedel behandelen.' Je zou dit soort zinnen *wegwijzers* kunnen noemen, ze geven de richting van de tekst aan. Andere zinnen van dit soort zijn:

- 'Naast deze voordelen zijn er ook nadelen te noemen' (dus nu weet de lezer: aha, de voordelen heb ik gehad, nu krijg ik nog nadelen te lezen).
- 'Ouders denken echter heel anders over schoolziek zijn.' (Zo'n zin laat zien dat hiervóór de mening van een groepering – misschien leraren of leerlingen – verkondigd is, en nu zal in deze alinea de mening van de ouders over dit onderwerp geschreven worden. Deze mening zal afwijken van wat al aan de orde is geweest.)

Sommige woorden zijn ook lezershulpjes: 'De eerste functie ..., de tweede functie ...' Dit soort signaalwoorden zijn als het ware *kilometerpalen* in de tekst: de lezer weet hoe ver hij gevorderd is in de richting van 'Ik ga twee functies behandelen.' Andere woorden van dit soort zijn: bovendien, nog een andere reden, tenslotte, enerzijds, anderzijds, maar, omdat, want, aangezien.

Zorg dat je lezers niet verdwalen in de doolhof van informatie: zet wegwijzers en kilometerpalen.

Zorg dat je lezers niet verzuipen in de informatiestroom: werp reddingsboeien toe.

4.5 Lezersvriendelijk schrijven: 'Over de hoofden heen schrijven'

De vorige paragraaf begon ik met een voorbeeld van een leraar die niet te volgen was. Een nuttig advies was: zet wegwijzers en kilometerpalen neer. Maar dat is niet genoeg. Als die leraar zo moeilijk spreekt – veel ingewikkelde zinnen en moeilijke woorden – dan weet je misschien wel dat hij over de eerste functie van de schedel bezig is, maar wat hij erover vertelt kun je onmogelijk vatten. Het wegdek tussen de kilometerpalen

in moet dus wat geëffend worden, het oerwoud van woorden moet gekapt, anders duurt het veel te lang voor dat je begrijpt waar het over gaat.

De consequentie is dat je duidelijke taal moet gebruiken (woorden, zinnen). Daarmee laat je de lezer zien dat je je best hebt gedaan zolang na te denken dat de inhoud goed begrijpbaar wordt.

Er is nog een probleem. Soms lees je iets, je begrijpt er elk woord van, maar toch is het je niet duidelijk waar het precies over gaat. Als je geen veldsport beoefent, is de term 'buitenspel' moeilijk te bevatten. Wat houdt die term in? Van 'stress' heb je weleens gehoord, maar wat is het precies? Je raakt in de problemen als het over een onderwerp gaat waarin je niet thuis bent. De schrijver moet dan meer uitleggen om duidelijk te maken wat hij precies bedoelt. Daarom zijn schoolboeken ook zo dik! De schrijver daarvan weet veel van het onderwerp, de lezer niet. Om het onderwerp 'begrijpbaar' te maken, legt de schrijver van alles uit. Daarom gebruikte ik in de vorige paragraaf termen als 'wegwijzers' en 'kilometerpaaltjes'. De bedoeling was dat je beter zou begrijpen wat ik bedoelde met lezersvriendelijk schrijven. Gelukt?

4.6 Lezersvriendelijk schrijven: 't Oog wil ook wat'

Stel je voor dat iemand met volle mond tegen je staat te praten. Of met z'n hand voor zijn mond. Of je niet aankijkt als hij tegen je praat. Niet zo netjes. Beetje onbeleefd, ja. Als iemand niet zijn best doet goed verstaanbaar te praten, dan vindt hij het zeker niet zo belangrijk dat je hoort wat hij zegt? Stelt hij het niet op prijs dat je luistert? Of heeft hij niet veel respect voor de luisteraar? In elk geval: de communicatie verloopt niet op zijn best en de luisteraar voelt zich niet op zijn gemak.

Bij lezen en schrijven speelt de manier waarop de schrijver met zijn lezer omgaat net zo'n rol. Als de lezer een of ander voddig kladwerk in handen krijgt, zal hem de lust tot lezen snel vergaan. Hij zal een beetje humeurig doorlezen misschien. Humeurige mensen laten zich niet makkelijk overtuigen. Daar heb je mensen voor nodig die met plezier je tekst lezen. Zodra een lezer begint met het idee: 'Ajakkes, moet ik dit lezen?' dan gaat het fout. Zorg er dus voor dat je werk er verzorgd uitziet. Doorhalingen kun je weglakken met correctielak. Houd de kantlijn aan. Maak aan de rechterzijde ook een kantlijntje. Verbeter netjes. Handschriften zijn moeilijk te verbeteren, maar leesbaar schrijven moet met elk handschrift kunnen. Verzorgd werk betekent ook aandacht voor spelling en leestekens. Als je veel spelfouten maakt,

moet je je opstel daar achteraf op controleren. Veel twijfels kun je wegnemen door het gebruik van een woordenboek. Als je toch een opstel inlevert met veel spelfouten, geeft dat een indruk van laksheid. Is die schrijver zó lui dat hij niet even in het woordenboek keek? Als je met je lezer wilt communiceren, moet je je er voor inzetten. Een kwestie van respect.

5 Doel- en publiekgericht schrijven: Hoe doe je dat?

Schrijven is eigenlijk een fantastische bezigheid: al schrijvend krijg je in de gaten wat eigenlijk je mening en je argumenten zijn. In 5.1 laat ik je zien dat de tekst die zo ontstaat nog niet publiekabel is. Hij moet nog geschikt gemaakt worden voor je lezers. In 5.2 krijg je tips voor je schrijfproces: hoe fabriceer je een publiekgerichte, overtuigende tekst? Je zult merken dat je mijn voorstel voor de werkwijze niet direct zult toepassen. Je moet natuurlijk nog steeds iets afleren. Namelijk het idee: je schrijft een opstel in een keer: klaar! Streef er daarom naar langzamerhand de tips op te volgen.

5.1 Schrijven: Voor de spiegel staan of schedellichten

Stel je voor dat je naar iemand luistert. Bijvoorbeeld naar een leraar die een som op het bord uitlegt. Die leraar begint enthousiast. 'Kijk, als we in deze driehoek vanuit c een loodlijn neerlaten ...enz.' Daarna komt hij in de problemen. Hij raakt verstrikt in zijn loodlijnen, goochelt wat met krijt en liniaal op het bord. Hij begint meer tegen zichzelf te praten dan met zijn luisteraars, zó verdiept raakt hij in zijn wiskundeprobleem. Hij staat voortdurend tegen het bord te praten, loopt naar het raam, mompelt iets in zichzelf, kijkt weer naar het bord en loopt weer daar heen. Wat zou jij als leerling doen? Weinig leerlingen zouden nog luisteren. De aandacht verslapt, want het lijkt wel of de spreker geen communicatie wil.

Schrijven lijkt vaak een beetje op tegen jezelf praten. Al schrijvend wordt het je duidelijk wat je over het onderwerp weet en hoe je erover denkt. Je schrijft en ziet je gedachten op papier. Je leest een stukje terug: 'Wat zei ik ook alweer?' Je schrijft weer verder en langzaam komt te

voorschijn wat je gedachten zijn. Schrijven is jezelf een spiegel voorhouden die je toegang geeft tot je eigen hersenpan: wat gaat er allemaal in dat grijze moeras om? Soms weet je al van tevoren hoe je over het onderwerp denkt. Maar als je gaat schrijven, merk je dat de ideeën minder goed zijn dan je dacht. Er blijken minder goede oplossingen te zijn voor het probleem dan je dacht. Al schrijvend ontwikkel je je mening. Dat is een belangrijke functie van schrijven: erachter komen wat je weet.

Maar nu komt het. Het opstel dat je zó proberenderweg schreef, al pratend tegen jezelf, maakt niet veel kans 'gehoord' te worden door je lezers. Je hebt dan wel een ontdekking in je hersenpan gedaan, maar je vondst bestaat uit brokjes, ideetjes, losse stukken. Nu komt het erop aan dat je je ontdekking duidelijk maakt aan je lezers. Je moet het opstel dat jou goed op weg hielp (je klad, je schema, een soort spiekaantekeningen) zo herschrijven, ombouwen, aanvullen, 'vertellen' dat je lezers meeluisteren. Je moet dus je mompelen omzetten in duidelijk verstaanbare (begrijpbare) taal. Je warrige zoektocht moet geordend worden. Je moet zorgen dat je lezers blijven lezen (contact) en je willen en kunnen volgen (lezersvriendelijk schrijven).

- Neem de tijd voor een klad (= ontdekkende versie).
- Ga in die versie rommelen, ordenen, aanvullen.
- Schrijf dan pas je lezersversie.

5.2 Van klad naar net

Als je je klad voor elkaar hebt, moet je de tekst ombouwen tot een net. Je legt je klad langs twee meetlatten.

- 1 Is deze tekst geschikt als een middel om te *overtuigen* (doelgericht)?
- 2 Is deze tekst geschikt voor dit *publiek*, leeftijdgenoten, qua lezersvriendelijkheid en schrijver-lezerscontact (publiekgericht)?

Als je doelstelling is je klasgenoten ervan te overtuigen dat het drinken van alcohol verboden moet blijven op schoolfeesten, dan is je opstel doelgericht als je lezers het met je eens zijn na het lezen van je opstel.

Je hebt nu in elk geval een doelstelling nodig. Hoe beter je op een kladje of in je hoofd hebt wat je mening over het onderwerp is, wat je doelstelling is, hoe beter je je tekst kunt 'passen' of 'afmeten' op je doelstelling. Hoe kom je nu aan zo'n doelstelling? Stel je voor dat je een onderwerp opkrijgt. Je mag niet zelf je onderwerp kiezen. Je kunt dan eerst heel lang gaan piekeren en kladzinnnetjes schrijven om een doel-

stelling te vinden: 'Ik wil bereiken dat mijn lezers xyz over dit onderwerp zullen gaan denken.' Dat is één manier. Vaker is het zo, dat je doelstelling al schrijvend nog verandert. Dat is heel gewoon, omdat je al schrijvend allerlei tegenargumenten ontdekt, allerlei zwakheden in je mening. Je herziet je mening beetje voor beetje. Aan het eind van je klad moet je dan je doelstelling aanscherpen. Dat is de tweede manier. Tenslotte de derde manier: het moment. Je gaat aan je bureautje zitten en wacht tot de goddelijke inval, het mysterieuze moment waarop een prachtig idee binnenwandelt. Sommigen geloven in de eerste zin: als ze die eenmaal uit de balpen geperst hebben, rolt het opstel er vanzelf achteraan. In alle gevallen moet je ervoor zorgen dat je een kladversie ontwikkelt en een doelstelling noteert. Dan volgt de controle: past deze tekst bij deze doelstelling?

Omdat je tijdens het kladschrijven de geest vrijuit laat waaien, zitten er allerlei gedachten in je opstel die niet passen bij je doelstelling. Bovendien heb je in de haast om alle opkomende gedachten neer te schrijven sommige gedachten of alinea's niet echt uitgewerkt. Er valt dus nog heel wat te controleren in je klad.

- Moet je iets schrappen? (soms met pijn in het hart omdat je het een leuke zin vond)
- Moeten er alinea's van plaats verwisselen?
- Welke alinea moet verder uitgewerkt worden?
- Kloppen de argumenten met de doelstelling?

Ga flink tekeer in je klad. Zet een v-teken voor een alinea en schrijf op een ander klad een aanvulling bij die alinea, een paar 'vergeten' zinnen. Schrap zinnen en alinea's weg. Verbeter woorden die niet nauwkeurig genoeg betekenen wat jij bedoelt. Zet pijlen in je klad: 'Deze alinea moet hier, en deze moet daar.'

Je tweede controle van je klad is de publiekgerichtheid.

- Maak je contact met de lezer in de inleiding?
- Is het slot informatief en afrondend?
- Zit er een goede uitsmijter in?
- Zitten er in het middenstuk contactmakende elementen?
- Is de tekst lezersvriendelijk?
- Worden zaken die lezers minder goed kennen uitgelegd?
- Zitten er wegwijzers in de tekst?
- Is het handig om kilometerpaaltjes toe te voegen?
- Zijn de voorbeelden verduidelijkend?
- Zijn er zinnen en woorden die voor een oppoetsbeurt in aanmerking komen?

Je zult merken dat je tijdens het schrijven van je klad ook hier en daar controleert. Je schrijft, je leest terug en streept door. 'Niet zo'n goed

voorbeeld voor leeftijdgenoten,' denk je. Een ander voorbeeld bedenken. 'Ik weet het niet, ik kom er niet op'. Je zet dan gewoon in je klad: 'hier moet nog een voorbeeld' en je schrijft verder. Hoe verder je in dit boek komt, hoe meer je controle-oog al tijdens het schrijfproces zijn invloed uitoefent. Terwijl je hand schrijft, kijk je door de ogen van een lezer naar je tekst. Op den duur ga je in het begin van het proces steviger nadenken over doel en publiek.

Controlevragen

- 1 Geef een definitie van doelgericht schrijven.
- 2 Noem drie elementen die in je opstel moeten zitten als je overtuigend wilt schrijven.
- 3 Noem twee zaken waarop je moet letten als je publiekgericht wilt schrijven.
- 4 Noem twee manieren om contact te maken met je lezers.
- 5 Wat is de functie van het slot van een opstel?
- 6 Wat is lezersvriendelijk schrijven?
- 7 Wat zijn 'wegwijzers'? Geef voorbeelden.
- 8 Wat zijn 'kilometerpaaltjes'? Geef voorbeelden.
- 9 Waarom is netjes schrijven en goed spellen belangrijk?

De schrijfp opdracht

In dit boek staan vier schrijfp opdrachten.

We willen je helpen zoveel mogelijk 'echt' te schrijven. Niet zomaar een opstelletje, nee, een echt artikel in een weekblad, een schoolblad, een blad van een scholierenbond. Denk als je schrijft aan vier dingen:

- Je doel: waarvan wil je je publiek overtuigen?
- Je publiek: altijd: medeleerlingen, leeftijdgenoten, scholieren.
- Het medium: in wat voor blad schrijf je?
- De voorgeschiedenis van de opdracht: wat is de aanleiding?

Deze vier elementen bepalen voor een groot gedeelte wat je schrijft en hoe je schrijft.

Uit verschillende boeken, tijdschriften, kranten krijg je citaten voorgelegd. Het is beslist niet de bedoeling dat je die stukjes aan elkaar breit en dit gedoe als opstel inlevert. Wat is dan wel de bedoeling?

- De citaten kunnen je op ideeën brengen voor je opstel als je het onderwerp gaat verkennen.
- Je moet één citaat of een gedeelte ervan gebruiken in je opstel. Dat doe je om geloofwaardiger te zijn.

De eerste schrijfp opdracht

In de ban van de reclame?

1 Situatie

Reclame: je komt het overal tegen. Radio, televisie, krant, affiches, overal reclameboodschappen. De reacties van mensen zijn verschillend. Sommigen ergeren zich eraan. Anderen vinden dat ze op een prettige manier geïnformeerd worden. Weer anderen vinden dat ze er niet meer gevoelig voor zijn: reclame doet hun niets.

Waarschijnlijk heb je weleens van de Consumentenbond gehoord. Deze bond heeft een onderzoek gedaan en daaruit bleek dat steeds meer reclame op jongeren is gericht. Daarom besloot de Consumentenbond een extra aflevering van de *Consumentengids* te maken, een maandblad. Deze aflevering zal gratis verspreid worden op alle scholen voor voortgezet onderwijs. In derde en vierde klassen. De Consumentenbond wil zo bereiken dat scholieren, een nieuwe generatie consumenten, kennis maken met het werk van de bond.

Een gedeelte van deze extra aflevering gaat over de *invloed van reclame*. Daarin schrijven jongeren hun mening over de invloed van reclame op die leeftijdsgroep. Jij schrijft ook een stukje over dit onderwerp.

2 Opdracht

Schrijf de tekst (twee kantjes, niet langer en niet veel korter) voor een artikel over de invloed van reclame. Het artikel zal geplaatst worden in de *Consumentengids*. In het artikel geef je je mening over de invloed van reclame op jongeren.

Je tracht je lezers voor jouw mening te winnen.

Hieronder vind je informatie. In je artikel moet één keer geciteerd worden. Je gebruikt daarvoor een (gedeelte van een) citaat.

Denk aan:

- je doel (overtuigen)
- je lezers (leeftijdgenoten, scholieren)
- het medium (de *Consumentengids*).

Bedenk zelf een titel. Je mag ook: In de ban van de reclame? gebruiken.

3 Informatie

Hieronder vind je een aantal stukjes uit kranten, tijdschriften en boeken over reclame. Lang niet alle stukjes zijn bruikbaar om opgenomen te worden in een artikel over de invloed van reclame op jongeren. De stukjes zijn bedoeld om je kennis over het onderwerp aan te vullen.

Schrijf nooit stukken over, ook niet in enigszins eigen woorden. Dat is niet de taal van jouw lezers.

De volgorde van de stukjes is willekeurig.

Gebruik in je artikel één (gedeelte van een) stukje als citaat. Vermeld daarvan, zoals in een echt artikel, de bron, zodat een geïnteresseerde lezer het tijdschrift, boek of de krant in de bibliotheek kan opvragen. Als je citeert, moet je lezer je kunnen controleren.

Lees, denk en maak kladjes in één lesuur. Het tweede lesuur schrijf je je eerste versie die je inlevert.

Soorten ergernis

- a Reclame als verspiller: de reclame maakt de produkten duurder: probeert onnodige dingen te verkopen.
- b Reclame als misleider: de reclame liegt, overdrijft, doet net alsof vriendschap, liefde, te bemachtigen is door het kopen van bepaalde produkten.
- c Reclame als aanstootgever: de reclame is kinderlijk, onderschat het intelligentieniveau van de ontvanger.
- d Reclame als kwetser: de reclame discrimineert de vrouw door haar óf als sloofje óf als attractief lokkertje te gebruiken; de reclame doet net of de mensen uitsluitend leven om te hebben en te (vr)eten.
- e Reclame als kinderverzieker: de reclame voedt kinderen op tot 'hebers'.

Naar: A. van der Meiden, Reclame en ethiek; hoe leren we de reclame mores? (Leiden, 1981)

Cijfers

De sector, die het meest op de televisie verschijnt, is de sector voedingsmiddelen (waaronder ook snoep, zoetmiddelen en diervoedsel). In 1978 vormde deze de absolute topper met 28 procent van de zendtijd. Maar in 1972 was dat nog 34 procent. Een oorzaak voor deze daling zou zijn de afschaffing van de televi-

sierclame van zeven uur. Op dat tijdstip keken veel kinderen en was het aantrekkelijk snoep aan te bieden.

De sector lichaamsverzorging komt met 13 procent van de zendtijd op de tweede plaats. Dranken (Coke, Pepsi, Seven-up) en de branche 'ontwikkeling en ontspanning' nemen elk 12 procent voor hun rekening. Beide zijn sterke stijgers. In 1966 namen de dranken nog maar vijf procent van de zendtijd in en 'ontwikkeling en ontspanning' vier procent. Deze laatste groep omvat vakantie, speelgoed, doe-het-zelf-artikelen, stereo-apparatuur en grammofoonplaten, fotografie en film, tijdschriften en boeken.

Tot slot nog een opvallende stijger: de sector banken, verzekeringen, dienstverlening, personeelswerving: drie procent in 1966, twee procent in 1972, zes procent in 1978. De groei van de leningen- en hypotheekmarkt is één oorzaak. Maar de banken zijn steeds meer, via de televisie, hun gezicht gaan bepalen. Want ze zijn er achter gekomen dat het publiek nauwelijks onderscheid maakte en ze als één instituut zag. Daarbij werpen ze zich vooral ook op de jongerenmarkt: als je die eenmaal als klant binnen hebt, al is het voor nog zo'n klein bedrag, dan blijven ze later ook wel bij de bank. Giroblauw, ook voor jou?

Uit: G. Casimir, Konsumptie naar behoefte. (Wageningen, 1982)

Uitgaven

Per gezin van vier personen wordt f 500,- per jaar aan reclame uitgegeven. Om ons uit te nodigen niet dát maar dit te kopen.

Nu, voor het weg is.

f 500,- per gezin. We kopen er niet veel voor. Maar we moeten het zelf wel betalen. Want de reclamekosten zijn natuurlijk doorberekend in de verkoopprijzen. f 500,- betekent 3 miljard per jaar voor heel Nederland. 3 Miljard.

Uit: Reclame en kopen. Stichting proefprojecten open school. (Zeist, 1979)

Argumenten

Als je mensen die met reclame te maken hebben, vraagt naar de functie van reclame, worden de volgende argumenten genoemd.

- Reclame biedt nuttige informatie.
- Dankzij reclame worden méér en betere produkten voor steeds meer mensen bereikbaar, de prijzen dalen.
- Reclame schept werkgelegenheid aan reclamemakers, maar ook aan degenen die de produkten maken.
- Zonder reclame zijn tijdschriften, kranten, televisie etcetera onbetaalbaar.
- De consument heeft een goed overzicht van wat er te koop is.

Uit: De Schone Schijn, een kijk op reclame. Eindredactie Peter van Lieshout. (Den Haag, 1972)

Een effect van reclame?

Reclame roept een beeld op van de samenleving waarin de volgende kenmerken opvallen. Kopen is fijn, allerlei behoeften, van fysiologische behoeften tot de behoefte aan zelfverwerkelijking zouden met produkten bevredigd kunnen worden. Liefde, status, aanzien, schoonheid, gezelligheid, zijn te koop. Vaak zelfs met zeer simpele middelen als een bosje bloemen, tandpasta, een fles koffieroom, deodorant. Vrouwen zijn slank. Mannen zijn sportief. Het ideale gezin bestaat uit een jonge vader, een moeder en twee kinderen; ze doen gezellig samen spelletjes of gaan uit wandelen, ze hebben een hond, een poes of allebei en wonen in een doorzonhuis met bloemen op tafel. Bij feestjes worden borrelhapjes, exotische dranken en worstjes, al of niet met mosterd geserveerd. Na een sportieve prestatie is er even rust voor een sigaret. En dan zijn er de bekende persoonlijkheden, met wie we ons kunnen identificeren. Veraf en onbereikbaar door hun beroemdheid, maar toch ook een beetje gewone mensen, die ook zeep nodig hebben om zich te wassen. Gebruik die zeep en Hollywood komt een beetje dichterbij.

Uit: G.Casimir, Konsumptie naar behoefte. (Wageningen, 1982)

Irritatie

Veel reclame irriteert, omdat het zo simpel is, zo voor de hand liggend.

'Dag Marion. Ik heb je vorige week Witsup tandcrème aanbevolen. Je kijkt nu zo zelfverzekerd. Hoe komt dat?'

Marion: 'Omdat ik Witsup tandcrème gebruikt heb natuurlijk. Moet u ook doen, Witsup gebruiken.'

Uit: Reclame en kopen. Stichting proefprojecten open school. (Zeist, 1979)

Niet alles mag!

Geen beroep op angst of bijgelovigheid.

Een reclameboodschap mag geen beroep doen op gevoelens van angst of bijgelovigheid.

Geen misleiding.

Een reclameboodschap mag geen enkele misleiding bevatten (prijs, inhoud, samenstelling, herkomst, eigenschappen, doelmatigheid).

Uit: artikel 2 en 4 van de Voorschriften voor de Nederlandse etherreclame. (Reclameraad, 1980)

Argumenten

Reclame bevordert een onnodige verspilling.

Mensen van deze tijd hebben ...

Mensen van deze tijd doen ...

Mensen van deze tijd dragen ...

Zij dragen modieuze kleren.

De vorige mode hangt ongebruikt in de kast. Een jaar wachten, en dan wordt de kast opgeruimd.

Tweede voorbeeld: In 1977 zijn 200 nieuwe levensmiddelen op de markt gebracht. Ongevraagd. Proberen. Vijf ervan zijn aangeslagen. De andere 195 zijn er niet in geslaagd bekende namen weg te concurreren.

Uit: Reclame en kopen. Stichting proefprojecten open school. (Zeist, 1979)

Manipulatie?

Reclame probeert haar doel te bereiken door emoties van mensen te misbruiken. We hebben allemaal angsten, hoop, verlangens, ambities en onzekerheden. De reclame gebruikt die gevoelens om de verkoopcijfers op te voeren van producenten.

Uit: Haagse Post. 10-11-1973.

Doel

Reclame wordt gemaakt om meer te verkopen. Niet alleen fabrikanten en winkeliers maken reclame. Ook wij als consument doen er wel eens aan mee. Denk maar eens aan al die advertenties voor tweedehands auto's, brommers: 'Z.g.a.n.' (Zo goed als nieuw.) lees je dan nogal eens: en dat terwijl het karretje 'zo goed als afgeschreven' is. Want het gaat erom te proberen een produkt zo onder de aandacht te brengen, dat het verkocht wordt. En hoe doe je dat? Juist, je zet de goede kwaliteiten van het produkt flink in het zonnetje en over de minder goede kantten houdt je gewoon je mond dicht.

Uit: Wat verkoop je me nou? Publikatiemateriaal van de Consumentenbond. (1980)

Ontwikkelingen

Vroeger wandelde een 'sandwichman' over straat met een reclamebord op rug en buik. Daar werd hij voor betaald, zoals tegenwoordig voetballers voor hun shirtreclame. Maar tegenwoordig betaalt de (jonge) mens-in-de-straat zelf goede gulden om als wandelende reclame rond te lopen: sportschoenen met beeldmerk (de strepen!) en naam van Adidas of Nike, T-shirts met opdruk van Shell of Esso, sjaals van Drum of Samson, schoudertassen van de KLM of de ANWB, spijkerbroeken met bilgrote leren Lee- of Levislabels. En op onze revers dragen we grootschalige blikken speldjes met een reclameboodschap: buttons.

Uit: 'Reclame met lokkertjes en weggevertjes kost Nederland jaarlijks zes miljard gulden.' In: Het Nieuwsblad van het Noorden, 15-10-1983.

Effect?

Als je de reclame moet geloven zijn er alleen maar gelukkige vaders en moeders met (twee) gezonde kinderen, openslaande tuindeuren en zes vakantieoffers in een glimmende auto.

Uit: Reclame en kopen. Stichting proefprojecten open school. (Zeist, 1979)

Argumenten

- Reclame betekent werkgelegenheid. Er werken veel mensen in de reclame. Meer dan 40 000.
- Ook onze kranten zouden een heel andere prijs moeten opbrengen als er geen advertenties in stonden. Waarschijnlijk zou een krant drie maal zo duur zijn.

'Reclame is leuk om naar te kijken'

De STER is een populaire zendgemachtigde, en het is maar een heel klein deel van de Nederlandse bevolking dat zich 'geweldig kan ergeren aan reclame'. Uit een onderzoek in 1973 bleek dat maar vijf procent van de ondervraagden zich aan reclame ergerde. Kortom: De reclame krijgt wel veel kritiek naar het hoofd geslingerd, maar het is toch maar een heel klein clubje mensen, dat zich werkelijk druk maakt. Toch kun je er ook anders tegenaan kijken. Het is niet zo belangrijk of reclame leuk is. Het gaat erom of reclame leuk genoeg is om er per jaar vier miljard gulden aan uit te geven. Bovendien, televisie kijken of de krant lezen hoeft niet alleen maar leuk te zijn, je wilt er ook nog iets van opsteken. En wanneer je van reclame opsteekt, dat je zoveel mogelijk moet kopen of dat het aanschaffen van producten je geluk kan verschaffen, dan mag je daar best vraagtekens bij zetten.

Uit: G.Casimir, Konsumptie naar behoefte. (Wageningen, 1982)

Tweede schrijfronde

Structuur en betrouwbaarheid

De werkwijze is dezelfde als in de eerste schrijfronde. Je krijgt nu echter op meer aspecten commentaar: op doel- en publiekgerichtheid, op structuur en op betrouwbaarheid.

Werkschema

Fase 1: de theorie

- 1 Bestudeer de theorie over structuur en betrouwbaarheid (p.40-52). Noteer vragen als je iets niet begrijpt.
- 2 Beantwoord schriftelijk de controlevragen (p.53).
- 3 Bespreek onduidelijke punten in de theorie en je antwoorden op de controlevragen (in groepen of klassikaal).

Fase 2: schrijven

- 1 Lees de schrijfpdracht zorgvuldig (p.54).
- 2 Lees de informatie over het onderwerp (p.55-66).
- 3 Lees paragraaf 5 en 7 nogmaals (p.27 en 48).
- 4 Schrijf een klad, of maak een schema, of iets er tussenin: een 'ontdekkende' versie.
- 5 Beoordeel je klad, leg jouw meetlatten erop, rommel erin, verbeter.
- 6 Schrijf je eerste versie en lever die in.
- 7 Maak de eerste nadenkoefening: Reageer op je eerste versie en je schrijfproces.

Fase 3: commentaar geven

- 1 Lees één van de opstellen die je moet becommentariëren. Omschrijf je eerste indruk. Neem het reactieformulier (p.120) en noteer op een multoel jouw antwoorden.
- 2 Herhaal 1 voor de andere opstellen.
- 3 Maak de tweede nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het lezen van de opstellen?
- 4 Je neemt nu weer het eerste opstel en het al ingevulde multoel dat daarbij hoort (waar jouw reactie op staat). Je gaat nu commentaar geven op de aspecten doelgerichtheid, publiekgerichtheid, structuur en betrouwbaarheid.
Zet de nummers 1 t/m 20 op het multoel en duik het opstel in. Maak steeds eerst de opdrachten die boven de commentaarvragen van het formulier staan. Noteer heel zorgvuldig je score op elk van de 20 vragen.
Zet, voor zover dat nodig is, nummers in de kantlijn van de kopieën en toelichtingen achter de scores.
- 5 Herhaal 4 voor de andere opstellen.
- 6 Lever de opstellen en je commentaar in.
- 7 Maak dan de derde nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het commentaargeven op opstellen?

Fase 4: commentaar verwerken

- 1 Orden het commentaar dat je kreeg. Gebruik daarvoor (een kopie van) het verzamelvel (p.142).
- 2 Maak een duidelijke samenvatting van het commentaar. Je vat nu weer per aspect samen:
 - doelgerichtheid; betrek hierbij ook de formuleringen van de hoofddachte;
 - publiekgerichtheid; betrek hierbij ook de golflijntjes;
 - structuur; betrek hierbij ook de aantekeningen op het opstel en de onderstreepte hoofdzinnen;
 - betrouwbaarheid; betrek hierbij ook de aantekeningen op het opstel;
 - algemene opmerkingen.
- 3 Schrijf een commentaar op de commentaren. Geef antwoord op de vragen: Wat vind je van de kwaliteit van de commentaren? Welk commentaar accepteer je, welk niet en waarom niet?
- 4 Herschrijfplan.

Nu de laatste stap. Langzamerhand heb je een idee gekregen (via de nadenkoefeningen en het commentaar) hoe je opstel bij lezers overkomt. Nu gaat het erom te beslissen wat je er nog aan gaat sleutelen. Gooi je alinea's om? Verander je de inleiding? Moet je het slot pakken? Heb je een leuke truc gezien in een van de andere opstellen? Is er nog informatie die je moet toevoegen? Blijft er eigenlijk nog wel wat over van je eerste versie? Formuleer je herschrijfplan:

- Wat ga ik veranderen?
- Hoe ga ik veranderen?

Kijk ook nog eens naar je eigen reactie op je eerste versie. Goede raad: probeer zo goed mogelijk je voor te stellen wat je gaat veranderen. Er moet een plan geformuleerd worden. Hoe beter je het plan uitschrijft, hoe beter je je bij het herschrijven kunt concentreren op dat herschrijfplan zelf. Anders is de kans groot, dat het opstel met je op de loop gaat tijdens het schrijven: er komt iets anders te voorschijn dan je gedacht had.

Tip: Maak twee kolommen:

links: wat ga ik veranderen? (herschrijfprobleem)
rechts: hoe ga ik veranderen? (mijn oplossing)

Fase 5: herschrijven

Schrijf op basis van je herschrijfplan de definitieve versie van je opstel.

Fase 6: map verzorgen

Aan het eind van elke schrijfronde lever je je map in. Maak per schrijfronde een inhoudsopgave. Nummer je pagina's. Zorg ervoor dat er titeltjes boven de oefeningen staan. Het volgende moet in je map zitten:

- 1 De eerste versie
- 2 Nadenkoefening 1
- 3 Nadenkoefening 2
- 4 Nadenkoefening 3
- 5 Het commentaar op jouw opstel
- 6 Verzamelvel
- 7 Samenvatting van het commentaar
- 8 Commentaar op het commentaar
- 9 Herschrijfsplan
- 10 Herschreven versie

Je map kan worden beoordeeld met behulp van een formulier. Een voorbeeld staat op p. 141.

6 Structuur: Wat is dat?

Onder de structuur van een tekst kun je verschillende dingen verstaan. Er kan mee bedoeld worden de uiterlijke structuur: hoe ziet de tekst eruit? Ik noem dat in het vervolg de tekstverzorging. Hoe prettiger het uiterlijk, hoe lezersvriendelijker. Ten tweede kan onder structuur verstaan worden: de inhoudelijke samenhang. Ten derde kan structuur betekenen: opbouw van de tekst. In een vorige paragraaf (paragraaf 4.1 en 4.2) heb ik uitgelegd dat verschillende delen van een tekst een verschillende functie hebben. In elk geval moet er een begin en een eind aan zitten. In paragraaf 6.1 leg ik uit hoe de opbouw van een tekst hoort te zijn. Daarna volgen paragrafen over inhoudelijke samenhang. In paragraaf 6.7 geef ik aanwijzingen over de tekstverzorging. Na deze paragrafen over kenmerken van een goede tekst, volgt nog een paragraaf over je schrijfmanner: hoe krijg je nu een mooi gestructureerde tekst op papier? (paragraaf 7)

6.1 De opbouw van een tekst

Communicatie tussen mensen verloopt heel vaak volgens een bepaald, vast patroon. Neem een telefoongesprek. Dat verloopt als volgt:

A (neemt de telefoon op): 'U spreekt met A'.

B: 'Dag A, met B'.

A: 'Hallo'.

B: 'Zeg A, ik was er het eerste uur vanmorgen niet, weet jij wat voor huiswerk we hebben voor Frans?'

(En dan volgt een gesprek over Frans, huiswerk en de zware repetitieweek die eraan komt. Het gesprek wordt dan beëindigd:)

B: 'O.K. Prima. Dus voor morgen taak 8, oefening 3 en 4 maken, en woordjes leren van taak 7?'

A: 'Ja, dat was het'.

B: 'Nou, bedankt, tot morgen hé?'

A: 'Ja, o.k., tot morgen'.

B: 'Daag'.

A: 'Daag'.

(Beiden leggen de hoorn op de haak)

Je ziet dat dit gesprek uit drie delen bestaat: een opening (begin), een middenstuk en een afsluiting. Eerst wordt er contact gemaakt (begin). Zodra men weet dat beide partners luisteren wordt de informatie uitgewisseld (middenstuk). Aan het slot wordt de communicatie afgerond: men bereidt elkaar voor op het afbreken van het contact. Het contact wordt verbroken als beiden te kennen hebben gegeven dat ze het gesprek willen beëindigen.

In deze paragraaf over de opbouw van een tekst wil ik je aandacht meer richten op het leesproces: hoe gaat de lezer van een tekst te werk en hoe kan de schrijver hem bij dat lezen helpen? Gesprekken verlopen op een bepaalde manier. Door jarenlange ervaring heb je als spreker, luisteraar, schrijver en lezer een aantal gewoonten aangenomen. Als je geen communicatiegewoonten had ontwikkeld, was elke tekst die je las nieuw. Elk gesprek zou volstrekt onvoorspelbaar verlopen. Elke les die je bijwoonde zou volstrekt onvoorspelbaar zijn. Gelukkig is dat niet zo. Je hebt als taalgebruiker een aantal automatismen aangeleerd. Ook als lezer.

Een voorbeeld van een tekst: een verslag. Een verslag van een voetbalwedstrijd is vrij voorspelbaar. Er zal in staan wat de uitslag was, wie de doelpunten maakte. Als de favoriet verloren heeft, zal er ook in staan waardoor dat kwam: veel geblesseerden, weinig inzet, onderschatting van de tegenpartij. Waarschijnlijk begint het verslag met een heel korte samenvatting en volgt dan een verslag van het begin naar het einde van de wedstrijd toe. Dan volgt nog wat commentaar van een of beide trainers.

Zo'n opbouw maakt het de ervaren lezer gemakkelijk. De lezer weet ongeveer wat er in het verslag te lezen is. Hij gokt. Hij weet waar de belangrijke passages staan. Hij raast door de tekst heen, leest hele zinnen gewoonweg niet, maar pikt er alleen uit wat hij belangrijk vindt. Als jij nu een opstel schrijft, moet je je bedenken wat de lezer verwacht:

hij verwacht een begin (inleiding), een middenstuk en een slot, een afronding. Deze drie delen bevatten de volgende onderdelen:

1 Inleiding:

- aanduiding van het onderwerp (huiswerk Frans)
- de stelling (ik wil van jou weten wat het huiswerk voor Frans is)
- publieksopwarmer (waarom zou je dit stuk moeten lezen?)

2 Middenstuk:

- informatie over het onderwerp
- argumenten voor de stelling (ik vind dit zo, omdat ...)

3 Slot:

- samenvattende zin (dus voor morgen taak 8?)
- publieksopwarmer of uitsmijter (afronden)

6.2 De samenhang in teksten: 'Een alinea? Dat is een klontje tekst!'

Tot zover de opbouw in drie delen. We duiken nu wat dieper de tekst in. We kijken naar de kleinere eenheden: alinea's.

We gebruiken alinea's om de lezer duidelijk te maken dat een aantal zinnen inhoudelijk bij elkaar hoort. Een alinea is dus een stukje tekst waarin de zinnen klonten. Een alinea bevat één gedachte, meestal in één zin, die verder toegelicht of beargumenteerd wordt met andere zinnen.

De rest van een alinea kan bestaan uit voorbeelden of een bewijsvoering. Vaak begint een alinea met de hoofdgedachte, de belangrijkste zin. Je ziet ook wel alinea's die de hoofdgedachte in de tweede zin hebben. Die alinea's beginnen met wat ik noem een *koppelzin*. Herinner je nog wat in paragraaf 4.4 bij 'wegwijzers' werd behandeld? Nou, zo'n koppelzin is een soort wegwijzer. Zo'n zin vat de vorige alinea(s) kort samen en verbindt die alinea(s) met de aanstaande alinea. Een voorbeeld maakt het principe van een koppelzin misschien duidelijker.

'In de vorige alinea's heb ik de nadelen van x y z besproken, maar er zijn natuurlijk wel degelijk voordelen verbonden aan dit antipuistjes preparaat.' (De lezer krijgt nu het seintje: er zijn nadelen geweest, nu komen de voordelen.)

De hoofdzin van deze alinea zou de volgende kunnen zijn: 'Een heel belangrijk voordeel is het ontbreken van bijverschijnselen.' (De lezer

weet nu: de rest van de alinea zal een uitleg over bijverschijnselen bevatten.)

De volgende alinea zal dan waarschijnlijk wel met een hoofdzin beginnen: 'Een tweede voordeel is de plantaardige samenstelling ervan.'

De koppelzinnen zijn voor lezers heel handig, dat zie je. Zo'n zin geeft een heel scherpe samenvatting. Een pracht wegwijzer.

6.3 De samenhang in teksten: 'Alinea's stapel je niet zomaar op elkaar'

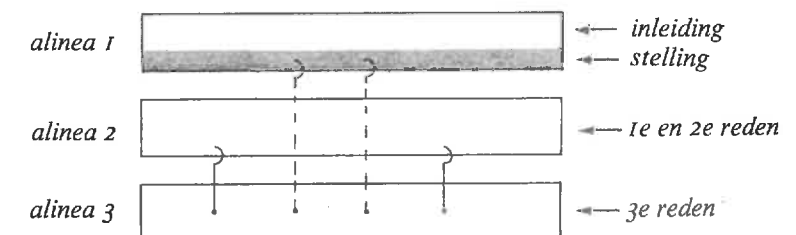
Ik geef nog een voorbeeld van alineaverbindingen. Een klein stukje uit het opstel van Richard.

...terwijl het ernaar uit ziet dat mensen hun auto eerder minder dan vaker zullen gebruiken. Het lijkt wel of de auto op zijn retour is. (einde alinea 1)

Het is hoog tijd dat deze trend doorzet. (koppeling van 2 naar 1). De wereldolietoevoer, waarvan de auto afhankelijk is voor de brandstof, is verminderd met ... (...). En we rijden op de soepelgeasfalteerde zesbaanswegen met snelheden die een groot gevaar opleveren voor ons leven, ongeacht de veiligheid van hedendaagse auto's. (einde alinea 2)

Auto's zullen in de toekomst minder belangrijk worden, niet alleen omdat ze brandstof verspillen en gevaarlijk zijn, maar ook omdat zij tijd verspillen en menselijke energie. (koppeling van 3 naar stelling en van 3 naar 2) Mijn vader rijdt bijvoorbeeld van Dordt naar Amsterdam met de auto voor zijn werk. Als je eens gaat uitrekenen wat dat aan tijd en energie kost! Laten we de vergelijking maar eens maken ... enzo voort.

De structuur van deze drie alinea's wordt verduidelijkt in dit tekeningetje.

Alinea 1: De stelling is: de auto is op z'n retour.

Alinea 2 hangt vast aan alinea 1 door de eerste zin: 'Het is hoog tijd dat *deze* trend doorgaat.' Het woordje '*deze*' is de lijm tussen alinea 1 en alinea 2 (een *lijmwoord*).

In alinea 2 wordt dan niet één maar worden twee redenen genoemd. Je kunt dat zien aan het woordje 'En' in de zin 'En we rijden op de soepelgeasfalteerde ...enzovoort'. 'En' betekent hier 'plus', dus reden 1 + reden 2.

Alinea 3 hangt vast aan alinea 2 doordat de twee redenen uit alinea 2 herhaald worden. Je ziet meteen hoe handig zo'n koppélzin is, omdat je hier het seintje krijgt dat er al twee redenen genoemd zijn. Als je dus over het woordje 'En' uit alinea 2 heengelezen hebt, wordt je nu duidelijk dat je te vlug gelezen hebt.

Maar alinea 3 hangt ook vast aan alinea 1, omdat de stelling in andere woorden herhaald wordt: auto is op zijn retour = auto's zullen minder belangrijk worden.

Ik hoop dat je aan dit stukje van Richard ziet, dat een tekst niet een verzameling losse woorden is, of een verzameling losse zinnen. Als een tekst goed in elkaar zit, zou je de alinea's los kunnen knippen, dan aan een ander geven om ze als een puzzel weer te rangschikken. Je ziet aan Richards tekst dat elke alinea met een *seintje* voor de puzzellegger begint.

6.4 De samenhang in teksten: 'Wat doet die alinea eigenlijk?'

Kijk nog eens naar het stukje van Richard. Je zag dat een alinea in verbinding staat met andere alinea's. Je moet nu in de gaten krijgen dat een alinea een functie vervult in een tekst. Een alinea kan van alles doen:

- *Logisch redeneren*: 'Als dit waar is, dan leidt dit tot ...'
- *Analyseren*: 'Dit probleem kun je van verschillende kanten benaderen.'
- *Verklaren*: 'Stress bij scholieren heeft twee oorzaken.'
- *Opsummen*: 'Er zijn drie symptomen waaraan je stress kunt herkennen.' 'Twee gebeurtenissen in mijn korte leven hebben ertoe geleid dat ik besloten heb nooit meer alcohol te drinken.' 'Twee citaten van geleerden duiden erop dat stress wel degelijk onder leerlingen voorkomt.'
- *Problemen aandragen*: 'Als je eens nagaat wat zoiets kost!' 'Maar is een school zonder huiswerk de oplossing?'

- *Beschrijven*: 'Stress is een spanning in een situatie, waarin ...' 'Een leerling die last heeft van stress, doet bijvoorbeeld ...' 'Zo'n opvangcentrum werkt als volgt.'
- *Vertellen (anekdote)*: 'Mijn vader rijdt bijvoorbeeld van Dordt naar Amsterdam ...' 'In een les Frans vorige week, moesten we bijvoorbeeld plotseling een schriftelijke overhoring maken. Toen ...'

Je ziet dat er nogal wat mogelijke functies zijn. En er zijn er meer. Maar dit rijtje lijkt me genoeg om je te laten zien dat een tekst bestaat uit onderdelen (alinea's) die diverse functies hebben. Het is heel belangrijk om in je opstel na te gaan hoe de alinea's aan elkaar vastzitten (koppelingen en -woorden) en wat voor functie een alinea heeft. Als je je opstel uit elkaar kunt halen in alinea's en ze kunt benoemen, dan kun je gemakkelijker beslissen of er nog wat bij moet, of er iets uit moet, of er alinea's gewisseld moeten worden.

6.5 De samenhang in teksten: 'Alinea's, een kwestie van tactiek'

Bedenk dit: je hebt een bepaalde mening ('auto's worden minder belangrijk') en je wilt je lezers van de juistheid van deze stelling overtuigen. Je bedenkt dan een strategie, een tactiek. Net als je van tevoren nagaat hoe je van je vader gedaan krijgt dat je wat later thuis mag komen van het schoolfeest. Alinea's zijn eigenlijk stapjes in je strategie. De tekst van Richard kunnen we zo 'ontleden': we gaan van elke alinea na wat deze 'zegt' (de hoofdgedachte) en wat deze 'doet' (de functie van de alinea). De ontleding ziet er als volgt uit:

Stelling : Auto's zijn op hun retour.

Strategie: twee redenen aanvoeren die de stelling steunen.

Alinea 1:

- Wat doet hij? Introduceert de stelling door de huidige situatie te *beschrijven*.
- Wat zegt hij? Het autogebruik is op zijn hoogtepunt, maar er zijn tekenen van verandering.

Alinea 2:

- Wat doet hij? Ontwikkelt de eerste reden door statistische gegevens te *citeren*.

- Wat zegt hij? We raken door onze olievoorraad heen en dat wordt verergerd doordat auto's zoveel verspillen.

Alinea 3 :

- Wat doet hij? Ontwikkelt een tweede reden door een anekdote te *vertellen*.
- Wat zegt hij? Auto's verspillen tijd en energie.

Als je erachter bent gekomen welke functie een alinea zou moeten hebben, kun je beter schatten of de inhoud van die alinea wel voldoet. Als je zoals in het voorbeeld in een alinea iets wilt *citeren* om daarmee een reden voor je mening te geven, kun je voor jezelf nagaan of het wel de handigste gegevens zijn die je citeert. Als je zit te schrijven en je denkt: 'Tja, nu moet ik eerst maar eens *beschrijven* wat stress eigenlijk is', kun je je afvragen of wat je opschrijft wel duidelijk genoeg is. Dus, als je de functie van de alinea bepaalt, kun je beter beoordelen of wat je schrijft, die functie werkelijk vervult.

Een functie van een alinea is dus het doel dat de alinea moet bereiken. 'Er leiden veel wegen naar Rome.' Ofte wel: je kunt op veel manieren je doel bereiken. Jij moet in je opstel steeds kiezen voor die formuleringen en die inhoud die het beste aan jouw doel beantwoorden.

6.6 De samenhang in teksten: samenvatting

Als je een slimme lezer bent, heb je deze paragraaf natuurlijk allang gelezen voordat je 6.1-6.5 las. Want samenvattingen kun je het beste vooraf lezen, dan begrijp je de rest beter. Ben je dit keer geen slimme lezer geweest? Geeft niet, maar onthoudt deze tip dan voor een volgende keer. 't Gaat je zo langzamerhand duizelen door alle voorbeelden die ik je gaf. Daarom sluit ik deze paragraaf af met een korte samenvatting.

Alinea's maken de tekst voor een lezer overzichtelijker: er zijn 'pauzes' in de tekst, er wordt geen ononderbroken vloed van zinnen uitgekraamd. Zo'n alinea moet zelf ook overzichtelijk in elkaar zitten: een hoofdgedachte (de eerste of tweede zin, soms de laatste zin) met ondersteunende zinnen.

Alinea's hangen niet als los zand aan elkaar: ze zijn in een handige volgorde geplaatst. Dat kun je zien aan koppelzinnen en lijmwoorden. Koppelzinnen zijn verbindingen tussen alinea's ('Naast deze twee voordelen is er nog een belangrijk argument voor het invoeren van een huiswerk vrije school'). Lijmwoorden zijn woorden die verwijzen naar wat al geweest is: 'Zo iets is echter niet voor iedereen geschikt.' Door zo'n woord wordt een zin of alinea aan het voorgaande 'geplakt'.

Alinea's hebben een functie: ze beschrijven bijvoorbeeld iets, werken een reden of argument uit, stellen een probleem. Als je van alinea's kunt zeggen wat ze 'doen' (de functie kunt aangeven van dit onderdeel van de tekst), kun je beter inzien of deze alinea wel aan zijn doel beantwoordt.

6.7 Visuele structuur: Overzichtelijk en aantrekkelijk

Een goede uiterlijke verzorging van je tekst heeft verschillende functies. Ten eerste schrik je een lezer af met een onoverzichtelijke, onnette tekst. Dat is niet handig, want dan zul je sterker in je schoenen moeten staan om hem te overtuigen (zie paragraaf 4.6 't Gog wil ook wat'). Ten tweede is een duidelijke tekst toegankelijker voor de lezer: hij begrijpt je gemakkelijker.

Kijk, je kunt wel leuk alinea's maken, maar lezers moeten ook kunnen *zien* dat je een nieuwe alinea begint. Dat is wel zo handig. Dus je springt een stukje in bij een nieuwe alinea. Soms horen twee of drie alinea's inhoudelijk bij elkaar. Dat kun je ook zichtbaar maken door die alinea's van de rest van de tekst te scheiden door een 'regel wit' (een regel overslaan).

Tot uiterlijke structuur behoort ook de kantlijn. Houd aan beide zijden van je papier een kantlijn aan (recht!). Ook aan de achterkant dus. Op die wijze ziet je tekst er het fraaist uit.

De driedeling inleiding, middenstuk en slot kun je ook zichtbaar maken. (Hoe?) Belangrijke woorden of zinnen kun je in een ander lettertype schrijven (schuin of juist rechtop, extra groot) of onderstrepen. Je kunt citaten die je héél belangrijk vindt anders vormgeven, door bijvoorbeeld op een nieuwe regel te beginnen en alle regels van het citaat in te springen.

Zo zijn er talrijke middelen te bedenken waarmee de lezer geholpen is en die de tekst aantrekkelijker maken. Gebruik ze!

7 Een goede structuur maken in een tekst: Hoe doe je dat?

Lees eerst nog even paragraaf 5 door. Daarin schreef ik dat je een doelstelling nodig hebt als je goed wilt schrijven: je moet weten wat je je lezers wilt vertellen. In een overtuigend opstel moet je een stelling hebben: Wat is de mening waarvan je je lezers wilt overtuigen? Je kunt zo'n stelling eerst formuleren en dan je klad schrijven. Je kunt ook er al schrijvend achter komen wat je doelstelling precies is. Als je er maar voor zorgt dat je je klad kunt beoordelen met je doelstelling als meetlat:

- Is dit opstel een goed middel om mijn doel te bereiken?
- En is dit opstel geschikt om mijn doel te bereiken bij dit publiek?

Vaak betekent dit dat je je klad nog flink moet veranderen. Je hebt wel allerlei ideeën opgeschreven en aardigheidjes verzonnen, maar *als geheel* rammelt je opstel, zoals een fiets met losse onderdelen. Er is te weinig samenhang. Eén van de meest voorkomende problemen in opstellen is dat schrijvers geneigd zijn *te veel* te vertellen. De onderwerpen waarover je moet schrijven zijn vaak nogal ingewikkeld. Je kunt er van alles bijhalen. Je kunt het onderwerp van alle kanten bekijken. Je moet nu leren inzien dat je in een opstel van twee kantjes niet het hele probleem kunt behandelen. Je moet dus streng voor jezelf zijn: dit is mijn doelstelling en dit is mijn strategie om te bereiken bij mijn lezers wat ik wil. Dat kan betekenen dat je heel aardige stukjes eruit moet gooien, gewoonweg omdat ze niet echt passen in dit opstel.

Je zult waarschijnlijk merken dat je gedurende deze schrijfronde al meer tijdens het schrijven zelf gaat *plannen*. Je beoordeelt al schrijvend de stukjes, de zinnen, de alinea's. Waarschijnlijk denk je bij het begin van het klad langer na over je doelstelling en je strategie. Je maakt een plannetje om je doel te bereiken en gaat dan pas schrijven. In elk geval zul je je oude gewoonte – in een vloek en een zucht een opstel schrijven en klaar! – wel afleren.

Goed. Je beoordeelt je kladwerk dus op samenhang: hoort dit allemaal bij mijn doelstelling? Je gaat alinea's aangeven in het klad. Soms maak je te kleine alinea's, dan bedenk je welke informatie ontbreekt. Soms maak je te volle alinea's, dan kun je er beter twee van maken. Probeer dan de ontleedtechniek voor alinea's toe te passen:

- 1 Onderstreep de hoofdgedachte (dan heb je 'wat zegt de alinea' te pakken). Als het moeilijk is de hoofdgedachte te vinden, dan moet je nog aan die alinea sleutelen.
- 2 Schrijf in de kantlijn het antwoord op de vraag: 'Wat doet de alinea?' Dat is heel lastig om te doen. Gebruik de voorbeelden uit de vorige paragraaf en probeer deze taak uit te voeren. Je zult zien dat je daardoor meer kijkt krijgt op de werking, het effect van alinea's.

Als je met deze ontleding klaar bent, controleer je je klad:

- Waren de hoofdgedachten makkelijk te vinden? Moet eraan gesleuteld worden?
- Staan de alinea's in de handigste volgorde? Moet de volgorde veranderd worden?
- Hebben alle alinea's een duidelijke functie? Moet de alinea met een onduidelijke functie eruit of kun je de functie verduidelijken?

Als je met kritische ogen naar je klad gekeken hebt, zul je al heel wat veranderingen, aanvullingen, omzettingen aangebracht hebben. Als je nu een klad hebt met een meer ordelijke structuur, volgt een tweede controlefase: *de lezersvriendelijkheid vergroten*. Ga na of de samenhang tussen alinea's duidelijk is voor de lezer en verbeter waar mogelijk. Gebruik de volgende vragen:

- Wordt het onderwerp, de stelling in de inleiding aangekondigd?
- Staat er in het slot een samenvattende zin?
- Zet een onderbroken lijn onder koppelzinnen: zijn ze duidelijk? Zo niet, verbeter ze meteen.
- Omcirkel lijmwoorden in de eerste zin van elke alinea. Als je er niet veel kunt omcirkelen, is de samenhang tussen die alinea's misschien niet duidelijk. Voeg dan lijmwoorden of een koppelzin toe.
- Staan er wegwijzers in het opstel? (zie paragraaf 4.4) Zijn ze duidelijk? Verbeter waar nodig.
- Staan er kilometerpaaltjes in je klad? Zo niet, zou je ze wel kunnen gebruiken? Of leent de volgorde van je alinea's zich er niet toe?

De laatste controle die je dan op je klad uitvoert, is het vergroten van de *visuele structuur*, ook een aspect van lezersvriendelijk schrijven. Je poetst je klad op, zet er tekens in voor je zelf, zodat het net er mooi uitziet. Zet bijvoorbeeld een pijl voor een zin die moet inspringen. Omcirkel een zin die cursief geschreven moet. Kijk of je tussenkopjes kunt gebruiken. Kijk of het slot, de inleiding en het middenstuk goed van elkaar te onderscheiden zijn. Is het handig om hier of daar een regel wit te laten? Heb je voor en achter een kantlijn gehouden?

Als je je klad zó gecontroleerd hebt, is de kans groot dat je een goed opgebouwde, samenhangende en visueel aantrekkelijke tekst schrijft. Die controle zal steeds minder nodig zijn, omdat je tijdens het schrijven, maar ook voordat je gaat schrijven al gaat controleren. Je gaat steeds minder te werk als de tekenaar die maar ergens begint te tekenen en later ziet wat er zou kunnen staan. Je krijgt steeds meer een beeld in je hoofd: zo zou de tekening eruit moeten gaan zien en terwijl je tekent, vergelijk je je tekening met het beeld (je doelstelling) in je hoofd. Je gumt en stuft en peinst. Je blijft streven naar een tekening die uitdrukt wat je bedoelde.

8 Betrouwbaarheid: Wat is dat?

Er is een paar jaar geleden eens een leuk onderzoekje gedaan. Twee politici hielden precies dezelfde spreekbeurt. De een was een vooraanstaande PvdA-er, de ander een bekende VVD-er. Er werden vier groepen televisiekijkers samengesteld. Eén groep VVD-leden keek naar de uitzending van de PvdA-er, de andere VVD-ers keken naar de spreekbeurt van de VVD-er. De PvdA-kijkers werden eveneens gesplitst: één helft keek naar de VVD-er, de andere helft naar de PvdA-er. Na afloop van de uitzending kregen de kijkers een vragenlijstje voorgelegd over de spreekbeurt. Je kunt het resultaat wel voorspellen zeker? De VVD-kijkers vonden het praatje van hun partijgenoot veel beter. PvdA-kijkers vonden daarentegen de spreekbeurt van de PvdA-spreker beter. Je kent een dergelijke situatie ook wel uit je eigen praktijk: van de een neem je meer aan dan van de ander. Over betrouwbaarheid van teksten – de geloofwaardigheid, de aannemelijkheid – gaat deze paragraaf.

In deze paragraaf komen drie aspecten van betrouwbaarheid ter sprake. Eerst vertel ik hoe je de *geloofwaardigheid* van je uitspraken kunt verhogen. Daarna behandel ik hoe je kunt vermijden dat je lezers je beschuldigen van *eenzijdigheid*. Tenslotte komt de *logica* van je *argumentatie* aan de orde.

Je moet een overtuigende tekst schrijven. Je moet er dus voor zorgen dat je lezers je geloven. Je moet de uitspraken die je doet aannemelijk maken. Hoe doe je dat? In de eerste plaats moet je de indruk maken dat je weet waarover je schrijft. Als je lezers je tekst weggewen met het idee: 'Onzin, die weet niet waar hij het over heeft', dan heeft jouw overtuigingskracht niets opgeleverd. Het is natuurlijk ook onzin om over iets te schrijven waar je weinig van af weet. Zoek dus binnen het onderwerp aspecten waar je wel iets van af zou kunnen weten. Je kunt de indruk ook vestigen door *feiten* te gebruiken. Het maakt nogal wat verschil of je schrijft: 'Het is duidelijk dat stress onder scholieren bijzonder toeneemt.' of: 'Uit een landelijk onderzoek van de GG en GD is gebleken dat in 1986 één op de tien scholieren blijft zitten omdat hij geestelijk instort.'

De tweede zin maakt meer waarheidsindruk dan de eerste. Probeer daarom uitspraken te ondersteunen met feiten.

Een tweede mogelijkheid om geloofwaardigheid te verhogen, is uitspraken te citeren van mensen die verstand van zaken hebben. Het maakt verschil of je schrijft: 'De minister van Onderwijs, de heer Deetman,' verklaarde in een vraaggesprek in het programma Brandpunt (19 september 1984) dat veel scholieren niet meer opgewassen zijn tegen de

eisen die de school stelt.' of: 'Het is duidelijk dat stress onder scholieren toeneemt.'

De eerste zin maakt meer waarheidsindruk dan de tweede. Probeer daarom uitspraken van mensen te gebruiken die al enige reputatie hebben; vermeld hun naam erbij.

Een derde wijze om de geloofwaardigheid te verhogen, is het toevoegen van voorbeelden uit situaties die je lezers kennen. Je laat dan zien, dat als ze goed om zich heen kijken, ze het wel met jou eens moeten zijn. Zo'n zin kan bijvoorbeeld zijn: 'Ik weet niet of stress onder scholieren toeneemt. Wat je wel kunt zien, is dat er heel wat leerlingen heel moeilijke perioden doormaken. Bij ons op school is er bijvoorbeeld één keer per kwartaal een proefwerkweek. Je hebt dan geen les, maar twee keer per dag een proefwerk. Wat zie je in zo'n week?'

Of: 'Ik weet niet of stress onder scholieren toeneemt. Wat je wel kunt zien, is dat er heel wat leerlingen moeilijke perioden doormaken. We kennen allemaal de spreekbeurtvrees wel denk ik. Vroeger op de basis-school draaide ik er mijn hand niet voor om. Maar nu is dat anders. Zeker drie dagen voor de spreekbeurt voel ik me niet lekker. Ik kan me niet concentreren op mijn huiswerk ...' enzovoort.

Op deze wijze kun je de geloofwaardigheid van de schrijver verhogen.

Behalve het wantrouwen jegens de schrijver kan de lezer nog een andere reden hebben om de inhoud van de tekst niet te aanvaarden: *eenzijdigheid*. Als de lezer reageert met: 'Tja, dat kan hij nou wel zeggen, die oplossing ziet er aardig uit, maar hij besteedt helemaal geen aandacht aan de consequenties voor het aantal lesuren als er geen huiswerk gegeven mag worden', dan is je tekst niet geslaagd. De lezer accepteert je oplossing niet, omdat je te eenzijdig het onderwerp of het probleem te lijf gaat. Je moet zo'n lezersreactie zien te vermijden. Nu kun je in een opstel van een paar kantjes niet alle aspecten van het onderwerp belichten. Maar je kunt wel je doelstelling zo beperken dat deze wel te behandelen is zonder al te opvallende weglatingen. Bovendien kun je dergelijke lezersreacties voorzien en laten zien in de tekst dat je niet van gisteren bent:

'Natuurlijk heeft het wegvallen van huiswerk consequenties voor de gang van zaken op school. Misschien is het zelfs noodzakelijk voor sommige vakken het aantal lesuren uit te breiden. Maar als huiswerk zoals nu in veel gevallen niet echt serieus gemaakt en geleerd wordt, valt te betwijfelen of het afschaffen van huiswerk echt veel veranderingen voor het aantal lesuren mee zou brengen.'

Je ziet in deze zin dat de schrijver vooruitloopt op de redenering van de lezer en er meteen een tegenredenering aan vastknoopt. Een eenzij-

dige (kortzichtige) aanpak kan deze schrijver niet meer verweten worden. De betrouwbaarheid is verhoogd.

Een laatste aspect van betrouwbaarheid is de *argumentatie*, de redenering. De redenering moet logisch zijn. Een voorbeeld:

Stelling: Vrouwen rijden beter auto dan mannen.

Argument: Er gebeuren jaarlijks minder ongelukken waarbij vrouwen betrokken zijn dan mannen.

Hier klopt iets niet. Deze redenering zou wel kloppen als evenveel vrouwen even vaak als mannen achter het stuur zouden zitten. Maar we weten, dat er meer mannen vaker achter het stuur zitten dan vrouwen. De kans op een ongeluk met mannen is dus gewoon groter. Met rijvaardigheid heeft dat nog niets te maken. Nog een voorbeeld:

Stelling: De ooievaar zorgt voor de kindertjes.

Argument: Sinds er in Nederland minder ooievaarsnesten zijn, zijn de gezinnen gemiddeld kleiner.

Hier klopt iets niet. Mensen hebben niet minder kinderen, doordat er minder ooievaars zijn. Er is iets anders aan de hand: doordat Nederland verstedelijkte, werd het minder aantrekkelijk voor ooievaars en minder handig veel kinderen te hebben (kleine woningen, weinig speelruimte et cetera). Je ziet dat het een wel samenhangt met het ander, maar niet elkaar veroorzaakt.

Met behulp van deze aanwijzingen over betrouwbaarheid van teksten moet je proberen je opstellen betrouwbaar te maken. Bedenk dat het erom gaat de inhoud en je stelling acceptabel te maken. Het gaat dus om de doelgerichtheid van je tekst, om het *effect*. Daarnaast moet je in de gaten houden dat het gaat om het effect op *dé* lezers: voor welke betrouwbaarheidsverhogende trucjes zijn zij gevoelig?

Controlevragen

- 1 Waarom is een indeling in drieën van een opstel eigenlijk heel logisch?
- 2 Op welke plaats kun je de hoofdgedachte van een alinea vinden?
- 3a Wat is een koppelzin?
- b Schrijf een zelfbedacht voorbeeld op.
- 4a Wat is een lijmwoord?
- b Schrijf twee zinnen op met in de tweede zin een lijmwoord.
- 5a Noem drie functies die alinea's kunnen vervullen.
- b Kijk naar je herschreven versie van je opstel uit de eerste schrijfronde. Benoem de functie van de tweede en derde alinea.
- 6 Waarom is een verzorgde tekst met een duidelijke uiterlijke structuur belangrijk?
- 7 Als je een goede structuur in je tekst wilt maken, worden je twee controles aanbevolen. Welke?
- 8 Wat is de functie van het voorbeeld in de eerste alinea in paragraaf 8?
- 9 Noem drie manieren om je uitspraken in je opstel aannemelijk, aanvaardbaar te maken.
- 10 Hoe kun je vermijden dat je lezers je beschuldigen van eenzijdigheid?
- 11 Aan het eind van paragraaf 8 (p.52) wordt een vraag gesteld. Denk goed na en formuleer een antwoord.

De tweede schrijfopdracht

Buitenlandse werknemers in Nederland

1 Vooraf

Schrijf niet meteen je eerste zin op, breek je niet het hoofd over de titel. Denk eerst na over je stelling, zoek er argumenten en informatie bij en let daarbij op je lezers.

Stappen:

- 1 Lees als voorbereiding nog een paar stukken theorie: paragraaf 5.1, 5.2 en 7.
- 2 Lees dan de informatie over het onderwerp, met de pen in de hand: streep aan wat je belangrijk vindt.
- 3 Denk na over je stelling, de argumenten, de informatie.
- 4 Schrijf je kladaantekeningen.
- 5 Schrijf je eerste versie.
- 6 Kijk je eerste versie na met de vragen op p. 29 en 49.

Wees *publiek-* en *doelgericht*. Denk aan *structuur* en *betrouwbaarheid*.

2 Situatie

In de schoolkrant zijn de laatste tijd scherpe stukjes verschenen over buitenlandse werknemers in Nederland. De laatste keer stond er een stukje in waarin beweerd werd dat de huidige werkloosheid en de overbevolking mede te wijten zouden zijn aan de buitenlanders. Deze 'vreemdelingen' bezetten een groot aantal arbeidsplaatsen. De huisvesting van deze mensen maakt dat onze toch al beperkte woonruimte nog schaarser wordt.

Een aantal leraren van wie jij les krijgt, besluit een project over buitenlanders te gaan doen (aardrijkskunde, geschiedenis, Nederlands). Doel van het project is meer inzicht te krijgen in de problematiek van buitenlandse werknemers in Nederland. De eerste fase van het project is: inventariseren van meningen. Alle leerlingen schrijven een gedocumenteerd opstel. Per klas worden de opstellen gebundeld. Na het project zal er weer een opstel geschreven worden om na te gaan of de meningen veranderd zijn.

3 Opdracht

Schrijf de tekst (twee kantjes, niet langer en niet veel korter) voor een artikel over buitenlandse werknemers. In het artikel formuleer je een stelling over de relatie tussen werkloosheid, overbevolking en buitenlandse werknemers.

Je tracht je lezers voor jouw mening te winnen.

Hieronder vind je informatie. In je artikel moet één keer geciteerd worden. Je gebruikt daarvoor een (gedeelte van een) citaat.

Denk aan:

- je doel (duidelijk je mening uitdrukken, je lezers voor je standpunt winnen)
- je lezers (leeftijdgenoten, scholieren)
- het medium (een bundel met gelijksoortige artikelen voor het schoolproject).

Bedenk zelf een titel. Je mag ook: 'Buitenlandse werknemers in Nederland' gebruiken.

4 Informatie

Hieronder vind je een aantal stukjes uit kranten, tijdschriften en boeken over 'werknemers in Nederland'. Lang niet alle stukjes zijn bruikbaar om opgenomen te worden in een artikel over buitenlandse werknemers. De stukjes zijn bedoeld om je kennis over het onderwerp aan te vullen. Schrijf nooit stukken over, ook niet in enigszins eigen woorden. Dat is niet de taal van jouw lezers.

De volgorde van de stukjes is willekeurig.

Gebruik in je artikel één (gedeelte van een) stukje als citaat. Vermeld daarvan, zoals in een echt artikel, de bron, zodat een geïnteresseerde lezer het tijdschrift, boek of de krant in de bibliotheek kan opvragen. Als je citeert, moet je lezer je kunnen controleren.

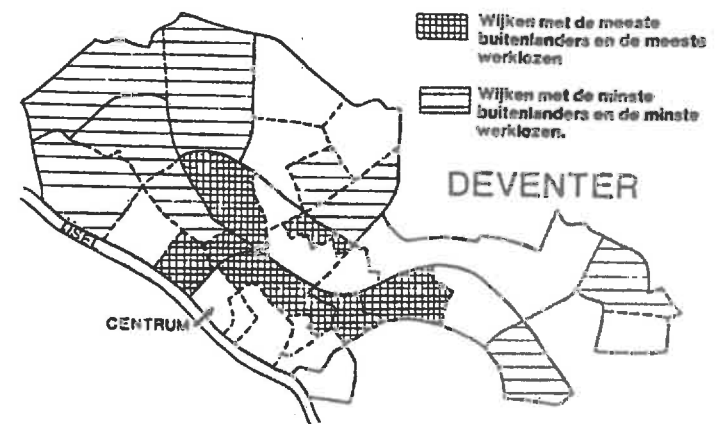
Lees, denk en maak kladjes in één lesuur.

Het tweede lesuur schrijf je je eerste versie die je inlevert.

Huisvestingsmogelijkheden en woonlasten

Minderheden komen juist in die wijken wonen, die bewoond worden door Nederlanders die leven op of onder de grens van het bestaansmi-

nimum. De kaart van Deventer laat zien waar dit toe leidt. Eerst is gekeken naar de tien wijken met de meeste buitenlanders en de tien wijken met de minste buitenlanders. Daarna is gekeken naar de tien wij-

ken met de meeste werklozen en de tien wijken met de minste werklozen.

De samenhang is duidelijk. Negen van de tien wijken met weinig werklozen hebben weinig minderheden en zeven van de tien wijken met veel werklozen hebben veel minderheden. Deventer is slechts als voorbeeld bedoeld. In veel steden zien we hetzelfde beeld.

Dit proces leidde ertoe dat de slachtoffers van de economische crisis geconfronteerd worden met grote groepen minderheden die nog een baan hebben en die ook als concurrenten op de woningmarkt beschouwd worden. Hoewel de conclusie fout is, ligt het voor de hand dat de Nederlandse inwoners van deze wijken denken dat de minderheden de oorzaak vormen van hun slechte situatie. Als er dan ook nog een politieke partij is die inspeelt op deze situatie dan is het duidelijk dat daarmee deze onjuiste conclusie wordt versterkt.

Uit: Trouw, 6-10-1983.

Treurige verhalen

Verhalen van mislukte levens. In de bloei van het leven weggeronseld van eigen huis en haard. Vaak de meestbelovenden van de familie: die zouden het het verst schoppen in het noorden. Terechtgekomen in een samenleving die volstrekt niet voorbereid was of wilde zijn op de komst van zoveel vreemdelingen, werden ze weggestopt in pensions en barakken. En gewerkt moest er worden. Vaak namen ze nog een tweede baan in de avond: dan kon er nog meer geld naar huis worden gestuurd. Maar daardoor bleef er nog minder tijd over om Nederlands te leren. Dat gebeurde dan ook niet. Eens per jaar terug naar huis, ook al om het kindertal op peil te brengen. En toen Nederland in de gaten

kreeg dat er misschien een soort morele verplichting tot gezinshereniging was kwam dat voor hen te laat. Toen kwam de crisis en werden ze werkloos. Voorgoed. Want ook voor buitenlanders van boven de 45 is de kans op een nieuwe baan heel gering.

Ze zullen nooit Nederlanders worden, ze zijn ook geen Turk meer. Maar toch willen ze bijna op hun knieën terug naar huis, om van hun mislukte leven nog iets te maken. Alleen: waar moeten zij en alle verwanten in Turkije van leven? Ze kunnen hun uitkering, waarvan een half dorp leeft, niet meenemen. Tussen hun droom en de Nederlandse politieke werkelijkheid staan wetten in de weg, en praktische bezwaren.

Verhaal I

Van de veertienhonderd gulden uitkering die M. Dag (45) krijgt betaalt hij alleen al 653 gulden huur: om zijn vrouw en vijf kinderen te onderhouden blijft er uiteindelijk niets over. 'Ik heb geen geld, nee. Ik leen van de bank, en verdien wat geld in de winkel van mijn zoon. Maar ik kom altijd te kort.'

Dag wil terug, maar 'wil pas een beslissing nemen als ik een paar jaar in Turkije ben. Dan kan ik zien of ik wil blijven. Ik weet wat mijn familie van mij zal denken. Ze verwachten eigenlijk dat ik met veel gespaard geld terugkom ...'

Bij de familie Dag heeft men besloten geen kachel meer te gebruiken. 'Het gas is te duur, we stoken nu op hout.' Trieste blik: 'Vrienden van mij kunnen niet eens hout betalen. Die hebben niks meer.' Wijst met het TROS-Kompas in de hand naar de televisie: 'Die gaat er binnenkort ook uit. Te duur.'

'Ik ben veertien jaar in Nederland, heb twaalf jaar gewerkt. Ik ben sinds '82 werkloos. Het lukt niet meer. Nederland is een slecht land.'

Verhaal 2

Salami Utkun (27) woont negen jaar in Nederland. Hij kwam samen met zijn moeder, broers en zussen naar zijn vader die hier toen al negen jaar woonde. Salami volgde de lts en ging met zijn diploma op zak werk zoeken. 'Ik heb drie jaar gewerkt, bij verschillende metaalbedrijven. Een jaar geleden ben ik voor het laatst ontslagen. Nu doe ik alleen nog vrijwilligerswerk. Ik spreek goed Nederlands en kan daarmee landgenoten helpen, bijvoorbeeld als ze naar een notaris moeten. Maar eigenlijk wil ik natuurlijk liever werken. Ik heb overal gezocht, ook in Amsterdam en Utrecht. Niets, niets, niets ...'

Bedachtzaam: 'Ik ben heel slecht behandeld door mijn bazen. Achteraf blijkt ik op contract te hebben gewerkt, terwijl ze steeds zeiden dat alles goed zou komen - ook als ik werkloos werd. Maar toen ik werd ontslagen kreeg ik geen ww, ik ging onmiddellijk in de bijstand. Scheelt tweehonderd gulden in de maand.'

Salami betaalt 600 gulden per maand aan vaste lasten. Van de 800 gulden die hij van zijn uitkering overhoudt gaat 244 gulden rechtstreeks naar de bank, gevolg van zijn trouwen vorig jaar. Blijft dus 550 gulden over om met z'n tweeën van te leven. 'Ik wil terug naar Turkije. Weg uit Nederland. Wat moet ik hier nog? Met 30.000 gulden kan ik daar een zaak beginnen, een garage. Dat wil ik: weg uit Nederland en een zaak in Turkije opbouwen.'

Verhaal 3

J. Utkun (51) is het zat in Nederland. 'Werk vind ik nooit meer, ik zoek al drie jaar. Ze willen jongeren, die zijn goedkoper. En ik spreek de taal niet goed genoeg. Dus wat moet ik hier nog?' Zijn vrouw en zoon wonen nog in Nederland, de rest is al terug. 'Geen geld, ik kon ze niet meer betalen. Ik houd nu van mijn uitkering driehonderd gulden over

om van te leven. Ja, dat lukt makkelijk. Jullie vinden dat weinig?' Een vette lach: 'Och, je leert wel dat je toch niet zoveel kunt kopen als Nederlanders. Ik heb gelukkig geen schulden. Mijn uitkering houdt me hier.'

Serieus: 'Als ik die uitkering naar Turkije overgemaakt zou krijgen ging ik onmiddellijk terug. Zie ik mijn kinderen weer eens. Maar ze moeten de uitkeringen niet nog eens gaan verlagen. Want dan denken ze thuis dat ik al het geld heb opgedronken of vergokt. Een vriend van mij heeft dat ook meegemaakt. Die werd gemolesteerd door zijn eigen familie. Maar dat ik weg wil is wel zeker.'

G.Driehuis en T.J.Meurs, Wie durft de Turken te laten ver(t)rekken? In: De Tijd, 29-6-1984.

Woningnood

Er is onder de buitenlandse werknemers in ons land een grote kwantitatieve woningnood. Dat is zo klaar als een klontje. Maar Ton Nijzink, die de cijfers van Amsterdam, Utrecht, Almelo, Gouda, Enschede, Tilburg en Rotterdam heeft bekeken, komt zelfs tot de conclusie dat de woningnood onder buitenlanders maar liefst twee keer zo hoog is als onder Nederlanders. Hij baseert die conclusie op verschillende gegevens. Zo blijkt op de eerste plaats dat de gemiddelde wachttijden voor een woning voor buitenlanders in de door hem onderzochte gemeenten twee keer zo lang is als voor alle woningzoekenden samen. Verder is het percentage ingeschreven woningzoekenden onder de buitenlanders bijna twee keer zo groot als het percentage ingeschreven woningzoekenden onder alle inwoners.

Bob Bosschert, 'Gastarbeiders zijn hier niet om te wonen. Die zijn hier om te werken.' In: Elseviers Weekblad, 7-11-1981.

Onderzoek

Bureau Interview ondervroeg 1000 mensen. Hieronder enkele resultaten met enige beschouwingen over de cijfers.

MOETEN DE BUITENLANDERS BLIJVEN?

Vraag: Wat vindt u van de volgende stelling. 'Met de aanwezigheid van buitenlandse werknemers in Nederland heb ik geen enkele moeite'.

	allen	man	vrouw	PvdA	CDA	VVD
helemaal mee eens	30%	37	24	38	23	28
mee eens	42%	41	43	39	50	46
niet eens, niet oneens	16%	12	20	12	20	18
niet eens	8%	7	9	8	5	8
helemaal niet eens	3%	2	1	1	1	-

WELKE RECHTEN VERDIENEN BUITENLANDERS?

	allen	contact met buitenlanders			
		veel	niet veel	weinig	geen
kinderbijslag ook voor kinderen in het buitenland	35	40	38	39	28
aow	88	96	95	83	85
woonruimte om gezinshereniging mogelijk te maken	82	87	86	84	78
een aanzienlijk bedrag om terugkeer mogelijk te maken	55	57	52	61	53
stemrecht	60	75	56	62	56
werkloosheid-uitkering	86	95	93	85	80
geen v.d. rechten	4	0	2	3	6

BUITENLANDERS ALS BUREN

Vraag: Wat vindt u van de volgende stelling. 'Met een gezin van een buitenlandse werknemer als buren zou ik geen enkele moeite hebben'.

	allen	contact met buitenlanders			
		veel	niet veel	weinig	geen
helemaal mee eens	30%	53	31	33	17
mee eens	35%	31	39	31	39
niet mee eens, noch mee oneens	18%	7	18	23	18
niet mee eens	8%	5	5	5	14
helemaal niet mee eens	3%	3	3	2	2

Plezierige cijfers. Wat blijkt: wie niets van buitenlanders weet is het meeste geneigd hen niet als buren te accepteren. En waar is de acceptatie het hoogst: juist, bij de mensen die veel contact met gastarbeiders hebben. Onbekend maakt onbemind.

Op alle fronten blijkt de grootste intolerantie te zitten bij mensen die te kennen geven in het geheel niet met buitenlanders in contact te komen. Bijvoorbeeld: van degenen die veel contact met buitenlanders hebben zegt 53 procent geen enkel bezwaar tegen buitenlanders als buren te hebben. Bij de onwetenden, die nimmer met buitenlanders in aanraking komen, is dat nog maar 17 procent.

Illustratief zijn ook de cijfers over het recht op ww en het recht op woonruimte. Een deel van de discriminatie is simpel terug te voeren op angst voor het onbekende: ook een primitieve reactie, maar minder belemmerend dan echte buitenlanderhaat.

Contact met buitenlanders lijkt verfrissend te werken.

G.Driehuis en T.J.Meurs, Wie durft de Turken te laten ver(t)rekken? In: De Tijd, 29-6-1984.

Terug

In 1981 vertrokken 7 000 buitenlanders en in 1982 was dat aantal 9 000. Het afgelopen jaar is het aantal buitenlanders dat weging (12 000) voor het eerst sinds 25 jaar hoger dan het aantal binnenkomende buitenlanders (vanwege de 'stop' waren dat alleen familieleden in het kader van de gezinshereniging). De voornaamste reden dat de buitenlanders wegtrekken is dat ze geen toekomstperspectief meer zien in Nederland. In 1975 waren bijvoorbeeld de Turken gemiddeld korter werkloos dan hun Nederlandse collega's. Dat is nu omgekeerd. De ongeschoolde Turken vinden nauwelijks nog een baan.

J.Wieland, Wat heeft Ahmed aan zijn 'oprotpremie'? In: Het Parool, 10-7-1984.

Gettovorming

De oorspronkelijke bewoners van de oude wijken geven terecht of onterecht de buitenlanders vaak de schuld van de achteruitgang van de buurt. De 'autochtoon' die het zich even kan permitteren verhuist naar elders en maakt zo plaats vrij die weer kan worden bezet door een alleenstaande buitenlander die om de kosten te drukken wat vrienden in huis neemt of door een buitenlands gezin dat gewoonlijk ook te groot is voor de betreffende woning. En zo is de cirkel rond en dreigt hier en daar je reinste gettovorming.

Bob Bosschert, 'Gastarbeiders zijn hier niet om te wonen. Die zijn hier om te werken'. In: Elseviers Weekblad, 7-11-1981.

Een plan van het Nederlands Centrum voor Buitenlanders

Martin Kuyper van het NCB: 'Uit ervaring weten we dat buitenlandse werknemers de mogelijkheden om in eigen land weer aan het werk te komen schromelijk overschatten. Doordat ze vaak tien of meer jaren zijn weggeweest, hebben ze nauwelijks inzicht in wat nog mogelijk is en wat niet meer. Daarom vinden wij dat de overheid ook moet helpen met geld (via garantiefondsen) bij lokale projecten. De overheid heeft echter juist vorig jaar de werkgelegenheidsprojecten geschrapt (dat waren er zo'n 50 per jaar in het hele Middellandse Zeegebied). Den Haag zei dat men er het geld niet meer voor had.'

J.Wieland, Wat heeft Ahmed aan zijn 'oprotpremie'? In: Het Parool, 10-7-1984.

Kosthuizen

Tot het begin van de jaren zeventig heeft de aanwezigheid van buitenlandse werknemers tot weinig huisvestingsproblemen geleid. Het ging toen nog om betrekkelijk geringe aantallen mensen die vaak werden ondergebracht in particuliere kosthuizen of in pensions waar de werkgevers contracten mee hadden afgesloten.

Maar in de jaren zeventig is er veel veranderd. Niet alleen kregen de tot dan toe in pensions en kosthuizen gevestigde buitenlanders langzamerhand behoefte aan eigen zelfstandige huisvesting, ze kregen er net als *normale* mensen, ook behoefte aan om hun gezinnen te laten overkomen. De groei van het aantal buitenlanders en het toenemend beslag dat deze zo legden op schaarse zaken als werk en woningen, werd dan ook door steeds meer Nederlanders, die zelf niet al te hoog op de maatschappelijke ladder staan, als bedreigend ervaren. De in april van dit jaar verschenen ontwerp-minderhedennota van het Ministerie van Binnenlandse Zaken schat het aantal buitenlandse werknemers en hun gezinnen in ons land op circa 280.000 personen, die voornamelijk afkomstig zijn uit de landen rond de Middellandse Zee. Het zijn Turken, Marokkanen, Spanjaarden, Italianen, Joegoslaven, Portugezen, Kaap Verdianen, Grieken en Tunesiërs. Inmiddels heeft de Nederlandse overheid de kraan voor die groepen steeds verder dichtgedraaid en worden er nog slechts mondjesmaat nieuwe verblijfsvergunningen verstrekt. Toch zullen met name de aantallen Turken en Marokkanen in de toekomst nog behoorlijk groeien. Het Sociaal Cultureel Planbureau komt tot de prognose dat het aantal Turken in ons land zich de komende tien jaar nog zal *verdubbelen* en dat de hier aanwezige Marokkanen zich in die periode vrijwel zullen *verdrievoudigen*. Dat komt dan niet alleen door de natuurlijke groei (er worden meer mensen geboren dan er sterven), maar ook door het verschijnsel van de gezinshereniging:

Wie even met de polsstok door Nederland springt kan globaal zien wat die toevloed van migranten voor gevolgen heeft gehad. In Den Haag bij-

voorbeeld is een op de vijf kinderen op de lagere school „allochtoon” dat wil zeggen uit het buitenland afkomstig. In Amsterdam en Rotterdam bedraagt in sommige buurten het aantal niet-Nederlandstaligen tussen de dertig en de veertig procent van de hele bevolking binnen die wijken.

Wat we moeten constateren is dat de stroom van migranten zich niet gelijkelijk over het hele Nederlandse grondgebied heeft verspreid, maar dat er sprake is van concentraties die zich vooral voordoen in de oude arbeiderswijken van de grote steden. Net die wijken trouwens die ook al een fors deel van de tussen de 145.000 en de 180.000 in ons land verblijvende Surinamers alsmede een flinke portie van de rond dertigduizend rijksvrienden uit de Nederlandse Antillen hebben moeten opnemen. Juist de wijken waar bouwtechnisch gezien de slechtste en ook vaak de kleinste woningen staan, kregen de grootste toevloed van migranten te verwerken.

Bob Bosschert, 'Gastarbeiders zijn hier niet om te wonen. Die zijn hier om te werken'. In: Elseviers Weekblad, 7-11-1981.

Slechte wijken

Dat ze vooral in de oudere en kwalitatief slechtere wijken zitten hangt samen met het feit dat de buitenlandse werknemers over het algemeen niet tot het meest kapitaal-krachtige deel van de woningzoekenden horen. Niet alleen hebben ze doorgaans een laag inkomen, maar vaak moet daarvan dan ook nog worden gespaard voor de familie in het buitenland of voor een zaak die men later in het eigen land wil beginnen of moet men hier ter plekke een voor Nederlandse begrippen vrij groot gezin onderhouden. In beide gevallen blijft er weinig financiële speelruimte over om eens naar een riantere woning uit te kijken en is men aangewezen op de goedkope huizen in de slechtste wijken.

Maar er zijn nog meer redenen waarom buitenlanders uiteindelijk vaak in de minder goede en vaak veel te kleine woningen terechtkomen. Nóch de woningbouwverenigingen, nóch de gemeenten die over woningen van behoorlijke kwaliteit beschikken hebben tot op heden echt staan te trappelen om de buitenlandse werknemers daarin onder te brengen.

Bob Bosschert, 'Gastarbeiders zijn hier niet om te wonen. Die zijn hier om te werken'. In: Elseviers Weekblad, 7-11-1981.

Huisvesting

Wanneer een buitenlander zijn gezin over wil laten komen, is geschikte huisvesting een eis voor gezinshereniging.

Helaas laten gemeenten het maar al te vaak afweten wanneer het gaat om een goed huisvestingsbeleid voor buitenlanders. Het is geen uitzondering dat een buitenlander zes jaar moet wachten op een huis.

Een Turk vertelt:

'Mijn vrouw en mijn kinderen in Turkije willen graag bij mij komen wonen, maar dat kan niet omdat er geen huis voor ons is. Dat vind ik gemeen.'

Het Nederlands Centrum Buitenlanders heeft samen met de Regionale Stichting Welzijn Buitenlanders een onderzoek verricht naar het huisvestingsbeleid.

Een rapport daarvan is in oktober 1979 naar de Staatssecretaris van Volkshuisvesting gegaan.

Hieronder volgen enkele conclusies uit dit rapport:

de gemiddelde wachttijden voor buitenlanders zijn twee keer zo lang als voor alle overige woningzoekenden;

het percentage buitenlandse ingeschreven woningzoekenden is minstens twee keer zo groot als het percentage woningzoekenden onder alle overige inwoners.

Verder kwam er een aantal factoren aan het licht in dit onderzoek, die er toe bijdragen dat buitenlanders bij de woningtoewijzing belemmeringen ondervinden.

De opmerking van een wethouder huisvesting dat 'buitenlanders in zijn gemeente het straatbeeld vervuilen' getuigt hiervan. En deze man moet dan woningen aan buitenlanders toewijzen.

Uit: Documentatie buitenlanders, uitgegeven door de Stichtingen Buitenlanders van West-Brabant en Dordrecht, 1982.

Toeloop gastarbeiders stagneert fors

Door een onzer redacteurs

DEN HAAG, 3 aug. — In de eerste helft van dit jaar vestigden zich in ons land 2500 Turken en Marokkanen tegen 5800 in de overeenkomstige periode van vorig jaar. Dit blijkt uit gegevens van het centraal bureau voor de statistiek.

Een woordvoerder van het ministerie van justitie meent dat een van de oorzaken van de teruggang is het "restrictieve toelatingsbeleid", dat de openvolgende kabi-

netten hebben gevoerd. Ook zou de economische recessie een rol spelen.

Dit laatste geldt met name ten aanzien van de gezinshereniging. Buitenlanders, die hun gezin naar Nederland laten overkomen, moeten aantonen dat ze hun gezinsleden voldoende kunnen onderhouden en bovendien moet er passen de huisvesting zijn. Ook het feit dat voor Turken een visumplichtig geldt kan een van de oorzaken zijn van de teruggang in het aan-

tal, aldus de woordvoerder van justitie.

Uit de CBS-cijfers blijkt verder dat het totaal aantal mensen, dat in de eerste helft van dit jaar naar Nederland kwam in vergelijking met vorig jaar terugliep. In de eerste helft van 1981 kwamen 36.600 mensen ons land binnen tegen 31.900 in dezelfde periode van dit jaar.

Het aantal vertrekkers steeg met 2400 tot 31.000. Het aantal Nederlanders onder hen nam toe van 4500 tot 5900.

Hoeveel?

Per 1 januari 1982 wonen ongeveer 315 000 buitenlandse migranten in ons land:

148 000 Turken,
93 000 Marokkanen,
23 000 Spanjaarden,
21 000 Italianen en
30 000 Portugezen, Yoegoslaven, Grieken en Tunesiërs.

Bij al deze getallen moet uiteraard 'ongeveer' gedacht worden.

We noemen de buitenlandse migranten, die uit de wervingslanden rond de Middellandse Zee komen, ook wel 'Mediterranen'.

Naar schatting van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) zal hun totaal aantal in 1990 500 000 bedragen (met name door gezinshereniging en een hoog geboortecijfer).

Uit: Trefpunt, Tijdschrift van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, december 1982.

Feiten

Nu de economische situatie achteruit gaat, nemen de onlustgevoelens over de aanwezigheid van minderheidsgroepen toe. Zowel op de woningmarkt als de arbeidsmarkt voelen Nederlanders zich bedreigd door de buitenlanders.

In ons onderzoek naar het samenleven van Nederlanders en minderheden in een Amsterdamse arbeidersbuurt, bleek dat de vooroordelen ('Ze pikken onze banen in', 'ze profiteren van onze voorzieningen') wel voorkwamen. Feitelijk bestond er echter weinig directe concurrentie. Tijdens de in 1982 en 1983 gehouden interviews troffen wij niemand aan die persoonlijk een baan niet had gekregen of had verloren doordat deze door een buitenlander was ingenomen. We troffen ook niemand aan die iemand kende waarmee dit het geval zou zijn geweest. We hebben voor ons onderzoek ook gebruik gemaakt van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Deze gegevens hebben betrekking op wat mannen en vrouwen van 15-65 jaar als voornaamste bezigheid hebben (bijvoorbeeld studeren, werken in loondienst, militaire dienst) en wat hun voornaamste bron van inkomsten is: loon, salaris, een uitkering. De gegevens presenteren we in de tabellen 1 t/m 4. Ze gaan over de situatie in Amsterdam.

Tabel 1: De beroepsbevolking van vier bevolkingsgroepen ingedeeld in percentages werkenden (in loondienst) en werkzoekenden (AKT Amsterdam 1981).

	werkt	zoekt werk	totaal ¹
Nederlanders	94.7	5.3	100% (148 498)
Surinamers en Antillianen	84.6	15.4	100% (8 882)
Turken	95.8	4.2	100% (4 939)
Marokkanen	87.3	13.7	100% (6 438)

¹ Deze en de in andere tabellen gegeven absolute aantallen hebben betrekking op de steekproefpopulatie.

Tabel 2: Alle mannen van 15-65 jaar, ingedeeld in werkenden, werkzoekenden, studerende, uitkeringsgerechtigden en overigen (AKT Amsterdam 1981).

	werkt	zoekt werk	studeert	uitkering	overigen	totaal
Nederlanders	67.5	4.5	14.9	11.3	1.8	100% (206 210)
Surinamers en Antillianen	62.8	11.4	17.9	6.2	1.7	100% (11 970)
Turken	78.5	3.5	6.8	6.0	5.2	100% (6 030)
Marokkanen	72.8	11.7	9.5	4.3	1.7	100% (7 637)

Tabel 3: Spreiding van de bevolkingsgroepen over bedrijfstakken.¹

	Nederlanders	Turken	Marokkanen
Bouwnijverheid	7.7	4.6	3.6
Lichte industrie	8.5	13.8	24.8
Zware industrie	9.2	33.1	15.2
Handel en horeca	16.1	10.0	20.0
Transport en communicatie	12.9	18.5	7.9
Commerciële dienstverlening	14.6	2.3	0.6
Overige bedrijfstakken	31.0	17.7	27.9
	100%	100%	100%

¹ Gegevens van de Surinamers/Antillianen ontbreken.

Tabel 4: Verdeling van de uitkeringen over de bevolkingsgroepen vergeleken met de aantalsverhoudingen van de groepen (AKT Amsterdam 1981).

	uitkeringen	aantalsverhoudingen ¹
Nederlanders	94.2	88.9
Surinamers/Antillianen	3.0	5.2
Turken	1.5	2.6
Marokkanen	1.3	3.3
	100%	100%

¹ De hier gegeven aantalsverhoudingen hebben betrekking op de steekproefpopulatie. De werkelijke verhoudingen in Amsterdam waren in 1981: autochtone Nederlanders 82%, Surinamers en Antillianen 6.5%, Turken 2.3%, Marokkanen 3.2%, overige buitenlanders 6%. Illegaal verblijvenden zijn hier niet bij inbegrepen.

Tabel 1 geeft een overzicht van de beroepsbevolking van de vier groepen, dat wil zeggen van degenen die in loondienst werken en degenen die werk zoeken. Het blijkt dat de verhouding tussen de aantallen werkenden en werkzoekenden in de Nederlandse en in de Turkse groep veel gunstiger ligt dan bij de Surinamers/Antillianen en Marokkanen die veel meer werklozen hebben.

Tabel 2 geeft hierop een aanvullend beeld. Het totaal omvat daar *alle* mannen van 15-65 jaar, ingedeeld in werkenden, werkzoekenden, scholieren en studenten, uitkeringsgerechtigden en overigen. Als we op dit totaal het percentage berekenen van de Nederlandse mannen die in loondienst werken dan blijkt dat slechts 67,5 te zijn. Ook het percentage Nederlandse werkzoekenden is

laag, 4,5, terwijl het totaal van degenen die op school zitten of studeren, zij die een uitkering hebben en de overigen, 28 procent is en opmerkelijk meer dan de totalen in de minderheidsgroepen.

Uit deze twee tabellen mag geconcludeerd worden dat de positie van de Nederlanders op de arbeidsmarkt ondanks alle problemen van de recessie toch nog gunstiger is dan die van de Surinamers/Antillianen en de Marokkanen.

Tabel 3 die de verspreiding van de vier groepen over diverse bedrijfstakken laat zien toont aan dat Turken en Marokkanen voornamelijk in andere bedrijfstakken werken dan Nederlanders en dus geen arbeidsplaatsen innemen van Nederlanders. Bovendien verrichten zij het slechtste werk dat ook nog het

slechtst betaald wordt (zwaar werk, gevaarlijk werk, ploegendienst enzovoort). De verspreiding van Surinamers en Antillianen over de bedrijfstakken ontbreekt; deze gegevens heeft het CBS niet.

De percentages uitkeringen die zijn te lezen in tabel 2 geven een duidelijk beeld: de Nederlanders hebben het hoogste percentage, de Marokkanen het laagste. Het gaat hier om uitkeringen voor mensen die geen deel uitmaken van de beroepsbevolking, dus AOW, AWW, AAW en de bijstand.

De gegevens over uitkeringen zijn op een andere manier gepresenteerd in tabel 4. In de eerste kolom staat hoe het totaal aan uitkeringen is verdeeld over de groepen, in de tweede het percentage dat elke groep zou krijgen bij een *gelijke* ver-

deling, dat wil zeggen een verdeling van de uitkeringen die evenredig is aan de aantalsverhoudingen van de groepen. Dat impliceert dat een groep die bijvoorbeeld vijf procent van de totale bevolking uitmaakt ook recht heeft op vijf procent van alle uitkeringen.

Het blijkt dat als het gaat om de hierboven genoemde uitkeringen de Nederlanders daar meer gebruik van maken dan de minderheden. Verder onderzoek zou moeten uitmaken of onbekendheid van de minderheden met de diverse voorzieningen hierbij een rol speelt en of uitkerende en controlerende instanties alle bevolkingsgroepen op dezelfde wijze behandelen.

E. Abraham-Van der Mark en A. van der Wurft, 'Ze pikken onze banen in'. Feiten over de arbeidsmarkt. In: Intermediair, mei 1984, p.29-33.

GASTARBEID

Op dit moment zijn hier zo'n 250.000 buitenlandse werknemers, inclusief vrouwen en kinderen. Dat is ruim 2% van onze bevolking. In totaal zijn er wel 600.000 vreemdelingen in Nederland van tegen de 200 nationaliteiten. Dat betekent, dat 1 op de 20 inwoners in Nederland een vreemdeling is!

WAAROM ZITTEN ZE HIER

Trekarbeid is een gevolg van economische verhoudingen in de wereld. In landen als Spanje, Italië, Turkije en Marokko heerst armoede en werkloosheid, terwijl in landen als Duitsland, Frankrijk en Nederland een behoefte bestaat aan ongeschoolde arbeiders.

Daarom kwamen vele duizenden arbeiders uit die landen hier naar toe om dat zware en vervelende werk te doen, waarvoor geen liefhebbers te vinden waren. Wat overigens geen wonder is: de werkgevers betalen hiervoor weinig en houden de arbeidsomstandigheden uitermate slecht.

Het bedrijfsleven en de overheid gingen na verloop van tijd deze zaak regelen door officieel in een aantal landen arbeiders te gaan werven. Het heeft iets weg van een moderne manier van slavenhandel.

WAT ZIJN DE GEVOLGEN

Langzamerhand is gebleken dat deze gedwongen verhuizing noch voor de arbeiders en hun families noch voor hun land en noch voor Nederland op de lange duur voordelig zal zijn.

De buitenlander zelf bereikt tijdelijk een zekere mate van welvaart. Zijn positie hier in Nederland en zijn vaak gedwongen scheiding van zijn gezin is echter zeer nadelig. Bovendien zijn de mogelijkheden voor terugkeer beperkt.

Voor de thuislanden is de migratie een noodoplossing, omdat het slechts voor een beperkte groep tijdelijk financiële voordelen oplevert.

De toekomst blijft echter uitzichtloos: bepaalde gebieden worden helemaal onvolkt en de achterstand met het Westen wordt nog groter.

Ook Nederland kreeg met de komst van veel buitenlandse gezinnen te maken met tal van moeilijkheden: er is niet genoeg woonruimte; het onderwijs en de gezondheidszorg zijn niet aangepast; er ontstaat ghettovorming en er is een toename van discriminatie.

Vele bedrijven zouden echter moeten sluiten, als de buitenlanders naar hun land teruggestuurd zouden worden. Honderdduizenden Nederlanders zouden door sluitingen op straat komen te staan.

WERK AAN DE WINKEL

De buitenlanders voelen zich in Nederland erg vreemd. De gewoonten, taal en godsdienst zijn b.v. totaal verschillend hier. Het zou min of meer hetzelfde zijn als Nederlanders te werk worden gesteld in Groenland. Omdat zij zich anders of in gebrekkig Nederlands uitdrukken, heeft men vaak maar weinig geduld met hen. Door gebrek aan kennis van zaken of door vooroordelen stellen veel mensen zich tegen de buitenlanders op in plaats van met hen samen naar oplossingen van de problemen te zoeken.

Dat is erg jammer: wij streven toch allemaal naar prettige levensomstandigheden?

Gelukkig protesteren de buitenlandse arbeiders steeds meer tegen hun achtergestelde positie. Zij hebben al meerdere malen gedemonstreerd tegen wettelijke maatregelen, die de vrijheid van de buitenlanders beperken. Zij willen gewoon dezelfde rechten hebben als de Nederlandse werknemers, zoals een goede huisvesting, opleidingsmogelijkheden en meer en betere arbeidsruimten voor de moslims onder hen. En boven alles willen zij meer inspraak in zaken, die hen zelf betreffen.

Uit: Documentatie
buitenlanders,
uitgegeven door de
Stichtingen
Buitenlanders van
West-Brabant en
Dordrecht, 1982.

Buitenlanders: economische noodzaak?

Het is een fabeltje dat buitenlandse arbeiders voor werkloosheid zorgen. Integendeel, de Nederlandse economie draait voor een ommisbaar deel op buitenlandse arbeidskrachten. Zonder hen zouden bepaalde bedrijven gedwongen zijn te sluiten en toeleveringsbedrijven in moeilijkheden komen, waardoor de werkloosheid juist zou toenemen.

Allochtonen in Nederland, Den Bosch, 1978.

Weg?

'Zij horen hier niet. Zij moeten weg, dat is toch veel beter, dat begrijpt een kind. En dan de Nederlanders die niet willen werken: allemaal melden aan de Neherkade', allemaal een bezem en de straten schoon vegen. Dat is toch de enige oplossing.

In Wassenaar zie je geen zwarten. Misschien een zwarte dokter of een advocaat, maar niet wat hier woont. Dus die kunnen ook wel anders praten. Die komen nooit hier. Die denken: mij niet gezien in dat mierenest.'

'Neherkade: aan de Neherkade in Den Haag is de Gemeentelijke Sociale Dienst gevestigd.

Een bewoner van de Smitstraat in Den Haag. Het verval van de Smitstraat. In: VN-bijlage 22/29 december 1979.

Derde schrijfronde. Nieuwswaarde en taalgebruik

Je kent nu de werkwijze. In de derde schrijfronde gaan we op dezelfde manier te werk als in de tweede. Er is één verschil. In de derde schrijfronde werk je nog zelfstandiger.

In de hogere klassen moet je vaak – ook bij andere vakken – werkstukken maken. Je kiest een onderwerp, gaat in de bibliotheek op zoek naar informatie, doet eventueel een onderzoekje, houdt interviews, neemt een enquête af. Daarna verwerk je al die informatie totdat je er goed vat op hebt en aan het schrijven kunt beginnen. De eerste fase – het zoeken van informatie – hebben wij al voor een deel gedaan. *Wat je wel helemaal zelf moet doen is het verwerken van de informatie: lezen, en vooral: begrijpen.* Je gaat in de derde schrijfronde echter ook zelf verzamelen. Dat doe je via een klein onderzoekje dat je met z'n drieën of vieren buiten lestijd doet. Voordat je het klad schrijft, maak je wat voorbereidende oefeningen.

Werkschema

Fase 0: voorbereidend informatie verwerven

- 1 Lees de schrijfpdracht (p. 82).
- 2 Bestudeer de voorbereidende opdracht 3 op p. 84. Maak afspraken met klasgenoten om die oefening samen te maken.
- 3 Lees de gegevens over het onderwerp. Zoek in de bibliotheek naar meer informatie over dit onderwerp. Een heel geschikt boekje is T.H.A. van der Voort, *TV-geweld voor beginners*, IVIO 1984 (AO-boekje). Een gedeelte hieruit hebben we overgenomen. Op sommige scholen is dit boekje in 30-voud aanwezig. We hebben controlevragen gemaakt zodat je zelf na kunt gaan of je de tekst begrepen hebt (voorbereidende oefening 4).
- 4 Maak de voorbereidende opdracht 1.
- 5 Maak de voorbereidende opdracht 2.
- 6 Maak de voorbereidende opdracht 6.

Fase 1: de theorie

- 1 Bestudeer de theorie over nieuwsaarde en taalgebruik (p. 70-80). Noteer vragen als je iets niet begrijpt.
- 2 Beantwoord schriftelijk de controlevragen (p. 81).
- 3 Bespreek onduidelijke punten in de theorie en je antwoorden op de controlevragen.

Fase 2: schrijven

- 1 Lees de schrijfpdracht en voorbereidende opdrachten 1 en 6.
- 2 Schrijf een klad, maak een schema, of iets er tussenin: een 'ontdekkende versie'.
- 3 Controleer je klad op doel, publiek, structuur, betrouwbaarheid en nieuwsaarde. Kijk of er nog taaltrucs te gebruiken zijn. Gebruik de vragen van p. 29 en p. 49 om je klad te controleren.
- 4 Schrijf je eerste versie en lever die in:
- 5 Maak de eerste nadenkoefening (zie p. 14). Reageer op je eigen tekst en je schrijfproces.

Fase 3: Commentaar geven

- 1 Lees één van de opstellen die je moet becommentariëren. Omschrijf je eerste indruk. Neem het reactieformulier (p. 121) en noteer op een multoel jouw antwoorden.
- 2 Herhaal 1 voor de andere opstellen.
- 3 Maak de tweede nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het lezen van de opstellen?
- 4 Neem nu weer het eerste opstel uit de serie en het al ingevulde multoel

dat daarbij hoort (waar jouw reactie op staat). Je gaat nu commentaar geven op alle zes de aspecten. Je gebruikt echter niet alle commentaarvragen: dat zou te veel van het goede worden:

doelgerichtheid : vraag 1 + 2
publiekgerichtheid: vraag 6 + 8
structuur : vraag 11 + 12
betrouwbaarheid : vraag 17 + 19
nieuwsaarde : vraag 21 - 25
taalgebruik : vraag 26 - 30
en alle opdrachten die boven elk formulier staan.

Noteer zorgvuldig je score op deze 18 vragen. Zet, voorzover dat nodig is, nummers van vragen in de kantlijn en licht de scores toe.

- 5 Herhaal 4 voor de andere opstellen.
- 6 Lever de opstellen en je commentaar in.
- 7 Maak de derde nadenkoefening: Wat heb ik geleerd van het commentaar geven op opstellen?

Fase 4: Commentaar verwerken

- 1 Orden het commentaar dat je kreeg. Gebruik daarvoor (een kopie van) het verzameelvel (p. 142).
- 2 Vat het commentaar samen. Doe dat voor alle zes de aspecten apart.
- 3 Schrijf een commentaar op de commentaren.
Nu moet je gaan kiezen. Het zal lang niet altijd zo zijn dat alle commentaren eensluidend zijn. Misschien zijn twee lezers wel overtuigd en één niet. Dat is lastig. Moet je nu beslissen dat je je opstel op het punt van doelgerichtheid niet hoeft te verbeteren? Of zeg je toch: 'Als er één lezer vindt dat ik nog wat overtuigender kan zijn, dan moet ik dat maar proberen.'
Denk erom dat je *zelf* beslist welk commentaar je accepteert en welk commentaar niet. Jij beslist zelf, ook al zeggen de anderen dat 'de schrijver niet duidelijk uitlegt'. Je moet dan wel vertellen, waarom je vindt dat je lezers ongelijk hebben.
Geef antwoord op de vragen: Wat vind je van de kwaliteit van de commentaren? Welk commentaar accepteer je, welk niet en waarom niet?
- 4 Herschrijfplan.
Nu de laatste stap. Langzamerhand heb je een idee gekregen (via de nadenkoefeningen en het commentaar) hoe je opstel bij lezers overkomt. Nu gaat het erom te beslissen wat je er nog aan gaat sleutelen. Gooi je alinea's om? Verander je de inleiding? Moet je het slot pakken? Heb je een leuke truc gezien in een van de andere opstellen? Is er nog informatie die je moet toevoegen? Blijft er eigenlijk nog wel wat over van je eerste versie? Formuleer je herschrijfplan:

Wat ga ik veranderen?

Hoe ga ik veranderen?

Kijk ook nog eens naar je reactie op je eerste versie. Goede raad: probeer zo goed mogelijk je voor te stellen wat je gaat veranderen. Er moet een plan geformuleerd worden. Hoe beter je het plan uitschrijft, hoe beter je je bij het herschrijven kunt concentreren op dat herschrijfsplan zelf. Anders is de kans groot, dat het opstel met je op de loop gaat tijdens het schrijven: er komt iets anders te voorschijn dan je gedacht had.

Tip: Maak twee kolommen:

links: wat ga ik veranderen?

rechts: hoe ga ik veranderen?

Fase 5: herschrijven

Schrijf op basis van je herschrijfsplan de definitieve versie van je opstel.

Fase 6: map verzorgen

Aan het eind van elke schrijfronde lever je je map in. Maak per schrijfronde een inhoudsopgave. Nummer je pagina's. Zorg ervoor dat er titeltjes boven de oefeningen staan. Het volgende moet in je map zitten:

- 1 De voorbereidende oefeningen
- 2 De eerste versie
- 3 Nadenkoefening 1
- 4 Nadenkoefening 2
- 5 Nadenkoefening 3
- 6 Het commentaar op jouw opstel
- 7 Verzamelvel
- 8 Samenvatting van het commentaar
- 9 Commentaar op het commentaar
- 10 Herschrijfsplan
- 11 Herschreven versie

Je map kan worden beoordeeld met behulp van een formulier. Een voorbeeld staat op p. 141.

9 Nieuwswaarde: Wat is dat?

Een kenmerk van mensen is hun nieuwsgierigheid, hun leergierigheid. We willen graag weten. We slaan de krant op, bladeren, kiezen en lezen. We zoeken iets dat ons interesseert, dat onze nieuwsgierigheid opwekt:

'Hé, dat wil ik weten.' In je opstel moet je rekening houden met de nieuwsgierigheid van je lezers: wat willen ze weten, waar gaat hun belangstelling naar uit? We noemen dit de nieuwswaarde van het opstel. Daarover gaat dit hoofdstuk. Eerst leg ik uit wat nieuwswaarde is. Dan zal ik tips geven over hoe je een opstel met meer nieuwswaarde kunt schrijven (hoofdstuk 10).

Je opstel heeft nieuwswaarde als de inhoud ervan voor deze lezers nieuw is en interessant. 'Nieuw' alleen is niet genoeg: in veel lessen leer je nieuwe dingen (woordjes, formules). Maar ik schat dat je veel ervan niet interessant vindt. Geen nieuwswaarde dus. Nieuwswaarde heeft niet alleen betrekking op *wat* je vertelt, maar ook op *hoe* je iets vertelt: de presentatie kan de nieuwswaarde verhogen. Hieronder volgt een paragraaf over de eisen die je aan de inhoud kunt stellen als het om nieuwswaarde gaat. Daarna volgt een paragraaf over de presentatie van de inhoud.

9.1 Nieuwswaarde: Drie eisen aan de inhoud

Bij de bepaling van wat nieuws is, moet je steeds je lezer in de gaten houden:

- 1 Wat verwacht de lezer? (ofwel: wat weet hij al?)
- 2 Hoe groot is de afstand tussen de lezer en het nieuws?
- 3 Is het nieuws 'voelbaar' (concreet) voor de lezer?

Op deze drie aspecten ga ik hieronder in. Bedenk eerst nog dit. Nieuwswaarde kan bereikt worden doordat je iets *toevoegt* aan de kennis van je lezer. Je legt bijvoorbeeld uit hoe de buitenspelregel bij voetbal van hockey verschilt. Je kunt nieuwswaarde ook bereiken doordat je iets van de kennis *eraf haalt*. Je doorbreekt een gewoonte in het hoofd van de lezer. Hij dacht bijvoorbeeld al lange tijd dat iets zus of zo was, maar jij laat zien dat je er ook anders tegenaan kunt kijken. Bij een vrije trap bij voetballen is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat een stuk of zes spelers een muurtje vormen. Je ziet dan soms dat een speler de bal met een effectvol schot toch in het doel schiet. De keeper kon door het muurtje de bal onmogelijk aan zien komen. Je kunt je je dan eens afvragen, waarom zo'n muurtje gemaakt wordt: zonder muurtje kan een keeper de bal veel beter aan zien komen! Zo'n aanpak heeft ook nieuwswaarde: de kennis in de hoofden van jouw lezers wordt niet aangevuld, maar eens flink door elkaar geschud. Is wat je altijd al dacht wel zo gewoon? Ook nu is de kennis veranderd: het opstel had nieuwswaarde.

Nieuws moet onverwacht zijn

De lezer is op de hoogte van wat jij te vertellen hebt. Je vertelt precies wat hij al van het onderwerp weet. Stel je voor dat je een les biologie volgt, waar een docent precies vertelt wat jij gisteravond in je biologieboek hebt zitten lezen. Er is niets nieuws: zo'n les zal niet erg boeiend zijn. Ik zal je nog een voorbeeld vertellen.

Toen ik in de eerste klas zat, kregen wij één uur in de week mythologie in plaats van geschiedenis. Een lerares vertelde een lesuur lang prachtige verhalen over Odysseus, Ariadne en andere sterke staaltjes. Thuis moest je je aantekeningen dan uitwerken tot een lopend verhaal. Die lessen vond ik schitterend: ademloos luisterden we naar de heldendaden en genoten we van de sfeer die de lerares schiep tijdens het vertellen. Op 5 december kreeg ik een boek: mijn ouders hadden gemerkt hoeveel belangstelling ik had voor mythologie en ze gaven mij een boek met mythologische verhalen. 's Avonds in bed las ik meteen het eerste verhaal ... het verhaal dat de lerares ons in september had verteld. Binnen een week had ik het boek uit. De lessen mythologie interesseerden mij geen fluit meer vanaf die tijd: ik wist alles al, er was niets aan, de lessen waren niet *nieuw*, hadden geen nieuwswaarde meer voor mij. De lerares vond mij vanaf december een stierlijk vervelend jong.

Bij het maken van kranten en het t.v.-journaal gebruiken de journalisten ook de term nieuwswaarde. Bij hen is nieuwswaarde ook het onverwachte, het negatieve. Ze zeggen: 'Goed nieuws is geen nieuws.' Iemand die zonder ongelukken de straat oversteekt, is niet interessant voor de krant. Wie de overkant van de straat niet haalt, heeft een grotere kans in de krant te komen. Oversteken komt niet in de krant, want het is gewoon, zoals verwacht, zoals het hoort te gebeuren. Oversteken en de overkant niet halen is minder gewoon, minder in de lijn der verwachtingen, minder zoals het hoort. Nieuws is dus het onverwachte!

Nieuws moet dichtbij zijn

Hoe dicht de lezer bij het onderwerp betrokken is, hoe minder 'groot' de gebeurtenis hoeft te zijn om nieuws te zijn. Een voorbeeld. Een verkeersongeluk met een zwaargewonde bij jou in de buurt komt vast in het plaatselijk dagblad. Zo'n ongeluk komt niet bij jullie in de krant als het honderd kilometer verderop gebeurde en er geen mensen uit jouw woonplaats bij betrokken waren. Zo'n ongeluk komt weer wel bij jullie in de krant als het groter was: een flink aantal gewonden, doden, een forse kettingbotsing. In India moet zeker een trein met 50 mensen door een spoorbrug zakken wil het voorval bij jou in de krant komen.

Er is dus een relatie tussen de 'grootte' van het feit en de afstand tussen het feit en de lezer: hoe kleiner de afstand, hoe kleiner het feit kan zijn om in de krant te worden opgenomen. Misschien ten overvloede nog een voorbeeld. Als er in jouw omgeving een huis gekraakt wordt, dan zal je dat in een plaatselijk dagblad lezen.

Wanneer er in Amsterdam een huis gekraakt, dan lees je dat niet in jouw krant, omdat het 'gewoner' is (zie de vorige paragraaf) en omdat het verder weg is. De Amsterdamse 'kaking' komt pas bij jou in de krant als er forse rellen mee gepaard gingen. Een dergelijk feit in Chili zul je niet in de krant lezen: daar zullen 20 000 mensen na een politieke razzia opgesloten moeten worden in een voetbalstadion, voordat het bij jou in de krant komt.

Nieuws moet 'voelbaar' zijn

Dit heeft te maken met de vorige paragraaf. Het gaat erom dat lezers die dingen (willen) lezen die zijzelf kunnen opmerken. Vandaar dat dichtbij feiten eerder gelezen worden. Maar het gaat ook om feiten die zichtbaar voor de lezers zijn. Kijk, veel lezers zullen niet onder de indruk zijn van een mededeling in de krant over de slechte economische situatie in Ethiopië. Anders wordt dat als de krant vol staat over hongersnood en hongerdood in Ethiopië. Dan wordt iets abstracts (economische malaise) concreet, voelbaar, zichtbaar (hongerdood). Je kunt je lezers ervan proberen te overtuigen dat reclame invloed heeft op hun koopgedrag. Als je dat zo abstract opschrijft, zullen je lezers niet gemakkelijk overtuigd zijn. Het wordt anders als je je lezers laat zien dat zij op Nike-schoenen, in Kappa-shirts en met Adidastassen lopen: heel concrete zaken. *Concrete dingen worden dus eerder nieuws voor lezers dan abstracte dingen.*

Iets concreets krijgt meer aandacht van lezers. Als jij schrijft dat er 900 000 werklozen zijn in Nederland, dan lijkt dat wel een groot getal, maar het doet lezers niet zoveel. Als je het omrekent en je schrijft 'In twee van de vijf gezinnen woont een werkloze' dan wordt dat getal al concreter, voelbaarder. Door om te rekenen of vergelijkingen te maken, maak je iets groots, iets abstracts, kleiner, dichterbij, *begrijpbaarder*. Daardoor blijft het nieuws beter in de hersenpan hangen. Begrijp je nu wat de functie is van voorbeelden in een opstel (of een les)?

9.2 Nieuws waarde: Ook de presentatie kan nieuw zijn

Je kunt weleens een les volgen, waarin je leraar een samenvatting geeft van het voorafgaande. Plotseling gaat je een lichtje op. 'Oh, zit dat zo?' Door die samenvatting werd er toch iets aan de inhoud van jouw hersenpan gewijzigd, terwijl er eigenlijk niets nieuws aan werd toegevoegd. Geen nieuws erbij, en toch nieuwswaarde? *Oud nieuws, in een nieuw jasje.*

Door de informatie in een bepaalde volgorde te zetten, nieuwe verbindingen te leggen, is je opstel toch weer anders dan de andere. De

presentatie is *onverwacht*. Daardoor prikkel je de aandacht van de lezers. Het gaat hier dus meer om *originaliteit*, dan om nieuwswaarde van de inhoud. Je zult nu een paar opstellen van medeleerlingen in hun herschreven vorm gelezen hebben. Ze gaan allemaal over hetzelfde onderwerp. Je hebt nu geleerd hoe je een opstel zou moeten schrijven, een soort 'model' heb je in je hoofd. Maar als nu iedereen volgens dat model zou schrijven, dan wordt het lezen vrij saai: er valt weinig meer te beleven.

Als het opstelschrijven je nu gemakkelijk afgaat, als je het 'model' beheerst, kun je eens wat nieuws proberen. Op welke andere manier zou je in een opstel je doelstelling kunnen bereiken? Zoiets moet je pas proberen als je opstellen op de 'gewone' manier al lukken. Het is zoals in een timmermansopleiding. Eerst leer je basistechnieken. Pas als je die beheerst, leer je moeilijke houtverbindingen: zwaluwstaarten enzo. Schrijven is ook ambachtelijk werk: veel oefenen tot je wat routine hebt.

Je kunt bijvoorbeeld in een verhaaltje (ertussendoor bijvoorbeeld) ook informatie 'verpakken'. Je kunt een tweegesprek (dialoog), een telefoongesprek, een discussie in je opstel stoppen. Je kunt een advertentie inplakken, liefst een zelfgemaakte. Je treedt dan buiten de geijkte paden. Dat kan je lezers goed doen. Het is echter wel een moeilijkheid extra: je lezers moeten nog wel steeds doorhebben wat je hun wilt vertellen. Een 'gewone' inhoud kun je door een verrassende verpakking (denk aan een surprise) toch leuk, interessant, nieuw maken. Handigheid is dan wel vereist. Waag je er dus alleen aan als je echt durft.

10 Nieuws waarde in een opstel: Hoe doe je dat?

Hoe krijg je het voor elkaar dat je opstel nieuws waarde bevat? Ik zal hieronder voor de drie inhoudelijke eisen aan nieuws waarde wat voorbeelden uitwerken. Bedenk dat het verkrijgen van nieuws waarde vooral een kwestie is van *voorbereiding*. Het bedenken van je klad, het maken van aantekeningen, het lezen van de informatie, het zoeken van meer en andere informatie: dat is de speurtocht naar nieuwe, interessante gegevens.

1 Zoek feiten en argumenten die nieuws zijn voor je lezers

Wat verwachten ze over dit onderwerp te lezen? Ze denken dat iets zus of zo zit en jij probeert iets te bedenken om hun verwachtingen aan het wankelen te brengen. Zoek feiten die ze niet kennen. Voorbeeld: in de opdracht over de invloed van t.v.-geweld op gedrag van kijkers (derde

schrijfronde) krijg je een gedeelte uit een klein boekje te lezen over onderzoeken over dit onderwerp. Eén van de belangrijkste vragen is: Is er veel geweld op de televisie? Als dat namelijk niet zo zou zijn, hoeft je ook niet al te druk te maken over het probleem van beïnvloeding. Stel je voor dat jou gegevens ontbreken over de hoeveelheid geweld op t.v. Je kunt dan heel gemakkelijk zelf een klein onderzoekje doen: je kijkt een paar dagen tussen 19.00 en 22.00 uur en turt het aantal geweldscènes. Niemand van jouw lezers kent deze feiten, omdat je ze als het ware zelf gemaakt hebt.

Daar ligt de kracht: *zelf informatie maken*. Je belt bijvoorbeeld een kinderarts op in jouw woonplaats met de vraag of hij/zij denkt dat geweld op t.v. invloed uitoefent op het gedrag van kinderen. Welke schadelijke invloeden verwacht hij? Kan hij voorbeelden uit zijn praktijk noemen? Wat verstaat hij onder geweld? Niemand heeft deze informatie: nieuws waarde in jouw opstel is verzekerd! Zorg dus dat je in de voorbereiding op jouw opstel inhoudelijk verdiept: zoek boeken, tijdschriften, bel mensen op, doe een klein onderzoekje.

2 Zoek feiten in de buurt van de lezers

Een opstel gaat 'leven' voor lezers, als er feiten en situaties in voorkomen die jouw lezers kennen. Het zou dus zo moeten zijn dat leerlingen uit Zierikzee die een opstel schrijven over buitenlandse werknemers andere voorbeelden gebruikt hebben dan leerlingen uit Heerlen. Een voorbeeld: Je schrijft een opstel over de invloed van t.v.-geweld op gedrag van kijkers. Je kunt dan uit boekjes wel ergens een overzicht halen van series met geweldscènes. Of er is vast weleens een onderzoekje gedaan naar hoeveel doden en gewonden een kijker in een week te zien krijgt. Zo'n gegeven kan een sterk argument zijn in je opstel. Maar de nieuws waarde wordt verhoogd, als je een overzicht maakt van series waar jouw lezers naar zullen kijken. Dit zijn feiten uit de 'buurt' van jouw lezers.

3 Zoek concrete feiten, maak feiten 'voelbaar'

Over alle opstelopdrachten kun je heel abstract schrijven: de invloed van reclame, buitenlandse werknemers, de invloed van t.v.-geweld. Maar probeer het probleem concreet te maken. Praat niet over *de* invloed, *de* buitenlandse werknemer, *het* t.v.-geweld: zulke algemene dingen zijn in twee kantjes niet te bespreken. Zoek naar iets concreets (een voorbeeld) dat als het ware model kan staan voor het hele probleem.

Voorbeeld: je schrijft in de derde ronde over de invloed van t.v.-geweld op gedrag van kijkers. Je doelstelling is je lezers ervan te overtuigen dat geweld op t.v. de agressie van kijkers verhoogt. Dat is een heel algemene uitspraak, die je kunt bewijzen met onderzoeksgegevens. Veel *snrekender* wordt ie onstel als ie een film kunt beschrijven, waarbij

na vertoning allerlei vechtpartijen in de bioscoop uitbraken. Of je vertelt over de Kung Fu-films van een aantal jaren geleden, die ertoe leidden dat leerlingen door de school liepen met allerlei Kung Fu-vechtbewegingen: niet gevaarlijk maar toch een bewijs van de invloed.

Je kunt schrijven over dansfilms (Flash-dance, Fame) die tot allerlei imitaties leidden: ook een duidelijke invloed. En als kijkers wel zichtbaar door deze films werden beïnvloed, waarom zou die invloed dan niet het agressieve gedrag gelden? Je maakt de invloed dus *zichtbaar*: dit is de film, dit is het daardoor beïnvloede gedrag.

Een andere manier van 'voelbaar' maken, is het kiezen van het perspectief: vanuit wiens ogen kijk je naar het probleem? Even terug naar de tweede schrijfronde: buitenlandse werknemers. Dat was een moeilijke opdracht, omdat veel leerlingen er wel van alles over gehoord hadden, maar er niet mee te maken hebben gehad. Hun kennis over het onderwerp is dus 'van horen zeggen': allerlei algemene, vage uitspraken over dit probleem. Hoe kun je zoiets concreet maken, 'voelbaar' voor je lezers? Sommige leerlingen losten dat op een grandioze wijze op. Ze schreven een passage vanuit het perspectief van een buitenlandse werknemer, waarin hij vertelde hoe hij in Nederland kwam, hoe hij er leefde, hoe hij naar huis verlangde. In zo'n passage komen de algemene problemen aan de orde, maar op een heel concrete manier. Toegepast op het onderwerp van de derde schrijfronde zou je kunnen denken aan een t.v.-kijker die je sprekend opvoert. Of je schrijft over iemand die een videofilm in de koffiekamer ziet en later in een situatie verzeild raakt, die veel op die uit de film lijkt, en dan denkt dat hij het probleem met geweld op kan lossen. Eén zo'n voorbeeld staat dan model voor jouw stelling: 't.v.-geweld heeft invloed, kijk maar naar mijn voorbeeld'. Bedenk wel dat deze aanpak niet erg geloofwaardig is voor je lezers ('betrouwbaarheid'), je moet hem dus combineren met sterke argumenten in je opstel.

Probeer in de voorbereiding op de kladversie te zoeken naar elementen die de nieuwswaarde van je opstel verhogen. Als je goed nadenkt over je nieuwswaarde, denk je ook na over je lezers (publiekgerichtheid) en je doel (doelgerichtheid). Dat is waarnaar we streven. Succes ermee.

11 Taalgebruik

Je maakt in je opstel contact met je lezers via taal. Wat in jouw hoofd zit aan ideeën transporteer je naar de hersenpan van je lezers. Taal is dus jouw communicatiemiddel: je verbindt jouw hersenpan met die van

anderen. Stel je voor: geen taal, geen kennis! Als je met dit boek werkt, zul je niet zoveel problemen hebben met de taalregels: je spreekt de taal al zo lang, je schrijft al minstens acht jaar, je oefent de taal dag in dag uit. Het komt er in opstellen op aan de laatste kneepjes te leren: fouten vermijden, je taalgebruik afstemmen op je publiek, een persoonlijke taal ontwikkelen (daar doe je een half mensenleven over), alle mogelijke spelletjes en trucjes met taal uitproberen.

Correct taalgebruik

Met taalgebruik is het ongeveer hetzelfde als met het uiterlijk van een opstel. Slordigheid doet lezers afnukken, verzorgdheid maakt een goede indruk. Denk maar eens aan een spreekbeurt in de klas. Als die spreekbeurt slecht is voorbereid, voel je je als luisteraar in je hemd gezet. Er is blijkbaar bij de sprekers geen wil tot communicatie. Dat is bij het lezen van opstellen ook zo: als er veel fouten in staan en er is weinig zorg besteed aan 'leuke' taal, dan voelt de lezer dat de schrijver weinig respect voor de lezer heeft. Zorg ervoor dat je taalgebruik in orde is: maak geen in het oog lopende fouten in de werkwoorden (d-tjes en t-tjes, voltooid deelwoorden). Lees zinnen na of ze 'lopen': zitten er geen fouten in? Gebruik bij twijfel altijd een woordenboek.

Taalgebruik en publiek

Correctheid alleen is niet genoeg. Je moet je taalgebruik ook afstemmen op je publiek. Als je voor brugklassers schrijft, schrijf je anders dan wanneer je een brief aan de voorzitter van de oudercommissie schrijft. Je gebruikt andere woorden, je gebruikt andere (langere, kortere, eenvoudiger, ingewikkelder) zinnen. Als je te makkelijk schrijft voor je lezers, lijkt het alsof je hen te laag schat, je betuttelt ze. Maar als je te moeilijk schrijft, lijkt het alsof je je niet voldoende ingespannen hebt de taal van je bronnen te vereenvoudigen: ook een teken van gebrek aan respect. Zorg ervoor dat je taalgebruik past bij je lezers.

Broodnodige variatie

Ook op een andere manier moet je rekening houden met je lezers. Zelfs als je taalgebruik correct is, volgens de regels, en je zinnen en woorden zijn niet te moeilijk en niet te makkelijk, kun je toch nog lezers treffen die zeggen: 'Tja, het is wel goed, maar 't is zo eentonig.' Kijk eens naar het volgende fragment:

De schoolleiding heeft een televisietoestel in de overblijfruimte geplaatst. Je kunt daar naar programma's kijken. Je mag ook videofilms meenemen. De oudercommissie heeft bezwaar tegen het apparaat.

Wat is het probleem in dit stukje? Er zit geen taalfout in, het is niet te moeilijk of te makkelijk. Toch is het geen 'prettig' taalgebruik. Dat

komt omdat de zinslengte niet erg varieert: alle zinnen zijn zinnen met één persoonsvorm. Bovendien is elke zin gebouwd op het schema: onderwerp + persoonsvorm + rest.

Variatie in zinslengte en zinsbouw maakt een tekst soepeler.

Taalgebruik en effect

Ik heb nu achtereenvolgens drie stukjes over taalgebruik geschreven. Met de volgorde van die stukjes is iets aan de hand. Is dat opgevallen? Er zit een opklimmende lijn in: op zijn minst moet je taalgebruik correct zijn, dan moet je ervoor zorgen dat je niet te makkelijk of te moeilijk schrijft en ten derde moet je gevarieerd schrijven. Je zou dat een trucje kunnen noemen. In je taalgebruik kun je ook stijltrucjes toepassen. Dat zijn trucjes waarmee je een zeker effect probeert te bereiken. (Bedenk: je moet je lezers overtuigen.) Ik behandel er hieronder vijf. Er zijn er veel meer.

1 Overdrijven (hyperbool)

Een voorbeeld:

‘Zodra de presentatrice aankondigde dat Tros Aktua zich zou bezighouden met het leed van de honger in Ethiopië, had ik moeten weten dat ik de dwell binnen handbereik had moeten leggen. De brakke tranenplas die ik schreide legde alle huiselijk verkeer lam.’

Het effect van zo’n zin is enigszins komisch, tenminste, voor die lezers die ook niet zoveel vertrouwen hebben in de journalistiek van Tros Aktua en vinden dat daar nogal op het gemoed van de kijkers wordt gewerkt. Hiermee is meteen gezegd, dat je voorzichtig moet zijn met zo’n zin: je kunt hem alleen in die situatie gebruiken waarin je vrij zeker weet dat je lezers het met je eens zijn. Als het Tros Aktua liefhebbers zijn, dan schiet je met deze zin naast de roos. Dit soort taalgebruik schept dus een bepaalde band tussen schrijver en lezer: ‘Wij zijn het lekker met elkaar eens.’

2 Ironie (spot)

Ironie heeft net als de overdrijving een humoristisch effect. Van ironie spreek je als met een zin het omgekeerde bedoeld wordt. Ook hier is het zo, dat lezer en schrijver samen op één golflengte zitten. Ze moeten bijvoorbeeld allebei weten dat het verschrikkelijk slecht weer is, om te beseffen dat de opmerking:

‘Mooi weer voor de tijd van het jaar’
ironisch bedoeld is. Allebei moeten ze weten dat de persoon tegen wie dit gezegd wordt, een heel warrig verhaal vertelde:

‘Ik dank u bijzonder voor deze heldere uiteenzetting.’
En misschien ken je deze wel uit je schoolpraktijk, als een leraar tegen een leerling zegt die zojuist zijn derde onvoldoende haalde:

‘Ik zou het maar eens wat rustiger aan doen als ik jou was. Je werkt je over de kop zo.’

In deze laatste zin verkneukelt de leraar zich samen met de andere luisteraars (leerlingen) over die leerling. Dat is het speciale: samen kijk je hoofdschuddend op de situatie neer. Nog een laatste, geknipt uit de schoolkrant:

‘Bij jou op school werken leraren bijzonder hard. Dat moet gezegd. Er zijn er steeds drie of vier overspannen!’

Als een leerling zoiets in een schoolkrant (voor leerlingen dus) schrijft, zit er een luchtje aan zo’n zin: bedoelt hij soms dat de geestelijke gezondheid van deze leraren op deze school beneden het landelijk gemiddelde ligt? Je hebt de rest van het stuk nodig om dit uit te kunnen maken.

3 Opsomming

Een opsomming heeft vooral effect door het repeterend ritme. Je zet bijvoorbeeld drie zaken op een rijtje, gebruikt steeds dezelfde zinsvorm:

‘We kennen nu de RSV-affaire, waarin bleek dat ...

We kennen het omkoopschandaal, dat leidde tot ...

We kennen de leugenachtigheden rondom de plaatsing van de kernraketten, waardoor ...’

Zo’n opsomming heeft een wat opruiend effect. Je kunt dat nog vergroten door er een climax in te bouwen. In de eerste zin noem je dan een plaatselijk bekende corrupte ambtenaar, in de tweede een bekende minister en in de derde een prins-gemaal.

4 Onder ons. Lezer en schrijver: één pot nat

Je hebt in de voorgaande voorbeelden al gezien dat veel ervan een band veronderstellen tussen lezer en schrijver: er gaat een ‘wij’-gevoel van uit. Er zijn meer manieren om via je stijl de band tussen lezer en schrijver te verstevigen. Je doet alsof je op één lijn zit met je lezer, alsof je hetzelfde over het probleem denkt. Kijk naar de voorbeelden:

‘Wij leerlingen zijn het zat, dat er over dingen beslist wordt waar wij zelf mee te maken hebben zonder dat wij gehoord worden’.

De schrijver doet in dit voorbeeld net alsof alle leerlingen, dus jij (de lezer) ook, het met hem eens zijn.

‘Je zult als toekomstig intellectueel toch niet kunnen leven met de gedachte, dat je de grammatica van het Nederlands niet beheerst?’

In dit voorbeeld vleit de schrijver de lezer: jij als intellectueel. (Het is maar waardoor je je geveid voelt!). Daardoor word je min of meer gedwongen het met de uitspraak van de schrijver eens te zijn.

‘Moeten we dan in de maat lopen en leraren en boeken laten bepalen hoe de lessen verlopen? Weten we niet zelf wat we willen leren?’

Op deze vraag verwacht de schrijver geen antwoord. Hij verwacht

dat je zult denken: ja, natuurlijk weten we dat zelf. Zo'n vraag noem je een retorische vraag. Het 'onder ons'-gevoel wordt erdoor versterkt.

5 Suggestief taalgebruik

Met behulp van de woordkeuze kun je laten zien hoe je tegenover het probleem staat, hoe je erover denkt. Het maakt nogal wat uit of je een groep supporters voetbalfanaten, voetbalvandalen of voetbalsupporters noemt. Eén en dezelfde groep mensen wordt door de ene krant terroristen genoemd, door de andere krant vrijheidsstrijders. Of je iemand slank of mager noemt, het maakt verschil uit, terwijl het toch om een dun persoon gaat. Je ziet dat woorden een positieve of negatieve bijbetekenis hebben.

Een ander middel om je positie duidelijk te maken is aan een woord iets toe te voegen:

'Van Aardenne, de loopjongen van Shell en Unilever.'

'Van Aardenne, de enige Nederlandse politicus van internationaal formaat.'

Tenslotte kun je een gebeuren beschrijven, op zo'n manier dat je lezers ooggetuige worden. Je beschrijft bijvoorbeeld een protestmars tegen de plaatsing van kernraketten, die vreedzaam verloopt totdat de politie de groep uit elkaar knuppelt. Na zo'n beschrijving vraag je je lezers een oordeel: 'Was dat nu nodig?' Nee, dat was niet nodig als je jouw beschrijving gelezen hebt. De meeste lezers zullen door jouw manier van beschrijven de kant van de slachtoffers, de demonstranten kiezen.

Taalgebruik en schrijver

In de manier van praten herkennen we de spreker. Zo is het met schrijven ook. Nu je een aantal opstellen van medeleerlingen hebt gelezen, heb je waarschijnlijk gezien dat je uit het taalgebruik kunt opmaken wie de schrijver was. Al lezend maak je je bij een tekst een beeld van de schrijver. Het is belangrijk dat je in je opstellen je persoonlijke stijl ontwikkelt: schrijf zoals je bent. Doe niet anders dan je bent. Schrijf geen stukken uit de bronnen over: dat is jouw taalgebruik niet, dat is iemand anders die daar aan het woord is.

Controlevragen

- 1 Leg uit dat nieuwswaarde en publiekgerichtheid een verband vertonen met elkaar.
- 2 In de theorie worden drie eisen voor nieuwswaarde genoemd als het om de inhoud van een opstel gaat. Welke drie eisen zijn dat?
- 3a Leg uit wat bedoeld wordt met: 'ook de presentatie kan nieuwswaarde hebben'.
- b Wat lijkt je moeilijker: inhoudelijke nieuwswaarde of presentationele nieuwswaarde? Leg uit.
- 4 Is nieuwswaarde een gevolg van goed kunnen schrijven of van goed voorbereiden? Licht je antwoord toe.
- 5 De paragrafen over taalgebruik staan in een bepaalde volgorde. Welke?
- 6 In de paragraaf *Taalgebruik en effect* worden vijf taaltrucs besproken. Bedenk zelf bij elke truc een voorbeeld dat zou kunnen passen in een opstel over de schadelijkheid van een videorecorder in de overblijfruimte. Schrijf de voorbeelden op.

De derde schrijfo opdracht

Zo gezien, zo gedaan?

1 Vooraf

Na het moeilijke onderwerp van de vorige keer – gastarbeiders – nu een onderwerp dat je wat beter kent uit ervaring. Voordat je echt gaat schrijven, maken we wat voorbereidende oefeningen. Je verkent het onderwerp en de informatie die we daarover geven. Je doet een klein onderzoekje om de nieuwswaarde van je opstel te verhogen. Dan pas schrijf je je klad.

De voorbereidende oefeningen doe je nu niet samen met je leraar zoals in de tweede ronde. Je werkt nu zelfstandig, thuis en bereid je voor op de les waarin je het klad schrijft. Bedenk dat nog steeds geldt:

- Wees publiekgericht en doelgericht.
- Denk aan structuur, betrouwbaarheid, nieuwswaarde en taalgebruik.

2 Situatie

Vanaf de herfstvakantie staan er bij jou op school in de overblijfruimte een televisietoestel en een videorecorder. De schoolleiding heeft daarvoor gezorgd. In tussenuren, pauzes en na de les kun je daar naar programma's kijken die de leraren opgenomen hebben. Leerlingen mogen ook meegebrachte videofilms afspelen.

In de schoolkrant van december stond een brief van de oudercommissie. Zij is zeer fel gekant tegen de videorecorder: leerlingen kijken al zoveel naar geweld, dat het niet verantwoord is ook nog eens op school al dat gooi-, smijt- en schietwerk te laten zien. De oudercommissie schrijft verder dat het duidelijk is dat leerlingen door al dat televisiegeweld zelf ook gewelddadiger worden. De toename van het aantal vernielingen op school (meubilair, fietsen) wijt de oudercommissie dan ook aan de geweldfilms die leerlingen van huis meebrengen.

De redactie schrijft onder de brief van de oudercommissie, dat in het januari-nummer bijdragen geplaatst kunnen worden over het thema: de invloed van geweld op t.v. op jongeren. De redactie vindt dat jongeren daar zelf hun mond open moeten doen, omdat zij degenen zijn die al dan niet beïnvloed worden. Jij besluit in de kerstvakantie een artikel over dit thema te schrijven.

3 Opdracht

Schrijf de tekst (twee kantjes, niet langer en niet veel korter) voor een artikel over de invloed van televisiegeweld op jongeren. Je schrijft het artikel voor de schoolkrant. Geef je mening over de invloed van televisiegeweld. Je tracht je lezers voor jouw mening te winnen.

Hieronder vind je informatie. In je artikel moet één keer geciteerd worden. Je gebruikt daarvoor één (gedeelte van een) citaat.

Voorbereidende opdracht 1

Vul de volgende gegevens van de opdracht aan.

- Het doel van het artikel is
- Het publiek is
- Het medium is
- Het onderwerp is
- De voorgeschiedenis/de aanleiding is een stukje in de schoolkrant van (wie?)....., waarin gepleit wordt voor, omdat kijken naar zou leiden tot

4 Informatie

Hieronder vind je een aantal stukjes uit kranten, tijdschriften en boeken over 'de invloed van televisiegeweld op jongeren'. In de bibliotheek vonden we één duidelijk boekje over dit onderwerp, namelijk T.H.A. van der Voort, *TV-geweld voor beginners*, 1984 (IVIO). We hebben dat niet helemaal overgenomen, maar raden je aan het te lezen. Niet alles uit dat boekje is bruikbaar. Het kan vooral dienen je kennis over het onderwerp aan te vullen: je weet dan tenminste waarover je schrijft (denk aan de betrouwbaarheid).

Schrijf nooit stukken over, ook niet in enigszins eigen woorden. Dat is niet de taal van jouw lezers (denk aan publiekgerichtheid en taalgebruik). Je moet één keer citeren. Geef duidelijk in de tekst aan wat het geciteerde stukje is door middel van aanhalingstekens. Vermeld erbij, zoals in een echt artikel, de bron: waar komt het citaat vandaan? De geïnteresseerde lezer kan dan het tijdschrift, het boek of de krant in de bibliotheek opvragen. Als je citeert, moet de lezer je kunnen controleren (denk aan betrouwbaarheid).

Voorbereidende opdracht 2

Lees de volgende informatie rustig door, met een pen in de hand. Maak aantekeningen. Of als het boek je eigendom is, noteer dan tekentjes in de kantlijn.

ja! = ik ben het hier mee eens.

nee! = ik ben het hier niet mee eens.

? = ik vraag me af of dit waar is.

- nieuw! = dit is nieuw voor mij.

Noteer belangrijke passages of zinnen. Gebruik trefwoorden, zodat je stukjes die over hetzelfde gaan snel bij elkaar kunt vinden. Bijvoorbeeld: Hoeveel geweld op televisie? Schadelijk ja? Schadelijk nee? Waarom (kijken mensen er zo graag naar)? Wie (kijken er graag naar)? Op wie (heeft het wel invloed/geen invloed)?

Als je de informatie zo doorgenomen hebt, dan heb je niet alleen kennis genomen van de inhoud, maar heb je ook al wat zitten ordenen in je hoofd. Je hebt de informatie *bewerkt*.

Vorbereidende opdracht 3

In de theorie over schrijven hebben we dit keer nieuwswaarde en taalgebruik behandeld. Om de nieuwswaarde van je artikel te vergroten, zet je zelf een klein onderzoekje op. De resultaten vermeld je in je artikel. Het onderzoek verricht je om de vragen te beantwoorden: 'Hoeveel tijd besteden 15-jarigen aan televisiekijken?' en 'Hoeveel geweldscènes zien zij gemiddeld per week?'

Je doet het onderzoekje met zijn drieën of vieren. Ieder houdt een week lang bij hoeveel minuten hij per dag naar de t.v. kijkt. Je vult deze gegevens in een schema in.

Aan televisie bestede tijd in uren en minuten

kijkers	zondag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag	zaterdag	totaal
1
2
3
4

Voor het onderzoekje naar de vraag: 'Hoeveel geweldscènes zien leerlingen van 15 jaar ongeveer per week?' ga je zo te werk. Ga er vanuit dat leerlingen 's avonds kijken van 19.00-22.00 (of iets later, als een film of serie nog net niet afgelopen is). Ieder lid van jouw groepje houdt twee avonden bij hoeveel geweldscènes er op de buis te zien waren. (Je kunt natuurlijk ook vragen aan vaders, moeders, broers en zussen of ze een poosje willen kijken als jezelf andere dingen te doen hebt.)

Maak een overzicht van:

Een week t.v.-geweld (19.00-22.00 uur)

	zondag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag	zaterdag	totaal
slaan
trappen
schieten
gewonden
zwaargewonden
doden
.....
.....
.....

Vorbereidende opdracht 4

Om je te helpen na te gaan of je de informatie uit het boekje van Van der Voort begrepen hebt, volgen hier controlevragen. Je maakt ze voor jezelf, om de informatie te ordenen in je hersenpan. Ze worden niet besproken. De eerste twee vragen kun je niet beantwoorden als je niet het hele boekje gelezen hebt.

- 1 Over welke soort televisiegeweld heeft men het meestal als er gesproken wordt over de invloed ervan op gedrag van kijkers (zie de paragraaf 'Televisiegeweld in soorten')? Bedenk een drietal voorbeelden uit jouw televisie-kijkers-leven.
- 2 Waarom maken ouders volgens Van der Voort niet zoveel bezwaar tegen reëel geweld?
- 3 Een belangrijke paragraaf is de paragraaf 'Agressie'. Het is niet de makkelijkste paragraaf. Deze paragraaf begint met een inleiding, waarin Van der Voort drie opvattingen noemt over de invloed van televisiegeweld op agressie. Daarna bespreekt hij vijf soorten onderzoek. Dan bespreekt hij de resultaten van het onderzoek. De paragraaf wordt afgesloten met de behandeling van een paar theorieën over hoe geweldfilms de agressie stimuleren. Probeer de volgende vragen te beantwoorden:
 - a In de inleiding van deze paragraaf worden drie opvattingen besproken over de invloed van televisiegeweld op agressie. Omschrijf deze drie opvattingen in zoveel mogelijk eigen woorden.
 - b In het stukje 'Resultaten' noemt Van der Voort een van deze drie opvattingen anders. Hoe?
 - c In hetzelfde stukje noemt Van der Voort nog een vierde opvatting. Deze opvatting is een variant van de reductie-opvatting. Omschrijf

deze opvatting zoveel mogelijk in eigen woorden, en maak het verschil met de reductie-opvatting duidelijk.

- d Twee opvattingen worden gesteund door onderzoeksresultaten. Welke?
- e Aan het eind van de paragraaf 'Agressie' schrijft Van der Voort, dat televisiegeweld niet als 'de' oorzaak van geweld gezien mag worden. Hij noemt in dezelfde alinea, en de twee daaropvolgende, kenmerken die belangrijker als oorzaak zijn. Welke kenmerken zijn dat?
- 4 Van der Voort noemt naast het toenemen van geweld nog een effect van geweldfilms. Hij toont dat effect aan met het verslag over het 'Bobby-experiment'. Om welk effect gaat het?
- 5 Als kinderen veel naar geweldfilms kijken, kan er 'afstomping' optreden.
- a Welk gevaar ziet Van der Voort in dit afstompingsproces?
- b Wat keurt Van der Voort in het 'A Team' af? Waarom?
- 6 In de paragraaf 'Vertekende visie op geweld' laat Van der Voort zien dat lang niet alle typen kinderen beïnvloedbaar zijn door geweldfilms.
- a Gebleken is dat kinderen die veel naar geweldfilms kijken een gewelddadiger kijk op het leven hebben. Toch zegt Van der Voort dat je niet mag zeggen dat die kijk *veroorzaakt* is door het vele kijken. Leg dat eens uit.
- b Op welke kinderen oefenen geweldfilms de meeste invloed uit, als het gaat om een vertekend beeld van de werkelijkheid? Verwacht je dat er onder jouw leeftijdgenoten op school dergelijke kinderen zijn?

• • •

'Het argument dat jongetjes zonder knokseries ook wel vechten bij school is uiterst dubieus. Het gaat erom dat die series jongetjes leren dat vechten problemen oplost, dat de sterkste de beste is en dus wint.' 'Enfin, in ons park slaan de jongetjes elkaar harder dan vroeger in elkaar onder de uitroep 'A Team'.'

Walter van der Kooi, Zeventien stellingen over kinderen en televisie. In: Jeugd en samenleving (14e jaargang, nr.9), september 1984, p. 533.

• • •

Een Amerikaans kind besteedt zo'n vijftig procent van de tijd dat het wakker is, aan het kijken naar televisie. Een Amerikaans psychiater heeft berekend dat zo'n kind, als het veertien jaar is, op de televisie achttienduizend mensen heeft zien vermoorden. Normaal zie je als soldaat zoiets niet eens tijdens een hele wereldoorlog.

Uit: Leo Derksen, De kater van tante Agaath, 1979.

• • •

Vooraf bij jongens van wat oudere leeftijd (zo boven de acht à tien jaar) is er een sterke samenhang tussen agressief en zelfs crimineel gedrag en het veelvuldig kijken naar gewelddadige televisieprogramma's. Toch mogen we uit de aangetoonde statistische samenhang zeker niet zo maar de conclusie trekken, dat de televisie dus de oorzaak is. We kunnen het net zo goed omdraaien: misschien kijken jongeren met een gewelddadige en criminele instelling als gevolg daarvan meer naar gewelddadige programma's.

Naar Chris Vos: Televisiegeweld, een nieuwe kinderziekte. Uit: Ad Kooyman en Suzanne Piët, Ze kunnen me niet horen, want er zit glas tussen, Baarn 1979.

• • •

De Engelse psychologe Patricia Pickard zegt: Hoe meer slechte dingen ze zien, des te beter. Kinderen hebben behoefte aan gruwelverhalen die goed aflopen. Ze zijn dan beter bestand tegen hun eigen, schrikbaan-jagende fantasieën.

Uit: Leo Derksen, De kater van tante Agaath, 1979.

• • •

Grant H. Hendrick, een gevangene die in de Amerikaanse staat Michigan een levenslange gevangenisstraf uitzit, ondervroeg ruim 200 van zijn 688 medegevangenen.

Negen van de tien ondervraagden bekenden, dat zij van misdaadseries op de televisie nieuwe trucs hadden geleerd, waardoor zij hun misdadige bedrevenheid aanmerkelijk konden opvoeren.

Vier van de tien bekenden, dat zij weleens getracht hadden precies dezelfde misdaad te plegen als die welke zij in een televisieserie hadden gezien, hoewel zij toegaven dat slechts één derde van de pogingen succes had gehad.

Uit: Leo Derksen, De kater van tante Agaath, 1979.

• • •

Verreweg de meeste aandacht van de onderzoekers is gericht geweest op het geweld binnen de televisieseries. Dat lijkt ten onrechte. Het oorlogsgeweld in journaalbeelden en documentaires kan de kijker ook emotioneel uit zijn evenwicht brengen.

Naar Chris Vos: Televisiegeweld, een nieuwe kinderziekte.

tv-geweld voor beginners

wat kinderen ervan meenemen

dr. Tom H. A. van der Voort
psycholoog, wetenschappelijk hoofdmedewerker van
de Subfaculteit Opvoedkunde van de Rijksuniversiteit
Leiden

Agressie

Over de invloed van televisiegeweld op agressie bestaan zeer uiteenlopende opvattingen. De ontwikkelde hypothesen³ kunnen in drie typen worden ingedeeld. Volgens de *reductiehypothesen* leidt het zien van televisiegeweld tot een vermindering van agressie. Daarentegen stellen de *'geen effect'-hypothesen* dat geweldbeelden in het dagelijkse leven geen of in ieder geval geen noemenswaardig effect hebben. En tenslotte willen de *stimulatiehypothesen* dat het zien van televisiegeweld agressieverhogend werkt. De meeste onderzoekers stellen zich op het laatste standpunt. Maar ook van de twee andere gezichtspunten treft men soms verdedigers aan. Ondanks het vele onderzoek dat is uitgevoerd, worden er dus tegenstrijdige opvattingen verdedigd. Voordat we ons afvragen hoe dat nu mogelijk is, laten we eerst het onderzoek zelf spreken. Er zijn vijf soorten onderzoek uitgevoerd.

'Vier kinderen in Maleisië zijn, omdat ze dachten dat ze konden vliegen, doodgefallen. Ze hadden op de televisie Superman en Ralph Hinckley (de onderwijzer die kan vliegen) zien vliegen en wilden dat ook. De kinderen die allemaal jonger dan vijf jaar waren, sprongen van gebouwen en heuvels. Ongeveer twaalf kinderen hebben hun armen, benen en ribben gebroken.'

Tot zover een bericht dat onlangs in de krant verscheen. Het geeft de indruk dat de televisie kinderen op catastrofale ideeën kan brengen. Vooral van vecht- en moordscènes op de televisie wordt gevreesd dat zij aanstekelijk werken. Maar is televisiegeweld inderdaad slecht voor de kinderziel? Of kan men een kind met een gerust hart naar dat soort beelden laten kijken? Vragen waarover verschillend wordt gedacht. Opinies genoeg, maar wat zegt het wetenschappelijk onderzoek over de invloed van televisiegeweld op kinderen?

Case studies

Een deel van de evidentie⁴ berust niet op gecontroleerd wetenschappelijk onderzoek, maar bestaat uit beschrijvingen van bijzondere gevallen die zich in de werkelijkheid hebben voorgedaan. Ook als krantelezer kan men hiervan kennis nemen. Een paar keer per jaar verschijnt in de krant een bericht over kinderen die zich schuldig gemaakt hebben aan een ernstig gewelddadig delict, dat zij rechtstreeks aan een geweldfilm ontleend lijken te hebben. Terwijl ik dit schrijf, brengt de krant het bericht dat twee jongens van 15 en 16 jaar geprobeerd hebben een jongen van 13 uit Drachten met ether te bedwelmen. Naar hun eigen zeggen wilden zij wel eens zien of zoiets er in het echt net zo aan toegaat als op de film. Dit is een licht geval, maar er zijn ernstiger voorbeelden. Want het komt ook voor dat kinderen, naar hun zeggen geïnspireerd door moorden die zij op de televisie hebben gezien, 'ook eens' iemand om het leven brengen.

... Ook oudere kinderen of jonge volwassenen worden soms door geweldfilms op vreemde ideeën gebracht. Blijkens een Amerikaanse studie had bijvoorbeeld de film *Doomsday Flight* op sommigen een aanstekelijke werking. In die film meldt een afperser dat in een vliegtuig een bom is geplaatst, die afgaat zodra het toestel aan de grond wordt gezet (het is een luchtdrukbom). In de film loopt het goed af: de piloot is zo bijdehand het toestel op een hoog gelegen landingsbaan neer te zetten. Maar de luchtvaartmaatschappijen hebben met deze film heel wat te stellen gehad. Want zowel bij nationale uitzending als bij lokale heruitzending kregen de maatschappijen een aanzienlijk hoger aantal bommeldingen te verwerken.

Laboratoriumexperimenten

Ook uit laboratoriumonderzoek blijkt dat kinderen soms geneigd zijn acties uit geweldfilms na te doen.

... Uit dergelijke experimenten komt bijna zonder uitzondering naar voren dat degenen die tevoren een geweldfilm hebben gezien vaker en ernstiger agressie vertonen dan degenen die de film hebben gemist.

Veldexperimenten

Eenzelfde resultaat komt meestal naar voren uit veldexperimenten, die bijvoorbeeld in kinderhuizen met meerdere gescheiden afdelingen zijn gehouden. Bij deze, meer levensechte experimenten, krijgt men in het ene huis gedurende één à twee weken een gewelddadig 'televisiedieet', terwijl men in het andere huis in dezelfde periode 'lieve' televisiefilms krijgt voorgeschoteld. Gedurende het experiment wordt het gedrag van de kinderen geobserveerd. En, op een enkele uitzondering na, blijkt ook uit deze veldexperimenten dat de kinderen die naar de gewelddadige kost hebben gekeken de meeste agressie aan de dag leggen.

Correlatief onderzoek

Uit correlatieve studies komt meestal naar voren dat kinderen die vaak naar geweldfilms kijken gemiddeld

agressiever zijn dan kinderen die zelden voor de buis zitten.

Longitudinaal onderzoek

Dat vaak geweld zien met meer agressie gepaard gaat, zegt op zich weinig. Men kan hieruit afleiden dat televisiegeweld een bijdrage aan de agressiviteit van kinderen levert, maar men kan het verband ook om draaien en stellen dat meer agressie ervoor zorgt dat men vaker naar geweldfilms gaat kijken. Blijkens longitudinaal onderzoek gaan beide verklaringen op, en moet men het verband als wederkerig opvatten. Dit betekent dat enerzijds het zien van televisiegeweld tot meer agressie leidt, maar dat tegelijkertijd agressieve kinderen meer en meer naar geweldfilms gaan kijken.

Resultaten onderzoek

De resultaten van de vijf besproken onderzoeksoorten pleiten over het algemeen voor de stimulatiehypothese.

Wijze van agressie stimuleren

Over de wijze waarop geweldfilms agressie stimuleren bestaan verschillende theorieën, die elkaar overigens geenszins uitsluiten. In de *leertheorieën* wordt benadrukt dat kinderen uit geweldfilms nieuwe agressieve gedragsvormen leren, er ideeën over tevoren niet overwogen vormen van geweld uit opdoen en geweld gaan zien als een geschikte en lonende manier om conflicten op te lossen. Volgens de *ontremmingstheorie* slechten geweldfilms de barrières tegen het gebruik van agressie, dit enerzijds omdat men geweld allengs 'gewoner' gaat vinden en anderzijds doordat geleidelijk aan de angst voor geweld wordt verminderd. En tenslotte zoeken de *opwindingstheorieën*, die alleen een verklaring van een kortstondige agressieverhoging geven, de stimulerende werking van geweldfilms in het feit dat men tijdelijk door een spannende film wordt 'opgejuimd' (bedoeld wordt niet dat een kind na een opwindende film zin krijgt zijn zusje te slaan; de theorie wil slechts dat een kind dat toch al boos was op zijn zusje, eerder of harder gaat slaan). Als gezegd zijn de verschil-

lende theorieën zeer wel verenigbaar; het gaat dus om elkaar aanvullende verklaringen.

Ter voorkoming van misverstanden zij nog het volgende opgemerkt. Uit het feit dat geweldfilms een agressiestimulerende werking kunnen hebben, volgt uiteraard niet dat televisiegeweld als 'de' oorzaak van agressie gezien moet worden. Het is slechts één van de vele oorzaken van agressie, en zeker niet de belangrijkste. Kenmerken van het gezin, de buurt en dergelijke zijn ongetwijfeld belangrijker.

Daarnaast leidt het zien van televisiegeweld allerm minst automatisch tot een verhoging van agressie. Zoals we zagen hangt dit onder meer van het type geweldfilm af (films met afschuwendend geweld leiden eerder tot het tegendeel). Verhoging van agressie ligt het meest in de lijn der verwachting bij geweldfilms die de kinderen zelf als echt of geloofwaardig zien, meer in het bijzonder wanneer het geweld daarin succes heeft en als gerechtvaardigd wordt afgeschilderd en wanneer de beelden een opwindend karakter hebben.

Tevens hangt de werking van geweldfilms af van kenmerken van het kind. Zo kan men een kind dat niets van geweldfilms moet hebben met een gerust hart naar die films laten kijken. Zo'n kind wordt er geen haartje agressiever van. Het meest ontvankelijk voor de agressiestimulerende werking van geweldfilms zijn kinderen die (toch al) agressief zijn en kinderen uit gezinnen waar het gebruik van geweld om conflicten op te lossen wordt toegejuicht dan wel goedgekeurd. Daarnaast de kinderen die een speciaal genoegen aan het bekijken van geweldscènes beleven en er nooit van schrikken. Uiteraard de kinderen die vaak kijken, en jongens meestal eerder dan meisjes.

'Lief' gedrag

Een mogelijkheid die veelal over het hoofd wordt gezien, is dat het zien van televisiegeweld kinderen aanleiding kan geven zich in contacten met anderen minder coöperatief en sociaal op te stellen.

Kennelijk kan het zien van geweldfilms niet alleen agressie in de hand werken, maar ook – zij het in dit geval maar tijdelijk 'sociale' gedragingen onderdrukken. Uit een reeks experimenten blijkt dat de kinderen die naar een geweldfilm hebben gekeken in geringere mate geneigd zijn tot gedragingen als delen, helpen, samenwerken en op je beurt wachten. Daarnaast wijst een veldexperiment uit, dat kleuters na een enkele dagen volgehouden gewelddadig 'televisiediet' in geringere mate gedragskenmerken als 'zelfbeheersing' en 'tolerantie voor uitstel' vertoonden.

De verklaring van deze korte-termijn-effecten moet onder meer worden gezocht in de invloed van geweldfilms op de stemming van kinderen. Vriendelijke programma's laten kinderen goedgeluimd achter, terwijl programma's vol onvriendelikheden de stemming naar een andere kant doen overslaan.

Onderzoek naar langere-termijneffecten is er zelden verricht. Een onderzoek dat ik zelf bij kinderen van de drie hoogste klassen van het basisonderwijs uitvoerde, bevat een indicatie dat het vaak zien van geweldfilms inderdaad een langere-termijneffect kan hebben. Bij de vierde- en vijfdeklassers was het vaak zien van geweldfilms duidelijk verbonden met agressiviteit. Echter, bij de zesdeklassers – een leeftijdsgroep waarbij de agressie alweer wat beter onder controle is – ging het vaak zien van geweldfilms niet samen met een hogere agressiviteit maar met verminderd 'lief' gedrag.

Angst

Vraagt men ouders wat het zien van geweldfilms bij kinderen oproept, dan noemen zij vaak in de eerste plaats angstreacties. Dit is dan ook een effect dat zich in de huiselijke kring uitstekend laat waarnemen. Tijdens een als angstig ervaren scène ziet men kinderen het hoofd afwenden, de handen voor de ogen slaan (om vaak even door een spleetje te kijken of de kust weer veilig is) en soms zelfs letterlijk ineenkrimpen. Ook uitgestelde angstreacties in de vorm van een gestoorde slaap of bange nachtmerries ziet men als ouder niet licht over het hoofd.

... Hoewel de televisie een ideale babysit is, is het met name bij de jongste leeftijdsgroep raadzaam tenminste met een half oog in de gaten te houden wat er passeert. Niet alleen omdat zelfs scènes uit verantwoordelijke kinderprogramma's kinderen soms te veel worden, maar ook omdat de televisie wel eens vreemde verrassingen in petto heeft. Zo trok onlangs een arts van een me-

disch-opvoedkundig bureau uit Utrecht aan de bel, omdat hij met jonge kinderen was geconfronteerd die na het zien van een popprogramma volkomen uit hun doen waren. Niet vanwege de muziek, maar door de zogeheten videoclips die sinds kort de nummers visueel verlevendigen. In de 'clips' in kwestie stonden griezelige geraamten uit een graf op, werd tussen neus en lippen een non verkracht, en veranderden mensen van het ene op het andere moment in weerzinwekkende harige monsters. Dit alles in een muziekprogramma dat ruimschoots vóór het klokje van gehoorzaamheid werd uitgezonden.

Dezelfde beelden die het jonge kind nog danig verontrusten, maken veelal op het oudere kind geen enkele indruk. Maar daar komen andere, op oudere leeftijd beter herkenbare beelden voor in de plaats. Vanaf halverwege de lagere schooltijd, als men het klappen van de zweep langzamerhand begint door te krijgen, nemen geleidelijk aan de angstreacties af. En op het moment dat men de lagere school verlaat, verschilt meestal de angstreactie weinig met die van volwassenen.

Literatuur

P. B. M. Levelt. *Voorbeeld. Wat kinderen van de tv leren kunnen*. Den Haag: Staatsuitgeverij, 1981. (Vooral aanbevolen omdat dit boek óók en vooral uitlegt wat voor mooie dingen kinderen van de televisie kunnen opsteken. De auteur, die als adviseur bij het programma Sesamstraat is betrokken, maakt bovendien zeer inzichtelijk hoe peuters en kleuters tegen de televisie aankijken).

T. H. A. van der Voort. *Kinderen en TV-geweld: waarneming en beleving*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1982. (In deze studie staat de wijze waarop schoolkinderen tegen diverse typen geweldfilms aankijken centraal, en ook hoe die visie zich tijdens de lagere schoolperiode ontwikkelt.)

T. H. A. van der Voort. *De invloed van televisiegeweld*. Lisse: Swets & Zeitlinger 1983. (Voor wie zich in het hier vertelde dieper wil oriënteren.)

Vorbereidende opdracht 5: Tip

Als je meer over dit onderwerp wilt weten, kun je de boeken waaruit we de teksten haalden, in de bibliotheek lenen. Er zijn er meer.

Vorbereidende opdracht 6 (verplicht):

Dit is een voorbereidende opdracht voor je klad. Maak een schema als hieronder in je schrift en vul het in.

Mijn mening over de stelling van de oudercommissie is	De tegenovergestelde mening:
.....
.....
.....
Drie argumenten voor mijn mening:	Drie argumenten voor die mening:
1	1
.....
2	2
.....
3	3
.....
Drie passende citaten:	Drie passende citaten:
1	1
.....
2	2
.....
3	3
.....

Vierde schrijfronde

Schrijven een proces

Dit hoofdstuk is een samenvatting van de cursus opstelschrijven. Je hebt nu in drie schrijfronden theorie geleerd en toe proberen te passen in opstellen. In de vierde schrijfronde oefen je nog één keer alle theorie. In de volgende klassen zul je merken dat je niet alleen opstellen hebt leren schrijven, maar dat bij alles wat je ooit schrijft, het geleerde van pas komt: je schrijft altijd met een doel en altijd naar lezers: een briefje, notulen van een vergadering, een discussienota. Maar ook bij spreken heb je wat aan de theorie: bij spreekbeurten, discussies, telefoongesprekken heb je ook een doel en publiek. Als je goed in de gaten hebt wat doel- en publiekgerichtheid is, dan zul je daar ook ná je schooltijd in je verdere studie en in je beroep profijt van hebben. Waar het in dit boek om ging, was je te leren dat een goed stuk niet zomaar uit je pen rolt. Je kunt heel wat knutselen aan de tekst om hem zó te krijgen dat hij aan jouw eisen (doel- en publiekgerichtheid) voldoet. Schrijven is een kwestie van dŭrven: durf een klad om te gooien, er fors in te schrappen, streng te zijn. Ook al ben je tevreden over een idee, een passage: als hij niet echt past in jouw tekst, gooi hem er dan uit. Om je te leren een tekst niet zomaar op te schrijven, leerde je een herschrijfplan maken. Met zo'n plan ben je niet overgeleverd aan het toeval. Je hebt een blauwdruk van je uiteindelijke tekst. Als laatste stap moet je nu nog leren zo'n schrijfplan al eerder in je schrijfproces te maken. Je leert dat in de volgende paragraaf: de kern van de hele cursus.

Stappenschema

Waarschuwing vooraf: In het stappenschema wordt de suggestie gewekt dat je eerst *a* moet doen, dan *b*, dan *c* enzovoort. Schrijven is echter veel gecompliceerder: je denkt, schrijft, leest aldoor. Het stappenschema geef ik om je te leren die dingen die je eigenlijk allemaal tegelijk doet, van elkaar te onderscheiden. Dan kun je voor jezelf nagaan, of er in al die ingewikkeldheid tijdens het schrijven bij jou niet af en toe een processtapje vergeten wordt. Je kunt zo je zwakke plekken ontdekken en daar in het vervolg meer aandacht aan gaan besteden. Later zul je een aantal stappen min of meer tegelijk uitvoeren.

Stap 1: Verken de schrijfsituatie en de schrijfpdracht

Als je schrijft of spreekt communiceer je over iets met iemand. Als je goed nagaat hoe de situatie in elkaar zit, kun je beter bepalen wat en hoe je moet schrijven of zeggen. Vragen die je je moet stellen:

- 1 Wat is mijn doel, wat moet ik bereiken?
- 2 Voor wie is de tekst bestemd, wie zijn mijn lezers?
- 3 Wat is het medium?
- 4 Wat is de discussie waaraan ik schriftelijk meedoe? (Wat is de voorgeschiedenis, wat is gebeurd dat je nu een tekst moet schrijven?)

Stap 2: Bedenk en formuleer je standpunt in de discussie

Het ligt aan het onderwerp of je meteen al een standpunt kunt bepalen. Bij een onderwerp waar je veel over weet, lukt dat wel. Bij een ander onderwerp zul je wel je eerste mening kunnen geven, maar dan blijkt meestal als je je meer verdiept in het onderwerp, dat je standpunt zich nog wijzigt.

Toch: een standpunt is nodig. Het is een baken. Anders gaat je tekst die je gaat schrijven te veel zwalken. Het wordt dan meer een denktekst dan een tekst voor lezers. Er zijn drie manieren om achter je standpunt te komen:

- a* Noteer je standpunt en daarmee basta!
- b* Noteer je standpunt. Noteer het standpunt van je (denkbeeldige) tegenstander. Bedenk argumenten voor beide standpunten (gebruik het schema van p. 100). Soms zul je aldoende je standpunt veranderen.
- c* Schrijf los uit de pols een klad, zie maar waar je uitkomt. Je schrijft een ontdekkende versie, licht je schedel (zie paragraaf 5.1). Lees dit stuk door, noteer je standpunt daarna.

Stap 3: Bedenk en zoek inhoud

Je tekst zal argumenten, voorbeelden, informatie moeten bevatten om je standpunt aanvaardbaar te maken voor je lezers.

- a* Ga bij jezelf te rade: wat zit er in je hoofd? Noteer ideeën, ervaringen,

kennis, nieuws. Doe dat aantekeningsgewijs.

- b* Ga bij anderen te rade:
Informatie bij de schrijfpdracht (in het echte schrijfleven kom je dat niet tegen natuurlijk).
Ga te rade bij deskundigen (schrijf hun om informatie, bel op), zoek op wat zij schreven (bibliotheek).
- c* Als je *2c* deed: haal uit die ontdekkende versie informatie die je wilt gebruiken. Schrijf de informatie puntsgewijs op.

Stap 4: Maak een schrijfplan

Je hebt nu een standpunt. Je hebt de schrijfsituatie beschouwd. Je hebt de informatie. Maak nu van deze gegevens een schrijfplan, zoals je ook een herschrijfplan hebt gemaakt. Maak daarvoor een kolommenschema. In de linkerkolom schrijf je wat je met de alinea wilt (de functie), in de rechterkolom noteer je wat er in die alinea komt te staan (in losse punten). Zie paragraaf 6.4.

Stap 5: Schrijf het klad voor je eerste versie

Stap 6: Controleer je klad

Terwijl je schrijft, lees je telkens stukjes over. Je verbetert soms wat. Als je uitgeschreven bent, moet je je tekst zeer kritisch bekijken: je lezers doen dat ook. Je wilt wat met je tekst bereiken, zorg dan ook dat die tekst een maximaal effect heeft.

Controleer je tekst op de bekende zes aspecten. Lees de betreffende paragrafen uit de theorie door: daarin staan aanwijzingen voor controles.

- 1 Doelgerichtheid: p. 27
- 2 Publiekgerichtheid: p. 29
- 3 Structuur:
 - a* Ontleed je alinea's (p. 48)
 - b* Lezersvriendelijkheid (p. 49)
 - c* Visuele structuur (p. 49)
- 4 Betrouwbaarheid:
 - a* Geloofwaardigheid? (p. 50)
 - b* Eenzijdigheid? (p. 51)
 - c* Argumentatie? (p. 52)
- 5 Nieuwswaarde: p. 74
- 6 Taalgebruik:
 - a* Correct? (p. 77)
 - b* Begrijpelijk? (p. 77)
 - c* Gevarieerd? (p. 77)
 - d* Effect? (p. 78)
 - e* Persoonlijk? (p. 80)

Bewerk je klad met pijlen en correcties, zodat je in één keer het beste opstel kunt schrijven dat je op dat moment kunt schrijven. Dit bewerkte klad is als het ware het schrijfplan voor je volgende versie.

Stap 7: Schrijf je lezersversie

Herschrijf je gecontroleerde en bewerkte klad tot een versie die je aan anderen kunt voorleggen: de eerste versie.

Noteer voor jezelf nog wat je zelf van deze versie vindt, alvast voor je herschrijfplan.

Stap 8: Vraag commentaar

Leg die versie aan anderen voor, vraag hun om commentaar. Als je zelf commentaar geeft, noteer dan voor jezelf ook wat handigheden die je in andere teksten ontdekt en gebreken van je eigen tekst, alvast voor je herschrijfplan. Van het reactieformulier omschrijf je alleen de eerste indruk. Van het commentaarformulier maak je de extra opdrachten bij doel- en publiekgerichtheid en de vragen 1, 2, 6, 8, 11, 12, 17, 19, 22, 23, 26, 29.

Stap 9: Maak een herschrijfplan

Op grond van:

Jouw commentaar op de eerste versie (stap 7).

Opstellen die je van anderen las (stap 8).

De reactie van lezers van jouw opstel (stap 8).

Stap 10: Schrijf de definitieve versie

Op basis van je herschrijfplan schrijf je nu je herschreven versie. Tijdens het schrijven zul je op nog andere (betere?) oplossingen komen dan je in je herschrijfplan bedacht. Dat is meegenomen natuurlijk. Daarmee is je herschrijfplan niet waardeloos: het is een steun en toeverlaat die jou behoedt voor 'vastlopen', maar het is geen dwangbuis.

Controleopdracht

De hele vierde schrijfronde is één grote controleopdracht. Je moet nu tonen dat je de stappen kunt maken en moet je meesterstuk schrijven.

Deze schrijfronde ziet er dus anders uit dan de drie voorgaande. In de map van de vierde ronde zit na afloop het volgende:

- 1 Jouw stappen 1 t/m 10. Elke stap nummer je. De stappen moeten er in zitten, ze worden beoordeeld als je map wordt nagekeken.
- 2 Sluit de schrijfronde af met één nadenkoefening: Wat heb je geleerd van deze ronde?

De vierde schrijfo opdracht

Een beetje drinken, een beetje dronken?

1 Vooraf

Net als de vorige opdracht (de invloed van t.v.-geweld op jeugdige kijkers, in verband met de video-recorder op school) weer een opdracht 'dicht bij huis'. Nu je alle theorie gehad hebt, krijg je een keer de gelegenheid de theorie toe te passen in je manier van schrijven. Je kunt natuurlijk wel van alles *weten* over doel- en publiekgerichtheid en zo, maar het gaat er toch om dat je die kennis ook toepast; dat je opstellen *schrijft* die doel- en publiekgericht zijn. Deze schrijfronde dient voor die oefening. Veel succes!

2 Situatie

Stel je voor: In jullie schoolkrant stonden in de laatste aflevering twee stukjes over de schoolfeesten. Het eerste stukje was een artikelje waarin een jongen uit de vijfde pleitte voor feesten waar alcohol geschonken zou worden, in elk geval bier. Hij vond onder andere dat als leerlingen overal waar ze kwamen in de stad pils konden kopen het dan toch gek was als je op school nog kinderlimonade moest drinken. Het gevolg was, schreef hij, dat sommige oudere leerlingen dan toch stiekem sterke drank meenamen om in de cola te doen.

Het tweede stukje was een interview door de redactie met de directeur. Hem werd gevraagd hoe hij over het schenken van alcohol op schoolfeesten dacht. Hij zei, dat zoiets absoluut niet op een school kon waar zowel kinderen van twaalf als leerlingen van negentien op zaten. De groten moesten maar rekening houden met de jongeren.

De leerlingenraad echter voelt wel wat voor het idee (daar zitten veel oudere leerlingen in). De raad zal een discussiemiddag organiseren over de schoolfeesten met alcohol. Als voorbereiding op die discussiemiddag komt er een extra-aflevering van de schoolkrant, waarin iedereen een stuk mag schrijven met zijn mening en zijn argumenten.

3 Opdracht

Schrijf de tekst (twee kantjes, niet langer en niet veel korter) voor een artikel over het wel of niet schenken van alcohol op schoolfeesten. Kern van je artikel is: moet de leerlingenraad ervoor pleiten dat het schenken van alcohol wordt toegestaan?

Het artikel zal geplaatst worden in een extra-aflevering van de schoolkrant en dient als voorbereiding op een discussie met de leerlingenraad.

Je tracht je lezers voor jouw mening te winnen.

Hieronder vind je informatie. In je artikel moet één keer geciteerd worden. Je gebruikt daarvoor een (gedeelte van een) citaat.

Denk aan:

- je doel (overtuigen)
- je lezers (medeleerlingen)
- het medium (de schoolkrant).

Bedenk zelf een titel. Je mag ook: 'Een beetje drinken, een beetje dronken' gebruiken.

4 Informatie

Hieronder vind je een aantal stukjes uit kranten, tijdschriften en boeken over alcohol en jongeren. Sommige stukjes kun je gebruiken in je artikel, andere zijn bedoeld om je kennis over het onderwerp te vergroten. Schrijf nooit stukken over, ook niet in enigszins eigen woorden. Dat is niet de taal van jouw lezers.

De volgorde van de stukjes is willekeurig.

Je weet het: je moet minstens één keer citeren. *Een tip:* Sommige schrijvers vinden het vervelend in hun tekst de bronvermelding voluit op te schrijven. Ze schrijven dan achter het citaat een cijfertje (zo bijvoorbeeld: ¹) en onder het artikel weer het cijfertje met de bronvermelding. Wel zo mooi! En je lezers kunnen je toch controleren als ze dat zouden willen en zo hoort het ook in verband met betrouwbaarheid.

- 1 Lees de citaten. Maak aantekeningen, gebruik tekens.
- 2 Maak de voorbereidende oefeningen (het kolommenschema).
- 3 Noteer daarna de doelstelling van je artikel (wat wil je bij je lezers bereiken?).
- 4 Noteer dan de punten die je in je artikel wilt behandelen.

De volgende les schrijf je dan je klad.

Voorbereidende opdracht 1

Vul de volgende gegevens van de opdracht aan:

- Het doel van het artikel is
- Het publiek is
- Het medium is
- Het onderwerp is
- De voorgeschiedenis: de aanleiding is een stukje in de schoolkrant van (wie?), waarin gepleit wordt voor, omdat

Vorbereidende opdracht 2

Dit is een vorbereidende opdracht voor je klad. Maak een schema als hieronder en vul het in:

Mijn mening over de vraag 'wel of geen alcohol op schoolfeesten' is: ..

De tegenovergestelde mening:

Drie argumenten voor mijn mening:

Drie argumenten voor die mening:

1

1

2

2

3

3

Drie passende citaten:

Drie passende citaten:

1

1

2

2

3

3

Kamerlid wil verbod van alcohol op scholen

Van onze onderwijsredactie

DEN HAAG - Het nuttigen en in bezit hebben van alcoholische dranken moet in schoolgebouwen verboden worden.

Het Kamerlid Martin Konings (PvdA) heeft minister Deetman schriftelijk gevraagd een dergelijke maatregel uit te vaardigen. Een absoluut alcoholverbod in de scholen vindt Konings nodig „mede gezien de opvoedkundige doelstellingen die de school pretendeert te hebben”.

Konings is gealarmeerd over het drankgebruik onder scholieren door een uitspraak van staatssecretaris van volksgezondheid Van der Reijden, die vorige week zei dat „op sommige scholen de bar 's middags om drie uur al opengaat”.

Uit: Trouw, 13-10-1983.

Alcohol

Wat gebeurt er als je drinkt?

Als je alcohol drinkt krijg je een stof binnen die schadelijk kan zijn voor je gezondheid. Alcohol is een genotmiddel waar je mee om moet kunnen gaan. Je kunt er niet zonder schade net zoveel van gebruiken als je wel zou lusten.

Alcohol is een verdovend middel. Als je een enkel glas drinkt merk je daar weinig van. Je voelt je lekker, je komt een beetje los. Veel mensen praten niet zo gemakkelijk: ze voelen zich geremd. Alcohol verdooft die geremdheid, alcohol ontremt. Bovendien geeft alcohol je een gevoel van warmte.

Dat alcohol echt verdooft merk je pas goed als je veel drinkt. Je hoort en ziet minder scherp. Je praat met dubbele tong en je wankelt op je benen. Tenslotte kun je ervan in slaap vallen.

Wat gebeurt er in je lichaam?

mond

pure alcohol heeft weinig smaak, maar prikkelt de slijmvliezen wel.

maag

alcohol prikkelt het maagslijmvlies, waardoor er meer maagsap wordt geproduceerd. Een enkel glaasje kan dus stimulerend werken op de eetlust en spijsvertering.

darmen

aan alcohol hoeft niets verteerd te worden. De stof kan zo in het bloed worden opgenomen. Wie veel alcohol drinkt kan zijn darmslijmvlies irriteren door de toegevoegde smaakstoffen. Daardoor wordt extra veel darmsap ontwikkeld en dat geeft kans op diarree.

lever

de lever kan per uur ongeveer één glas alcoholhoudende drank verwerken. Als iemand regelmatig meer drinkt kan zijn lever de verwerking niet op een normale manier aan, waardoor de lever langzamerhand gaat vervetten. Levercellen kunnen op den duur te gronde gaan en vervangen worden door overwoekerend bindweefsel.

Omdat de lever één van de belangrijkste organen in ons lichaam is kan niemand er zonder. In feite is de lever een grote chemische fabriek die giftige stoffen uit het bloed haalt. Alcohol is slechts één van die giftige stoffen.

nieren

wie alcohol drinkt moet meestal vaker urineren. Alcohol ontregelt het kwijtraken van urine.

huid
alcohol verwijdert de bloedvaten onder de huid en dat koelt af. Daarom mag een drenkeeling pas een slok alcohol krijgen als hij in een warme ruimte gebracht is.

hersenen
alcohol heeft een verdovende werking op de hersenen. Dat is wel te merken: wie drinkt wordt vaak overmoedig en onbescheiden, hij denkt minder snel en minder scherp. Sommige mensen worden agressief, anderen gaan stilletjes in een hoek zitten kniezen. Vanuit de hersenen worden ook de bewegingen en het reactievermogen geregeld. Als iemand alcohol op heeft reageert hij minder snel dan normaal. Zijn bewegingen worden onzeker. Wie jarenlang grote hoeveelheden alcohol drinkt kan zijn hersenen beschadigen. Telkens sterven er hersencellen af en daar komen geen nieuwe voor in de plaats.

Voorkomen van problemen

Alcohol is best lekker op zijn tijd, maar je moet er wel mee oppassen. De kans om aan alcohol verslaafd te raken is vrij groot. Dat komt niet alleen door de stof alcohol waaraan je lichaam verslaafd kan raken, maar ook omdat je al gauw een gewoonte maakt van het drinken van alcohol vanwege de geestelijke stemming, het lichte gevoel, de zorgeloosheid.

De moeilijkheid is juist dat iemand gaat drinken als hij in de problemen zit. Of om niet achter te blijven bij de anderen. Je 'moet' wel meedoen, omdat 'iedereen' je anders vindt afgaan. Dat is een probleem.

Problemen zijn er om op te lossen. Bovendien kun je veel problemen zelf voorkomen. Of niet soms?

Uit: Stedelijk orgaan ten behoeve van Gezondheidsvoorlichting en -opvoeding in de gemeente Den Haag.

Cijfers

Aantal verkeersongevallen met letsel en met dodelijke afloop waarbij alcoholgebruik werd geconstateerd bij één of meer der betrokkenen: 1965 - 1981

Jaar	Aantal verkeersongevallen met letsel			Aantal verkeersongevallen met dodelijke afloop		
	Totaal	Waarvan met alcoholgebruik bij één of meer der betrokkenen	% met alcoholgebruik	Totaal	Waarvan met alcoholgebruik bij één of meer der betrokkenen	% met alcoholgebruik
1965	52.806	3.111	5,91	2.290	284	12,40
1966	54.833	*	*	2.442	*	*
1967	50.772	2.547	5,01	2.636	303	11,49
1968	51.583	2.786	5,40	2.687	290	10,81
1969	55.893	3.329	5,96	2.809	329	11,71
1970	56.004	3.657	6,53	2.879	327	11,36
1971	58.385	3.750	6,31	2.868	316	11,02
1972	57.341	3.879	6,76	2.984	358	12,00
1973	57.454	4.481	7,80	2.802	361	12,88
1974	55.009	4.738	8,61	2.338	356	15,23
1975	50.234	3.208	6,39	2.131	241	11,31
1976	52.065	4.293	8,24	2.238	292	13,05
1977	53.405	4.909	9,19	2.319	348	14,92
1978	51.462	4.804	9,34	2.085	314	15,06
1979	47.037	4.333	9,21	1.795	265	14,76
1980	47.559	4.202	8,84	1.837	270	14,70
1981	45.006	4.130	9,18	1.650	247	14,97

* Geen gegevens beschikbaar.

Uit: W.M. de Zwart, Alcoholgebruik en alcoholproblemen. Statistisch materiaal vanaf 1960 (Amsterdam, 1983).

Het percentage gebruikers van alcoholhoudende dranken in verschillende bevolkingsgroepen: 1976

Bevolkingsgroepen	Gebruikers %	Onthouders %
Leeftijd		
12 - 18 jaar*	50	50
19 - 29 jaar	88	12
30 - 39 jaar	92	8
40 - 70 jaar	83	17
Totaal 12 - 70 jaar	81	19
Geslacht		
Mannen (12 - 70 jaar)	86	14
Vrouwen (12 - 70 jaar)	77	23
Regio		
Groningen, Friesland, Drente	74	26
Overijssel, Gelderland	83	17
Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht	82	18
Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	83	17
Godsdienst		
Nederlands Hervormd	83	17
Gereformeerd	85	15
Rooms-Katholiek	84	16
Geen godsdienst	80	20
Inkomen		
tot en met 14.999 gulden	76	24
15.000 t/m 20.999 gulden	84	16
21.000 t/m 29.999 gulden	86	14
30.000 t/m 38.999 gulden	89	11
39.000 gulden en hoger	85	15

* Voor de leeftijdsgroep 12 tot en met 14 jaar bleek het percentage gebruikers 38 te bedragen tegenover 62% niet-gebruikers.

Uit: W.M. de Zwart, Het alcoholgebruik en het alcoholprobleem. Een statistisch rapport over de jaren 1960-1980 (Amsterdam, 1981).

Jellinek gaat schokken en door elkaar rammelen

De voorlichtingscampagne van de Jellineklijn is letterlijk en figuurlijk in zwart/wit uitgevoerd.

Vragenlijst m.b.t. Alcoholgebruik

Leeftijd: jaar

Geslacht: m / v

1) Drink je wel eens een drankje waarin alcohol zit?
JA / NEE.

2) Kun je aangeven waarom je wel/niet alcohol gebruikt?

3) Hoe oud was je toen je voor de eerste keer alcohol dronk?
..... jaar.

4) Hoeveel glazen bier, wijn of sterke drank drink je gewoonlijk per week: (zet een kruisje in het hokje met de juiste hoeveelheid).

	0	1-3	4-9	10-20	meer dan 20
bier	☐	☐	☐	☐	☐
wijn	☐	☐	☐	☐	☐
sterke drank	☐	☐	☐	☐	☐

5) Geef met een kruisje aan op welke dag je gewoonlijk alcohol drinkt en tergelegenheid waarvan.

maandag ☐ t.g.v.dinsdag ☐ t.g.v.woensdag ☐ t.g.v.donderdag ☐ t.g.v.vrijdag ☐ t.g.v.zaterdag ☐ t.g.v.zondag ☐ t.g.v.

6) Ben je wel eens dronken geweest?

JA / NEE.

Zo ja, kun je aangeven hoe vaak dat de afgelopen 12 maanden is voorgekomen?

..... maal.

Na het schoolfeest op de fiets?

● Artikel 26 W.V.W. is van toepassing op iedereen die met een voertuig aan het verkeer deelneemt. Dus ook voor fietsers en bromfietzers. De strafrechtelijke consequenties zijn echter wel verschillend. Ter illustratie hiervan het volgende voorbeeld:

Aangehouden wegens roekeloos rijden: een blaas test afgelegd en een bloedmonster genomen. Geen verzwaren- de omstandigheid; eerste overtreding art. 26. Gekonstateerd bloed-alcoholgehalte: 0,6000.

automobilist: een geldboete van f300,- tot f500,-

bromfietser: een geldboete van f200,-

fietser: een geldboete van f100,-

Informatie

● Het overmatig gebruik van alcohol levert in bepaalde omstandigheden rechtstreeks gevaren op, voor de gebruiker of voor diens omgeving. Een aantal van deze situaties zijn in Nederland strafbaar gesteld. Wat betreft het onder invloed deelnemen aan het verkeer zijn enkele bepalingen opgenomen in de Wegenverkeerswet. Artikel 26 van deze wet luidt letterlijk:

art. 26 W.V.W.

Lid 1.: "Het is de bestuurder van een voertuig verboden dit te besturen of te doen besturen terwijl hij verkeert onder zodanige invloed van een stof waarvan hij weet of redelijkerwijze moet weten dat het gebruik daarvan - al of niet in combinatie met het gebruik van een andere stof - de rijvaardigheid kan verminderen, zodat hij niet tot behoorlijk besturen in staat moet worden geacht".
Bij alcohol wordt zonder meer aangenomen dat de gebruiker wist of redelijkerwijze moest weten dat dit gevaarlijk is in het verkeer.

Lid 2.: "Het is de bestuurder van een voertuig verboden dit te besturen of te doen besturen na zodanig gebruik van alcoholhoudende drank dat het alcoholgehalte van zijn bloed bij een onderzoek hoger blijkt te zijn dan een halfpromille (0,5000)".

Een half promille betekent een halve gram alcohol op 1 kilo bloed of: een halve milliliter op 1 liter bloed. Deze bepaling in lid 2, wordt wel de "1-november-wet 1974" genoemd.

● Onderzoek heeft aangetoond dat bij een bloedalcoholgehalte van 0,5 tot 0,8000 het reactie- en waarnemingsvermogen van de mens sterk achteruit loopt. Sommige gebeurtenissen worden niet eens meer waargenomen, laat staan dat daarop wordt gereageerd. Bij 0,5000 is het gezichtsveld beperkt, vernauwd ("tunnelblik"). Wat aan de kant van de weg gebeurt wordt nog slechts onduidelijk waargenomen. Het waarnemen van kleuren neemt af, met name m.b.t. de kleur rood (stoplichten, remlichten, etc.). De rijvaardigheid en het concentratievermogen verminderen.

Vanaf 0,8000 is het rijvermogen sterk beperkt; op het concentratie- en reactievermogen kan men totaal niet meer vertrouwen. Men overschat zijn eigen mogelijkheden (men denkt beter te kunnen rijden). Bij 0,8000 is de kans op een verkeersongeluk echter al 2x zo groot als in nuchtere toestand. Bij 1,000 is die kans opgelopen tot 4x en bij 2,000 is die kans 20x zo groot.

Jeugd drinkt steeds jonger

Moeten we ons druk maken over de paar pilsjes die de jeugd na een spannende wedstrijd pakt? Of over wat drankjes op het oergezellige schoolfeest? Ze leren heus wel maat houden. Of niet.

Het alcoholgebruik in Nederland is de laatste tien jaar enorm gestegen. Het is zelfs verdubbeld! Niet alleen de volwassenen drinken veel meer. Het is ook het geval bij jongeren: de jeugd spiegelt zich (meestal) aan het gedrag van ouders.

Een gezin dat de alcohol met mate hanteert kan ook de kinderen leren verstandig om te gaan met alcohol. Wordt er daarentegen zwaar gedronken dan dreigen de kinderen dat voorbeeld te volgen. Of ze worden in hun afkeer van de gevolgen van het drankmisbruik fervente gehelelonthouders. Drinkgewoonten van jongeren worden overigens niet alleen beïnvloed door het voorbeeld van thuis, ook de groep waartoe ze behoren is van invloed. Als daar pittig wordt gedronken neemt haast ieder die bij die groep wil horen die riskante gewoonte over.

Steeds vroeger

De gewoonte om vrij geregeld een pittig drankje te nemen begint tegenwoordig op het elfde, twaalfde jaar. Bij zo'n eerste kennismaking met de alcohol zijn in driekwart van alle gevallen de ouders — aanmoedigend — aanwezig. Veertig van elke honderd kinderen van 12 tot 14 jaar blijken daarna regelmatig 'weleens' een glaasje te drinken.

Uit een onderzoek onder de Utrechtse jeugd bleek dat het er op iets hogere leeftijd veel meer zijn: tachtig van elke honderd jongeren in de groep 16- tot 18-jarigen drinkt 'weleens'. En veel bedenkelijker: veertig procent van die leeftijdsgroep bekent dat ze 'weleens' te veel drinkt en dan 'lam' naar huis gaat. Onderschatten ze de alcohol of wilden ze door de alcohol hun problemen vergeten?

Onbekend is hoeveel jonge mensen in ons land tot die 'probleemdrinkers'

behoren. Nederland kent een 700.000 mensen die door drankgebruik hun gezondheid ernstig schaden. Onder hen zijn zo'n 120.000 echte alcoholisten. Van dat aantal moet ongeveer twaalf procent jonger zijn dan 25 jaar. Deskundigen weten dat jongeren dag in dag uit erg veel kunnen drinken zonder direct vast te lopen. Pas veel later blijkt dat ze door een vroeg begonnen afhankelijkheid van de drank alcoholisten worden.

Volgens Amerikaanse onderzoekers is een voortdurend overmatig drankgebruik bij jongeren een duidelijke roep om hulp. Het gebruik van (veel) drank is daar altijd een symptoom van andere problemen: allerlei spanningen

door gezins-, werk- of schoolomstandigheden. Eenzaamheid, angsten, onzekerheden in het proces van volwassen worden, werkloosheid, afkeer van een wereld die in de ogen van menig een een 'puinhoop' is. Ook de jongere die geregeld snel een glaasje achterover slaat omdat ie meent dan vlatter te kunnen werken of studeren, heeft al een alcoholprobleem.

Waarschuwing

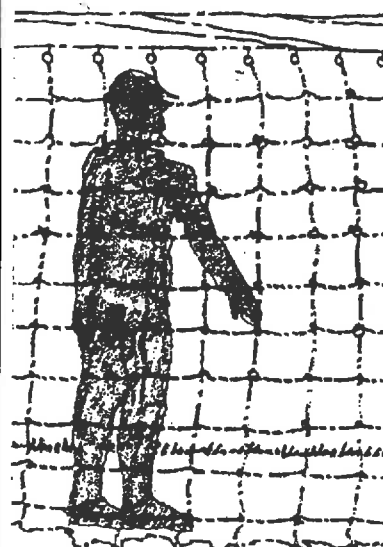
De standaardwaarschuwing: 'Als je denkt alcohol nodig te hebben, is het volkomen mis' gaat altijd op. Het is overigens zinloos om (jonge) drinkers met angst- en gruwelverhalen van hun verslaving af te brengen. En een streng verbod resulteert haast altijd in nog meer (en dan stiekem) drankgebruik. Jongeren met problemen kunnen beter terecht op een consultatiebureau voor alcohol en drugs. Ook bezorgde ouders kunnen daar raad vragen. Misschien zullen zij daar moeten bekennen dat ze meer nodig hebben dan alleen een advies voor hun kinderen. Dat ze ook zelf problemen hebben met alcohol. Terug is moeilijk. Maar het kan.

De adressen van consultatiebureaus voor alcohol en drugs vindt u in veel telefoongidsen onder de C van Consultatiebureau. U kunt voor hulp ook terecht bij de Federatie van Instellingen voor Alcohol en Drugs in Bilthoven (telefoon 030-780 724). □

Uit: Welzijn, september 1980.

langzamer reageren

In het verkeer kan dit tot ernstige gevolgen leiden; bij sport zijn snelle reacties ook heel belangrijk; en alcohol benadeelt de prestaties.

men wordt overmoedig

Gaat meer risico's nemen zonder het zelf te beseffen, gaat bijv. roekeloos inhalen, bedient machines niet goed, neemt beslissingen zonder aan de gevolgen te denken, omdat „hem niets kan gebeuren“.

Wie nog meer gebruikt, gaat wankelend lopen, onduidelijk spreken en slechter zien. Zelfs kan bij het gebruik van heel veel alcohol de ademhaling verlamd worden, zodat men sterft.

Begrijp je nu, waarom alcohol óók een verdovend middel is? De hersenwerking wordt verstoord waardoor zeer gevaarlijke dingen kunnen gebeuren. En als je alcohol gebruikt samen met andere middelen, die op je hersenen inwerken (bijv. geneesmiddelen), dan is de uitwerking extra sterk!

alkohol en verkeer

Wie achter het stuur gaat zitten met meer dan een half pro mille alcohol in het bloed (een halve ml alcohol per liter bloed), begaat een misdrijf, ook al heeft hij nog geen enkele verkeersfout gemaakt. Alleen het feit, dat je dan wilt gaan rijden, kan al een strenge straf opleveren. Dit staat in de Nederlandse Wegenverkeerswet.

Iemand die 75 kg weegt en binnen een uur drie glazen bier, wijn of jenever drinkt, heeft al 0,5 pro mille alcohol in het bloed, omdat elk glas ca. 12 gram alcohol bevat.

Velen zullen aan zo iemand niets bijzonders merken, maar toch is de kans op ongelukken dan al heel groot. Van dat rechter ook heel opneemt.

drinkdwang

Dikwijls helpen anderen je nog van de wal in de sloot door aan te dringen op (meer) alcoholgebruik. Daar schuilt vooral het gevaar.

Veel mensen vinden het onbeleefd om een aangeboden drankje te weigeren. Vaak ook wordt er gezegd: „Doe niet zo ongezellig, joh. Drink nog een glaasje mee”. Omdat „de anderen” het drinken, denk je, dat je eigenlijk niet kunt weigeren. Want wie niet meedrinkt, wordt soms als „spelbreker” beschouwd. Veel mensen durven daarom niet goed „nee” te zeggen. Ze doen maar mee.

Dat noemen we „drinkdwang”: anderen dwingen je te drinken! Laat je door die drinkdwang later niet overrompelen. Kies gewoon, wat je zelf wilt hebben en als je vrienden en vriendinnen dat niet goed vinden, is dat maar een rare vriendschap! Heb je niet het recht op een eigen mening? Mag je niet zelf bepalen, wat je wilt drinken?

Weet je, wat een goede methode is? Ervoor zorgen, dat je zelf als eerste iets kunt kiezen. Dan heb je de meeste kans, dat anderen je voorbeeld volgen. Want als iemand in een gezelschap eenmaal iets zonder alcohol kiest, zijn er haast altijd anderen, die dat dan ook doen en opeens is er van de hele „verplichting” tot alcoholgebruik weinig meer over. Als je er maar gewoon tegen in durft te gaan!

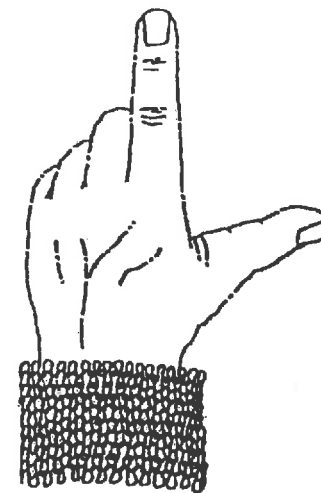
steeds meer drankgebruik

Het alcoholgebruik in ons land stijgt verrassend snel. Er wordt steeds meer wijn, bier of andere sterke drank gebruikt. Waarom weten we niet; misschien doet de één gewoon de ander na.

hulpverlening

In veel plaatsen zijn CAD's; dat zijn consultatieburo's voor mensen die moeilijkheden hebben gekregen door het gebruik van alcohol en drugs. Daar kan je altijd om raad en hulp vragen.

uitwerking van alkohol

De vraag is nu: wat doet alcohol in het menselijk lichaam?

Een volwassene, die in een rustig tempo op een hele avond bijv. een of twee glazen alcoholhoudende drank gebruikt, merkt — naast smaak, geur, e.d. — een licht ontspannende werking.

Hij voelt zich wat meer op z'n gemak, praat wat vlotter en maakt gemakkelijker contact met anderen.

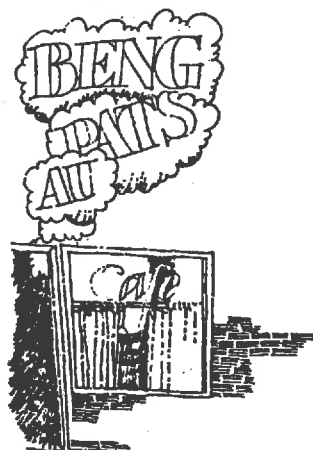
Deze uitwerking laat al zien, dat alcohol de hersenen beïnvloedt. (Hij komt in maag en dunne darm, vandaar in het bloed en via het bloed door het hele lichaam, dus ook in de hersenen.)

Wie nu van dat ontspannende middel meer gaat gebruiken, zal merken, dat het in werkelijkheid een verdovend middel is. Zo iemand verliest namelijk de controle over een aantal zeer belangrijke hersenfunkties met als mogelijke gevolgen:

Uit: Alcohol, gevaarlijker dan je denkt. Folder van de Nationale Commissie tegen het alcoholisme (geen jaartal bekend).

minder zelfbeheersing

De gevolgen daarvan verschillen; dat hangt af van de stemming van de gebruiker; hij wordt bijvoorbeeld: uitbundig vrolijk, somber, vechtlustig (dronkemans-vecht-partijen).

Alcohol het nieuwe jeugdprobleem

'Het drinken is nu zorgwekkender dan het gebruik van drugs'

Wie op grond van de overvloedige publiciteit over heroïneverslaving zou veronderstellen dat het hier gaat om een probleem dat het alcoholgebruik onder jongeren verre overtreft heeft het mis. Het drankgebruik onder de jeugd is aanzienlijk zorgwekkender dan het drugsvraagstuk, oordeelt een van de deskundigen die in onderstaande reportage aan het woord komen. Antoinette van Brink sprak met jongeren uit grote en kleinere steden over de vraag waarom zij naar de fles grijpen. Want tussen grote stad en 'provincie' is nauwelijks verschil als het gaat om het voortdurend toenemende drankgebruik.

Je eerste glas drink je thuis. Echt doordrinken doe je op feestjes. Op school drinken, achter in de klas stiekem met een fles jenever op schoot, is vooral voor de bravour-drinkers. In de pauze geen boterham maar lekker een paar pilsjes in de kroeg om de hoek. Het zijn vooral de jongens die veel gebruiken. Het beoogde doel: indruk maken op klasgenoten, wordt niet bereikt. De andere kinderen vinden het maar vervelend dat opdringerige, aangeschoten gedrag op partijtjes, het kotsen in de gangen.

In gesprek met enkele middelbare scholieren kom je er wel achter dat er bijna niemand boven de zestien is die niet regelmatig een glaasje drinkt. Pilsjes liggen goed in de markt omdat je daarmee het goedkoopst uit bent, bovendien drinkt het lekker weg en je houdt het vrij lang vol zonder dronken te worden.

Uit een onderzoek van de Stichting voor wetenschappelijk onderzoek van alcohol en druggebruik (SWOAD), in 1976 verricht onder de Utrechtse jeugd, bleek dat zestig procent van de jongeren tussen de twaalf en de achttien jaar wel eens alcohol gebruikt en dat dit percentage sterk toeneemt naarmate men ouder is. Gebruikt van de twaalf- tot en met veertienjarigen 41 procent wel eens een glaasje, van de groep van zestien- tot en met achttienjarigen gaat het om 81 procent.

Versillen tussen jongens en meisjes zijn er nauwelijks, hooguit dat jongens iets eerder met drinken beginnen dan meisjes. Ze scoren ook iets hoger als het gaat om de vraag of ze wel eens zoveel hebben gedronken dat

ze de volgende ochtend misselijk waren of hoofdpijn hadden. Dat bleek bij 21 procent van de ondervraagden, meest in de leeftijd zeventien tot achttien, wel eens het geval te zijn.

Een gesprek met een Amsterdamse jongen. Martin (23), oudere broer van een van hen, vindt dat er de laatste vijf jaar veel is veranderd.

„Toen ik op de middelbare school zat werd er niet veel gedronken. Wij rookten. Marihuana en hasj in de pauze en ook op feestjes. Daar hoorde frisdrank bij, pils of wijn was er nauwelijks. Wij moesten met de schoolleiding gaan praten om pils op de feesten te krijgen. Nu is het gewoon, dat zie ik aan mijn zusje”.

Anniek: „Ja, de leraren zullen er niets van zeggen als er een heel klein jongetje uit de eerste een flesje bier komt halen”.

Anniek (17) drinkt sinds haar dertiende — ze begon met een lekkere zoete vermout — regelmatig wijn en sherry. De jongens houden het op jenever en pils. Bij haar thuis wordt er niet echt stevig gedronken, maar wel elke dag. Zelf is ze regelmatig een tikkeltje aangeschoten.

„Dat overkomt me vooral als het niet gezellig is. Als ik een beetje de hoogte heb vind ik het allemaal veel leuker. Je hoort dat ook wel van andere kinderen: kom, ik bezat me maar want er is hier niets te beleven”.

In cafés word je dikwijls gedwongen met de rest mee te drinken. Je wordt min of meer belachelijk gemaakt door je vriendjes als je spa neemt en de

rest bier. Bij rondjes geven gaat het precies zo. Niemand weigert een aangeboden drankje en wordt zo verplicht zijn glas sneller te legen dan men van plan was. De snelste drinker geeft de toon aan. Op school, vooral op werkdagen, doen de leerkrachten duchtig mee. Er worden stapels drank ingeslagen en men begint al in de bus met een stevige slok. Niet anders zijn dan de anderen, het gezellig mee kunnen doen is heel belangrijk voor deze kinderen. Drinken in hun eentje doen ze zelden of nooit. Als ik vraag hoeveel er gemiddeld op een avond wordt in-

genomen krijg ik een enigszins afwerende reactie: niet meer dan een paar pilsjes.

Anniek: „Als we de hele avond in de kroeg zitten, van tien tot twee of zo, dan wordt er op z'n minst elk half uur iets besteld, dan kom je zeker op acht of negen. En dan zijn we niet teut, wel wat roezig, net lekker”.

Uit: Antoinette van den Brink, Alcohol, het nieuwe jeugdprobleem. In: De Tijd, 24-8-1979.

Beweringenlijst

- Bier is nog steeds de beste dorstlesser. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Als alcoholgebruik echt slecht was, zou het al lang verboden zijn. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkoholreklame zou verboden moeten worden. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkohol drinken verhoogt de gezelligheid. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Huisartsen zouden veel meer mensen op hun spreekuur krijgen, als er geen alcohol meer gedronken werd. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Al die zoete frisdrank is ook maar ongezond. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Mensen die tegen alcohol zijn, gunnen anderen geen plezier. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Als je het drinken van alcohol van jongsaf aan langzaam opbouwt, kan het geen kwaad. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Als je alcohol nodig hebt om het voor jezelf of voor anderen gezellig te maken, dan kun je blijkaar niet normaal kontakten leggen. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkohol zorgt voor veel ellende in de maatschappij. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Het is heel goed mogelijk om een gezond en normaal gebruik te maken van alcohol. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Iemand zou in mijn achting dalen als ik hem op straat dronken zou tegenkomen. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Een feest zonder alcohol is geen feest! ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Véél alcohol drinken is een leeftijdsverschijnsel, het gaat vanzelf weer over. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening

- Het is mijn eigen verantwoordelijkheid er voor te zorgen dat ik niet in moeilijkheden kom, dus maak ik zelf wel uit hoeveel ik drink. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Je gaat drinken als je niets te doen hebt. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkoholisten zijn mensen die zich niet kunnen beheersen. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Je kunt beter alcohol gebruiken dan andere drugs. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Het gebruik van alcohol leidt vaak tot crimineel gedrag (ruzies, vernielingen, etc.) ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkoholisme komt in alle lagen van de bevolking voor. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- In schoolkantines zou geen alcohol geschonken mogen worden. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Als je met vrienden bent en er wordt bier gedronken, is het niet leuk als er een paar niet mee doen. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alkohol in het verkeer zou helemaal verboden moeten worden. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Als je verslaafd bent aan alcohol, kom je er nooit meer van af. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Liever een kort leven met alcohol, dan een lang leven zonder alcohol. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening
- Alleen mensen die er aanleg voor hebben worden later alcoholist. ☐ mee eens ☐ niet mee eens ☐ weet niet geen mening

Uit: Jongeren en alcohol. Maastricht, 1983.

Alkohol mag voor jou geen probleem worden!

Omdat alkohol bij iedereen anders werkt, omdat iedereen zo zijn eigen redenen heeft om wel of niet te drinken is het moeilijk een "gebruiksaanwijzing" te geven. Toch zijn er wel degelijk een aantal regels op te stellen. Toets die aan je eigen ervaringen. Best mogelijk dat je niks aan die regels hebt - omdat je alkohol gewoon niet kunt verdragen of je toch niet aan die regels kunt houden. Dan is er maar één oplossing: helemaal niet drinken. En hoe jonger je dat ontdekt, hoe makkelijker het is met drinken op te houden!

Dit zijn onze adviezen:

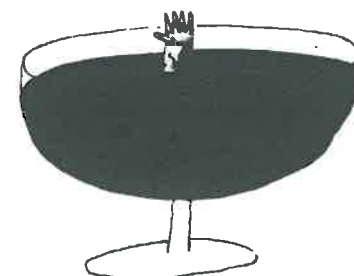
- Begin er vooral niet te jong mee!**
Alkohol kan schade doen aan je ontwikkeling. Niet voor niets verbiedt de wet de verkoop van alkoholhoudende dranken aan jongeren. (Voor bier en wijn is de grens 16 jaar, voor gedistilleerd 18).
Wacht daarom liever nog een tijdje. En drink je eerste glaasje altijd in een vertrouwde omgeving!
- Drink alleen bij bijzondere gelegenheden.**
en als je dat écht lekker vindt. Hoe langzamer je drinkt, des te beter weet je je zelf (en de drank!) onder controle te houden.
- Laat je nooit opjatten!**
Maar maak er ook geen drama van als anderen je drank proberen op te dringen. Zeg gewoon: "voor mij hoeft het niet" of "geef mij maar iets anders".
- Help anderen.**
Zijn er mensen in je gezelschap die niet drinken willen - laat ze dan merken dat het ook zonder alkohol gezellig kan zijn. Op een écht gezellig feestje zijn er ook altijd alkohol-vrije dranken in overvloed.

- Drink nooit op een lege maag!**
En óók niet als je moe bent of je niet zo lekker voelt, of problemen hebt.
- Drink nooit als je nog rijden moet!**
Want of dat nu in een auto, op een fiets of brommer is: alkohol in 't verkeer is altijd gevaarlijk. Voor jezelf en ... voor anderen. En drink evenmin om op anderen indruk te maken. Daar maak je jezelf meestal belachelijk mee.

En tot slot deze gouden regel:

Zeg bij elk glas dat je drinkt: "Gezondheid". En denk daar ook aan!

Uit: Op je gezondheid. (Uitgeverij Zorn) (Plaats en jaartal onbekend)

Informatie

● Alkohol is in zuivere vorm een smaakloze, kleurloze vloeistof. Praten we in het dagelijks leven over "alkohol" dan bedoelen we meestal alkoholhoudende dranken. Er zijn drie soorten alkoholhoudende dranken te onderscheiden: bier, wijn (sherry, port) en gedistilleerd (jenever, cognac, brandewijn, e.d.), ook wel "sterke drank" genaamd.
Met betrekking tot de hoeveelheid alkohol die je binnen krijgt bij het nuttigen van een alkoholhoudend drankje, maakt het weinig verschil wat je drinkt. Ieder drankje, mits in het juiste glas geschonken, bevat ongeveer 10 gram pure alkohol (= 1,25 cl.).

● Alkoholhoudende dranken worden gemaakt uit natuurprodukten als graan en vruchten. In al die produkten zit suiker die door gisting verandert in alkohol. De laatste tijd wordt ook steeds meer alkohol op chemische wijze bereid.

● Alkohol is een middel dat heel gemakkelijk door ons lichaam wordt opgenomen. Het hoeft niet eerst te worden "verteerd". Nadat de alkohol in de lege maag terecht is gekomen, wordt deze binnen 15 à 30 minuten in het bloed opgenomen (bij een volle maag gaat dit veel trager, nl. binnen 1 tot 3 uur).
Via het bloed verspreidt de alkohol zich snel over het lichaam.

● Mannen reageren anders op dezelfde hoeveelheid alkohol dan vrouwen; je kunt zelfs stellen dat ze normaliter meer kunnen verdragen. Hiervoor zijn een aantal verklaringen te geven:
a) De gebruikte alkohol wordt verdund met water, waaruit het menselijk lichaam bestaat. Aangezien de gemiddelde man zo'n 10 kg zwaarder is dan de gemiddelde vrouw, kan men stellen dat de hoeveelheid alkohol bij de man sterker verdund wordt.
b) Bovendien dient hierbij bedacht te worden dat de man

voor 55 tot 65 % uit water bestaat, terwijl dat bij de vrouw maar voor 45 tot 55 % het geval is. Dit kan verklaard worden uit het feit dat vrouwen meer vet hebben en mannen meer spieren.

c) Mede onder invloed van een gewijzigde hormoon-samenstelling vlak vóór de menstruatie zijn er aanwijzingen dat vrouwen dan minder kunnen verdragen dan tijdens de andere periode van de menstruatiecyclus (een wetenschappelijke verklaring is hiervoor nog niet geleverd).

• De alcohol in het bloed verdooft het centrale zenuwstelsel (de hersenen en het ruggemerg). Alcohol hoort daarom thuis in de categorie der verdovende middelen samen met opiaten, slaap- en kalmeringsmiddelen. (zie bijlage II).

• Alcohol is een giftige stof. Ongeveer 5 % van de alcohol raakt het lichaam kwijt via uitademing, urine en zweet. De rest (\pm 95 %) van de opgenomen alcohol moet - vanwege de giftige eigenschappen van alcohol - door de lever worden afgebroken.

De lever, die ook tot taak heeft vetten en eiwitten om te zetten kan maar hele kleine hoeveelheden alcohol verwerken: niet méér, vaak minder dan één glas per uur.

Zolang er nog alcohol in het bloed is, komt de lever niet aan de eigenlijke taak toe, aangezien voorrang verleend wordt aan de afbraak van alcohol.

• 79 % van alle Nederlanders in de leeftijd van 12 - 70 jaar, drinkt wel eens alcoholhoudende drank. 21 % is dus wat men noemt geheelonthouder. Ongeveer 20 % van de Nederlanders drinkt dagelijks.

• Zowel wat betreft het aantal geheelonthouders als het dagelijks drinken is er een verschil tussen mannen en vrouwen. Er zijn méér vrouwen, dan mannen geheelonthouders en het dagelijks drinken komt meer bij mannen dan bij vrouwen voor.

• Na de 2e Wereldoorlog is het alcoholgebruik in Nederland met sprongen gestegen. Hieronder zijn gegevens opgenomen uit 1950, 1966 en 1981 over het gebruik van alcohol per hoofd van de bevolking (dus inclusief alle geheelonthouders in Nederland!).

TABEL 1

Alcoholgebruik in Nederland per hoofd van de bevolking. (uitgedrukt in liters).

	1950	1966	1981
bier	10,6	39,0	89,5
wijn	0,54	3,5	12,9
gedistilleerd	4,4	4,3	7,7

• Wanneer men deze gegevens wil uitdrukken in aantallen glazen, moet bij de categorie bier de vermenigvuldigingsfactor 5 worden toegepast, bij wijn de factor 10 en bij jenever 28,5.

Dit levert de volgende tabel op:

TABEL 2

Alcoholgebruik in Nederland per hoofd van de bevolking. (uitgedrukt in aantal (standaard) glazen per jaar)

	1950	1966	1981
bier	53	195	447,5
wijn	5,4	35	129
gedistilleerd	125,4	122,5	219,4

• Een onlangs in 1982 voltooid "alcoholonderzoek" in de provincie Limburg en in Rotterdam heeft veel belangwekkende gegevens opgeleverd. Volstaan wordt hier met enkele opvallende gegevens uit het Limburgs onderzoek: o Jongeren tot 30 jaar drinken in het weekend meer dan ouderen.

o Veel drinken wordt nauwelijks afgekeurd; pas wanneer negatieve gevolgen optreden zijn er negatieve reacties. o 10,8 % van de Limburgse bevolking drinkt relatief veel en heeft een of meer problemen als gevolg van het drinken.

o Deze groep van 10,8 % bestaat uit meer mannen (vooral in de leeftijdsgroep tot 24 jaar) dan vrouwen; meer ongetrouwden dan getrouwden; meer werklozen dan mensen met een baan.

o Jongere leeftijdsgroepen denken lichter over alcoholisme dan oudere; dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen.

o Slechts weinigen slagen erin op eigen kracht te stoppen met drinken wanneer men daar problemen mee ervaart.

o Veel mensen (83 %) schatten het aantal glazen dat men mag drinken vóór het deelnemen aan het verkeer te hoog.

o De geïnformeerdeheid over schade van alcohol aan het lichaam is gering.

Uit: Jongeren en alcohol. Maastricht, 1983.

Alcohol

... We kunnen samengevat constateren dat alcoholisten gemiddeld tien jaar van hun levensverwachting inleveren. Daarnaast zorgt de drank in het sociale en psychische vlak voor veel treurnis.

Alcohol werkt ongeveer als een versterker van de stemming. Vrolijke mensen worden er door de bank genomen vrolijker door, maar ook droefenis, slaperigheid en valt u maar in, nemen toe. Het lichaam verandert alcohol in ordinaire azijn. Alvorens dat zo ver is worden stoffen gemaakt die nogal lijken op de verslavende opiaten. Dat kan een van de redenen zijn om verslaafd te raken.

Alcoholverslaving is overigens niet beperkt tot de menselijke soort. Ratten kunnen in minder dan een week worden omgebouwd tot notoire zuipers. Langdurige en hevige alcoholconsumptie leidt bij mens en dier tot het slopen van het lichaam. De hersenen horen daar ook bij, en gaan op een gegeven moment problemen maken in de vorm van een delirium of het onherstelbare syndroom van Korsakoff. In dat laatste geval heeft u nog ongeveer evenveel hersens over als uw huisdier.

Alcohol heeft in geringe dosering een merkwaardig effect op de manier waarop wij tegen onze medemensen aan kijken. Als iemand iets aardigs doet wordt dat door de bank genomen meer gewaardeerd, en onbeschoft gedrag wordt, vergeleken met de staat van nuchterheid, relatief goed gepraat.

Uit: De Volkskrant, 28-4-1984.

De aftakeling

Als je je leven lang zuivere heroïne gebruikt, zul je daar weinig lichamelijke schade van ondervinden. Het ligt aan de hoeveelheid die je neemt en in de praktijk is er geen zuivere heroïne te krijgen. Als je lange tijd veel alcohol van de beste kwaliteit drinkt, ontloop je op den duur de lichamelijke problemen niet. Het is een argument te meer om alcohol tot de hard drugs te rekenen.

Van langdurig alcoholgebruik heeft je maag last. Het uit zich als een ontsteking van het maagslijmvlies. Iedere ochtend wanneer je maar iets probeert te eten of te drinken, komt de hele maaginhoud eruit. Niet als je een borreltje neemt. De borrel werkt als 'geneesmiddel': je kunt daarna weer gewoon alles eten en drinken. De maagslijmvliesontsteking kan zo ver doorgaan dat een maagzweer ontstaat. Dat komt nogal eens voor bij alcoholisten. Operaties zijn soms nodig en de beste manier om de problemen op te lossen is het laten staan van de alcohol.

De alvleesklier laat ook nog al eens aan alcoholisten merken dat hij het met het gulzige alcoholgebruik niet eens is. De ontsteking van de alvleesklier bij alcoholisten uit zich door hevig stekende pijn in de bovenbuik. Het gaat samen met overgeven en diarree, en er is grote kans om in een shocktoestand te geraken.

Wat een ellende als dat alles zo bij elkaar staat. Maar alcohol is ook een echt gif. Als je nooit drinkt en je drinkt dan achter elkaar een fles whisky leeg op je nuchtere maag, dan ben je er geweest. 'Gestorven aan overdosis.' Ervaren alcoholisten doen er wat langer over. Die zijn wel een en ander gewend. Jaarlijks sterven er in Nederland zo'n achthonderd mensen aan 'chronische overdosering aan alcohol'. Ik zie er nooit iets over in de kranten staan. Maar de twaalf doden door een overdosis aan heroïne in 1978 jagen iedereen de stuipen op het lijf. Ik wil heroïne niet propageren, maar we kunnen de verhoudingen op zijn minst zien zoals ze zijn.

De lever lijdt het meest van de alcohol. Vervetting en afbraak zijn bijna niet te ontkomen. Een derde van de mensen die erg veel alcohol gebruiken gedurende lange tijd, zal de afbraak van de levercellen - door de dokter cirrose genoemd - meemaken.

Een groot aantal klachten dat samenhangt met de alcohol heeft te maken met verwaarlozing van de voeding. Over de calorieën hoeft je je geen zorgen te maken. Die zitten er zat in

de alcoholische dranken. Maar de belangrijke elementen zitten er natuurlijk niet in. Vitamines en ijzer zitten wel in gewoon voedsel. Alcoholici hebben volgens sommige deskundigen vooral last van vitamine B1 gebrek. Dat gebrek uit zich door moeilijkheden met je hart. De hartspier raakt aangetast, met eventueel de mogelijkheid plotseling te sterven door die hartproblemen. De andere spieren raken ook aangedaan. Ze worden zwakker en er komen krampen in.

Ongeveer de helft van de alcoholici krijgt op een of andere manier te maken met zenuwaandoeningen. Meestal beperkt zich dat tot het uitvallen van een gevoelszenuw. Dat is nog niet zo'n enorme ramp. In één op de tien gevallen gaat het verder en kan het zelfs tot verlammingen leiden. Vooral handen en voeten zijn aangedaan. Op allerlei manieren kunnen de hersenen meedoen. Ook hier is het vitamine B1 gebrek weer een belangrijke factor. Bij een kleine groep alcoholisten leidt overdadig alcoholgebruik tot dementie. Andere hersenverschijnselen zijn aanvallen van vallende ziekte. Volgens sommige artsen komt dat in bijna 15 pct. van de gevallen van langdurig alcoholisme voor. Die aanvallen van vallende ziekte kunnen ook optreden tijdens de onthouding. Maar verreweg de grootste problemen komen door de levermoeilijkheden.

Alcohol als hard drug

Een bezwaar dat voortdurend aangevoerd wordt tegen volkomen legalisering van de betrekkelijk onschuldige henneproducten is dat we er niet mee om kunnen gaan omdat ze niet in onze cultuur thuis horen. Maar ik vraag me af of we zo goed kunnen omgaan met alcohol, die dan wel in onze cultuur een plaats heeft, als vijf procent van de Nederlanders zoveel alcohol gebruikt dat hun gezondheid eronder lijdt en als tweeëneenhalf procent van de Nederlanders alcoholist is. Nu hebben we met de alcohol ook wel een erg schadelijk genotmiddel te pakken. Het maakt sterk lichamelijk afhankelijk. Er zijn nogal indrukwekkende onthoudingsverschijnselen. Er is vrij veel gewenning. De verslavingskans is vrij groot. En de dosis die schadelijk voor je gezondheid is, is niet zo erg hoog: je zit er gauw aan. Nu komt iedereen altijd met de opa aandragen die zijn leven lang een halve liter jonge klare gedronken heeft en op zijn tweeëntachtigste aan de ouderdom is overleden. Daartegenover kan ik dan natuurlijk het verhaal

zetten van het zesjarige kind dat door een dronken alcoholist is doodgereden. Maar dat soort argumenten hebben weinig zin. Laten we even objectief bekijken wat er in de lever gebeurt.

De lever moet namelijk de alcohol omzetten in een stof die gemakkelijk het lichaam weer wordt uitgewerkt. Je lichaam ziet de alcohol als een gif en je lever ontgift. Als je lever daar druk mee bezig is, kan hij andere dingen niet tegelijkertijd doen. En die lever heeft nogal wat taken. Een glas bier, een glas jenever of een glas wijn bevatten alle ongeveer 10 gram alcohol. Een gezonde lever doet er ongeveer 1½ uur over om dat te verwerken. Wanneer je meer dan drie tot vier glazen alcohol op een dag drinkt, zal je lever vervetten. Dat wil zeggen, in de levercellen komen vetdruppels. Op zich is dat niet zo erg. Als je lever de alcohol heeft verwerkt, gaat hij alle andere dingen doen die hij nog te doen heeft. Die lever mag het ook best merken dat je gisteren een verjaardag hebt gehad. Het herstelt zich vanzelf. Maar wat gebeurt er als je de volgende dag weer meer dan drie tot vier glazen alcohol nuttigt? En de dag daarna weer? Op den duur raakt de lever beschadigd. In Frankrijk, waar men wijn drinkt bij het eten alsof het water is, komt dan ook heel wat levercirrose voor. Het is een langdurig proces. Er gaat soms dertig jaar overheen. De problemen komen heus niet zolang je nog jong en redelijk fit bent. Op het moment dat je leven wat ingewikkelder wordt, dat je gaat twifelen aan de zin van het bestaan en in een moeilijke periode terecht komt, krijg je ook last van de gevolgen van het drinken. En dat zijn niet alleen leverafwijkingen. Je hart is er jarenlang door opgejaagd en laat het erbij zitten. Bepaalde kankersoorten worden erdoor beïnvloed. Deze problemen zijn er vooral voor de 750.000 Nederlanders die nogal straf drinken. De vraag is of jij daarbij hoort en of deze schatting niet te laag is, want er worden ook getallen in de buurt van de achthonderdduizend genoemd. Daar komt bij dat het aantal stevige drinkers jaarlijks groter wordt.

Uit: Ivan Wolffers, *Verslaving*, Ambo-boeken, Baarn 1979.

Onderzoek en cijfers

7.8.1. Resultaten van het onderzoek in Rotterdam

In tabel 7.8 wordt voor een aantal maatregelen aangegeven in hoeverre men een dergelijke maatregel zou toejuichen of juist niet.

Tabel 7.8. Opinie over mogelijke preventietechnieken (n= steeds 2150)

kent U er voor of tegen ?	voor	niet voor/ niet tegen	tegen	geen antwoord	totaal
dat een glas alcohol 50 cent duurder wordt	40,7	23,5	32,9	2,8	100,0
dat het aantal winkels waar alcohol wordt verkocht beperkt wordt	31,5	28,1	36,0	4,4	100,0
dat het aantal café's beperkt wordt	28,8	29,0	37,0	5,2	100,0
dat de leeftijdsgrens verhoogd wordt	59,5	18,0	19,2	3,3	100,0
dat er een verbod op alcoholreclame komt	50,7	25,8	20,9	2,6	100,0
dat het gebruik van alcohol in openbare gelegenheden beperkt wordt	76,1	11,1	10,8	2,0	100,0

Probleemdrinken

Mannen	Leeftijd	16-19
	Probleemdrinken	
	geen probl.drinker	90,1 %
	wel probl.drinker	9,9 %
	geen antwoord	-
	totaal	100,0
	(n)	(101)

Vrouwen	Probleemdrinken	16-19
	geen probl.drinker	98,0 %
	wel probl.drinker	2,0 %
	geen antwoord	-
	totaal	100,0
	(n)	(101)

Geheelonthouding

Mannen	Leeftijd	16-19
	Geheelonthouding	
	drinkt wel	79,2 %
	drinkt nooit	20,8 %
	geen antwoord	-
	totaal	100,0
	(n)	(101)

Vrouwen	Geheelonthouding	16-19
	drinkt wel	57,4 %
	drinkt nooit	42,6 %
	geen antwoord	-
	totaal	100,0
	(n)	(101)

Uit: H. F. L. Garretsen, Probleemdrinken. Preventiebepaling, beïnvloedende factoren en preventiemogelijkheden. Theoretische overwegingen en onderzoek in Rotterdam. Lisse, 1983.

Adressenlijst

Nationale organisaties

Landelijk Centrum Dienstverlening Gezondheidsvoorziening en -Opvoeding (G.V.O.)
Postbus 5104
3502 JC Utrecht
Tel. 030-910244.

Federatie van Instellingen voor Alcohol en Drugs (F.Z.A.)
Postbus 171
3720 AD Biltoven
Tel. 030-780724.

Koninklijke Algemene Vereniging Volksbond tegen Drankmisbruik
De Sweelinckstraat 25
2517 GA Den Haag
Tel. 070-469538.

Nationale Commissie tegen Alcoholisme en andere verslavingen (N.C.A.)
Willem Barentszstraat 39
3572 PC Utrecht
Tel. 030-711200.

Aroniemi Alcoholisten (A.A.)
Postbus 1594
1000 BN Amsterdam

Al-Anon
Postbus 10368
1001 EJ Amsterdam

Al-Ateen
Postbus 10980
1000 EZ Amsterdam

Consultatiebureaus voor alcohol en andere drugs in (middel)grote steden in Nederland

Alkmaar
Nassaulaan 47, 1815 GJ Alkmaar
Tel. 072-156064.

Almelo
Molenkampspark 10, 7607 LE Almelo
Tel. 05490-22655.

Amsterdam (Jellinekcentrum)
Herengracht 581, 1017 CD Amsterdam
Tel. 020-248567.

Arnhem
de Wetstraat 24, 6814 AP Arnhem
Tel. 085-516959.

Assen
Torenlaan 9, 9401 HN Assen
Tel. 05920-12434.

Breda
Baronielaan 95, 4818 PC Breda
Tel. 076-227288.

Deventer
Brinkpoortstraat 36, 7411 HS Deventer
Tel. 05700-16468.

's-Gravenhage
Alexander Gogelweg 30, 2517 JJ 's-Gravenhage
Tel. 070-469351.

Groningen
Kraneweg 52, 9718 BS Groningen
Tel. 050-182355.

Haarlem
Kon. Wilhelminalaan 12A, 2012 JK Haarlem
Tel. 023-319045.

's-Hertogenbosch
Stationsplein 2, 5211 AP 's-Hertogenbosch
tel. 073-125244.

Leeuwarden
Spanjaardslaan 153, 8917 AS Leeuwarden
Tel. 058-123981.

Maastricht
Stationsstraat 33, 6221 BN Maastricht
Tel. 043-214247.

Middelburg
Brakstraat 30, 4331 TN Middelburg
Tel. 01180-37320.

Nijmegen
Mr. Franckenstraat 31, 6522 AC Nijmegen
Tel. 080-224331.

Rotterdam
Esrenlaan 16, 3062 NM Rotterdam
Tel. 010-525166.

Utrecht
Jansdam 2, 3512 HB Utrecht
Tel. 030-340034.

Zwolle
Veerlaan 38, 8019 AD Zwolle
tel. 05200-210907.

Reactieformulier

De eerste indruk die het opstel op me maakte

Instructie:

Geef op je antwoordblad (scorevel) aan in hoeverre jij het eens bent met de stelling (1 t/m 12). Let niet op de cijfers achter de stellingen. Die staan er om het verwerken van commentaar door de schrijver gemakkelijker te maken. Je kijkt steeds naar wat boven de cijfers staat: 'Zeer me eens' of 'Zeer mee oneens'. Twee voorbeelden:

	zeer mee eens			zeer mee oneens		
1 'Ik ben eigenlijk niet overtuigd'	1	2	3	4	5	

Je denkt: Daar ben ik het zeer mee eens, want ik ben helemaal niet overtuigd door dit opstel. Zeer mee eens: ik kruis dus 1 (of 2) aan.

	zeer mee eens			zeer mee oneens		
4 'In de inleiding kreeg ik het gevoel: dit moet ik lezen'	5	4	3	2	1	

Nou, het is wel een beetje waar ja, in het begin had ik inderdaad iets van, hé dit kan wel goed worden. Niet helemaal zeer mee eens, wel mee eens, dus kruis ik een 4 aan.

	zeer mee eens			zeer mee oneens		
X 1 Ik ben eigenlijk niet overtuigd	5	4	3	2	1	
2 Het werd me heel duidelijk wat ik moest gaan denken	5	4	3	2	1	
3 Ik werd echt bij het onderwerp betrokken	5	4	3	2	1	
4 In de inleiding kreeg ik het gevoel: dit moet ik lezen	5	4	3	2	1	
X 5 Ik vond de schrijver van de hak op de tak springen	5	4	3	2	1	
6 Ik kon de opbouw heel goed volgen	5	4	3	2	1	
X 7 Ik kreeg tijdens het lezen weleens het gevoel: 'kom nou, de schrijver belicht maar één kant van de zaak!'	5	4	3	2	1	
X 8 Ik dacht bij het lezen: 'de schrijver zegt dit nu wel, maar waar zijn de bewijzen, de argumenten?'	5	4	3	2	1	
9 Ik kwam in dit opstel een heel aardig inhoudelijk nieuwtje tegen	5	4	3	2	1	
10 Ik kreeg door dit opstel een heel andere kijk op het onderwerp, het probleem	5	4	3	2	1	
11 Ik vond het taalgebruik heel goed te begrijpen	5	4	3	2	1	
X 12 Ik vond het taalgebruik eentonig, niet iets aardigs of verrassends in de zinnen en de woorden	5	4	3	2	1	

Noteer tenslotte kort welke indruk het opstel op je maakte. Dit is heel belangrijk voor de schrijver om te weten.

.....

.....

.....

Commentaarformulier

Het opstel grondig bekeken

Instructie:

Geef op je antwoordblad aan wat jouw antwoord is op de commentaarvragen. Telkens geldt:

1: slecht

5: goed, niets aan te verbeteren

Het beantwoorden van deze vragen is stukken moeilijker dan het invullen van het reactieformulier. Bedenk steeds dat jouw commentaar de schrijver moet helpen een verbeterde versie te schrijven. Uit onze enquête onder leerlingen die met deze cursus werkten bleek, dat de antwoorden op de commentaarvragen buitengewoon goed hielpen.

Bij veel vragen moet je ook iets extra's doen. In vraag 1 staat bijvoorbeeld: Wordt duidelijk wat de lezers moeten gaan denken?

Stel je voor dat in het opstel dat jij becommentarieert absoluut onduidelijk blijft wat de schrijver er nu zelf precies van vindt. Je schrijft op je antwoordvel de score 1 (eventueel 2). Kijk nu eens naar het tekstje dat onder de 1 en 2 staat. Daar worden verduidelijkingen gegeven. Je moet nu als commentator niet alleen een score geven, maar op het antwoordvel ook een toelichting schrijven: hoe komt het dat de mening zo onduidelijk blijft? Eventueel een advies: wat zou de schrijver kunnen doen om het opstel duidelijker te maken?

Nog een voorbeeld: Leiden de gegevens in het opstel tot het doel?

Stel je voor dat je vindt dat het opstel dat je becommentarieert bijzonder goed in elkaar zit: de inhoudselementen zijn zo goed gekozen dat er niets te veel of te weinig staat: alles staat in verband met het doel. Je geeft een 5. Nu staat daar in het tekstje: 'Vooral (zie mijn 2) vind ik goede informatie om dit doel te bereiken.' Je leest het opstel nog eens door en je zet voor een passage die inhoudelijk heel doelgericht is een 2. Dat is heel, heel nuttig voor herschrijvers. Zet die verwijzende cijfers echt in het opstel. Dan ziet de schrijver dat je niet zomaar een score gaf, maar dat je ook weet waarom je hem gaf. Uit de al eerder genoemde enquête bleek dat leerlingen het bijzonder handig vonden in het opstel deze cijfers aan te treffen.

Dus:

- 1 Lees de vraag en geef een score.
- 2 Zet, als het tekstje dat vraagt, een cijfer in het opstel.
- 3 Zet op je antwoordvel toelichtingen, adviesjes.
- 4 Zet in het opstel vraagtekens, plusjes, uitroepetekens, schrijf in het opstel: Goed argument. Mooie zin. Onbegrijpelijke zin. Enzovoort. Schrijvers stellen dit commentaar zeer op prijs.

Doelgerichtheid

Als je nog eens wilt nalezen wat doelgerichtheid is, lees dan p. 18-19.

Bedenk nog dit:

- 1 Het opstel moet overtuigend zijn: er moeten lezers overtuigd worden.
- 2 Er moet een duidelijke mening inzitten (vraag 1).
- 3 De mening, de stelling moet onderbouwd worden met passende informatie (vraag 2, 3).
- 4 De redenering moet aanvaardbaar zijn: 'dit is zo, want....' (vraag 4).
- 5 De mening moet aanvaardbaar zijn (vraag 5).

Voordat je de vragen 1-5 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 1 geformuleerd is.

Opdracht

Formuleer eerst op je antwoordvel wat volgens jou de mening is, waarvan de lezer overtuigd zou moeten worden in dit opstel. Ook als het opstel niet duidelijk is wat dit betreft, schrijf je op wat volgens jou de bedoeling is van het opstel. Het is heel belangrijk voor de schrijver om te weten wat er bij de lezer in het hoofd terechtgekomen is. Begin zo: Ik denk dat de schrijver mij wil laten denken dat ...

1 Wordt duidelijk wat de lezers moeten gaan denken?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
De schrijver maakt absoluut niet duidelijk dat hij erop uit is dat de lezers X of Y moeten gaan denken.		De schrijver moet duidelijker maken wat de lezer X moet gaan denken of doen.		De schrijver maakt heel duidelijk wat de lezer moet gaan denken/doen.
Dat komt doordat:		Wat kun je eraan doen?		
- de mening ontbreekt		- mening duidelijker maken		- de hoofdgedachte is duidelijk
- het is onduidelijk wat de schrijver ervan denkt		- niet ter zake doende elementen (zoals) eruit halen		- het doel is duidelijk
- het is niet duidelijk wat de schrijver bedoelt		- duidelijker formuleren		- de mening is duidelijk.
- de schrijver wil te veel tegelijk vertellen: kiest niet duidelijk		- ideeën meer met elkaar in verband brengen		
-		-		

2 Leiden de gegevens in het opstel tot het doel?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Voor dit doel had andere informatie gebruikt moeten worden zoals:		De meeste informatie past bij dit doel. Een enkel gegeven had beter weggelaten kunnen worden (zie mijn 2 in de tekst).		Alle informatie is goed gekozen, in goede samenhang gebracht.
1				Vooraf (zie mijn 2) vind ik heel goede informatie om het doel te bereiken.
2				
De informatie is te veel loszand: moet veel meer in samenhang met elkaar gebracht worden.				

3 Zit er voldoende informatie in om het doel om het te bereiken?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Er moet veel meer informatie bij, zoals:		De noodzakelijke gegevens zitten er in. Eén element zou toegevoegd kunnen worden		De noodzakelijke gegevens zitten er in, er is niets belangrijks weggelaten. Alle informatie draagt bij tot het doel.
1		namelijk		
2		Een paar gegevens zouden nog wel wat meer aandacht mogen hebben, bijvoorbeeld waar ik een (3) in de kantlijn plaatste.		

4 Is de redenering aanvaardbaar?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
De reden(en) die aangevoerd wordt (worden) om in de mening of oplossing te geloven, zijn niet acceptabel voor lezers: je moet veel meer aandacht besteden aan: 'dit is zo, want'. Volgens mij is een goed argument:		De redenering is aanvaardbaar, maar zou nog overtuigender gebracht kunnen worden.		De redenering is aanvaardbaar en wordt overtuigend gebracht.
Er zit een fout in de redenering (zie de 4 in de tekst). Of het ontbreekt aan logica in de tekst.		Op zich zit de redenering goed in elkaar, maar je moet haar nog een beetje 'oppoetsen' (vooral bij mijn 4 in de tekst!)		Een heel goed argument vind ik (zie mijn 4 in de tekst).

5 Is de stelling aanvaardbaar?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Wat de schrijver wil dat de lezers gaan denken, zullen zij niet willen of kunnen accepteren. De stelling is namelijk: niet realistisch, zoiets kan gewoon niet in de werkelijkheid.		Wat de schrijver wil dat de lezers gaan denken, zullen ze wel kunnen of willen accepteren. Maar de aanvaardbaarheid kan wel verhoogd worden. De schrijver moet laten zien dat zijn oplossing te verwezenlijken is, dat de problemen weggenomen kunnen worden.		De lezers zullen de stelling in dit opstel zeker aanvaarden. De stelling is realistisch en geloofwaardig gemaakt.
.....				
.....				

Publiekgerichtheid

Als je nog eens wilt nalezen wat publiekgerichtheid is, lees dan p. 19-27.

Bedenk nog dit:

- 1 Een schrijver moet contact maken met de lezer (door bijvoorbeeld titel, inleiding, in midden, in slot): vraag 6, 7, 8.
- 2 Een schrijver moet lezersvriendelijk schrijven (door lezershulpjes: wegwijzer, kilometerpaaltjes, begrippen uitleggen): vraag 8, 9, 10.

Voordat je de vragen 6-10 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 6 geformuleerd is.

Opdracht

Onderstreep in de inleiding en het slot publieksgerichte zinnen met een golflijntje. Het is heel belangrijk voor schrijvers om te weten wat lezers publiekgerichte zinnen vinden.

- 6 Wordt de lezer in de inleiding tot verder lezen aangespoord en bevat het slot een uitsmijter?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

<p>a Het begin is te traag, de lezer haakt bijna af.
Het begin is te gewoon, voorspelbaar.
De inleiding spreekt niet aan.
Geen enkele contactzin.
b Uitsmijter ontbreekt.</p> | <p>a De aandacht van de lezer wordt zo wel getrokken. Je kunt nog wel iets aan het begin verbeteren om nog meer succes te hebben.
Denk bijvoorbeeld aan
b Uitsmijter kan beter.</p> | <p>a Dit is een begin waardoor je de aandacht van de lezer trekt.
Zo wordt de lezer geraakt.
De inleiding spreekt aan.
b Prima uitsmijter.</p> |
|---|---|--|

- 7 Wordt de lezer het gevoel gegeven dat hij echt met het onderwerp (probleem) te maken heeft?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

De lezer zal zich niet betrokken voelen bij het onderwerp. Hij zal denken: wat heb ik met dit probleem te maken?

Je doet je best (zie mijn 7 in de kantlijn) om de lezer te laten voelen dat hij iets met het onderwerp te maken heeft. Helaas blijft het bij een poging. Probeer meer aandacht aan dit aspect te besteden bij herschrijving.

Je roept (zie mijn 7 in de kantlijn) gevoelens, ervaringen bij de lezer op waardoor deze zich betrokken zal gaan voelen.

- 8 Blijkt in de tekst dat de schrijver beseft dat er lezers zijn en wie zijn lezers zijn?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

- a De manier van schrijven is meer voor jezelf, om je ideeën helder te krijgen. Je mompelt als het ware, spreekt niet tegen je publiek.
b De informatie heeft nauwelijks iets te maken met lezers van ± 15 jaar. Vooral (zie mijn 8) niet. Slechte keuze van informatie.

Maar je zou (aanstrepen!) a de manier van schrijven b de informatie nog meer op deze lezers toe kunnen spitsen. Er zitten wat zaken in die niet zo interessant zijn voor dit publiek (zie mijn 8 in de kantlijn).

Dat blijkt duidelijk uit a de manier van schrijven (spreekt de lezer toe) b en de informatie die je geeft de voorbeelden, anekdotes, verduidelijkingen hebben allemaal te maken met deze lezersgroep. Je roept gevoelens op die juist van toepassing zijn op de lezers. Heel goed vind ik wat je b..... (8 in de tekst) schrijft.

9 Is het opstel makkelijk te lezen voor dit publiek?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
Zeer moeilijk leesbaar. Vooral de passage waar een 9 voor staat, is echt niet te begrijpen.	Soms zal de lezer even moeilijk kijken. Door verbeteringen in: (aankruisen) - presentatie, ook: uiterlijk van de tekst - formulering (zinnen, woordkeus) - inhoud (toevoegingen). Op de plaatsen met een 9 in de tekst, kun je je tekst nog wel begrijpelijker maken.	De informatie is duidelijk, wordt helder gepresenteerd en geformuleerd. Zeer begrijpelijk allemaal.		

10 Legt de schrijver moeilijke begrippen goed uit?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
De schrijver denkt zeker dat lezers alles al weten! Je moet nieuwe informatie uitleggen, de lezer helpen. Zoals bij 10 in de kantlijn: daar verdrinkt de lezer in de informatie. Je praat over de hoofden heen of je geeft de lezer te weinig steun. Begrijp je het zelf wel?	In de meeste gevallen. Alleen bij 10 in de kantlijn neem je te grote stappen. Je zou daar nog wel iets kunnen verbeteren. Je vertelt daar te veel ineens.	Je doet uitstekend je best om zaken uit te leggen waarvan je denkt dat je lezers daar iets minder over weten dan jij. Stap voor stap ga je op het doel af.		

Structuur

Als je nog eens wilt nalezen wat structuur is, lees dan p. 40-47.
Bedenk nog dit:

- 1 Een opstel dat er goed ingedeeld uitziet (tekstverzorging of visuele structuur) schrikt de lezers minder af (vraag 11).
- 2 Een opstel behoort een begin, midden en eind te hebben, net als een gesprek (vraag 12 en 13).
- 3 Een tekst bestaat uit samenhangende zinnen die alinea's vormen en samenhangende alinea's die de tekst vormen (vraag 14 en 15).

Voordat je de vragen 11-15 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 11 geformuleerd is. Het is heel belangrijk voor de schrijver om te zien of lezers de opbouw herkennen die hij aanbracht.

Opdracht

- 1 Onderzoek of er sprake is van een inleiding, middenstuk en slot. Zet op de overgang van inleiding naar middenstuk en van middenstuk naar slot een kruisje in de kantlijn.
- 2 Onderstreep daarna in elke alinea de hoofdgedachte: de schrijver kan dan zien of hij duidelijke hoofdgedachten in alinea's heeft gemaakt.
- 3 Kijk daarna naar elke eerste zin van een alinea. Omcirkel 'lijmwoorden' (zie p. 44) zo: ♂. Zet in de kantlijn een KZ als het een koppelzin is.
- 4 Onderzoek tenslotte de tekst op duidelijke wegwijzers en kilometerpaaltjes (zie p. 24-25). Zet een W+ in de kantlijn als het een duidelijke wegwijzer is, en W- als je vindt dat de wegwijzer onduidelijk is. Zet een KP+ in de kantlijn als je het een duidelijk kilometerpaaltje vindt, een KP- als je vindt dat de KP duidelijker kan.

11 Is de tekst uiterlijk goed verzorgd: zichtbaar ingedeeld?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
Het opstel is één zee van lettertekens zonder inspringingen, regels wit, kopjes, onderstrepingen of iets dergelijks.	Je zou bij (zie mijn 11 in de kantlijn) kunnen a inspringen b een regel overslaan c tussenkopje plaatsen d onderstrepen e	Ja, zodra de lezer een blik op het opstel werpt, ziet hij in een oogopslag een duidelijke indeling. Dat vergemakkelijkt het lezen behoorlijk!		

12 Is de opbouw in grote lijnen (inleiding, midden, slot) in orde?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
a In dit opstel zijn wel één of meer delen te onderscheiden, maar ze lijken niet in de goede volgorde te staan.		Je zou aan a begin b midden c slot		Er zijn duidelijk drie delen te onderscheiden die elk een eigen functie hebben. De delen staan qua lengte in een goede verhouding tot elkaar. In de inleiding wordt op het middenstuk vooruitgelopen, het middenstuk is aan de inleiding gekoppeld en het slot hangt aan de inleiding (hoofdgedachte) en het middenstuk (informatie) vast.
b Of: een van de drie delen doet niet wat hij moet doen.		nog wel wat kunnen verbeteren, namelijk		
c Of: de drie delen staan niet in een goede verhouding tot elkaar qua lengte.			

13 Bevatten de inleiding en het slot een stelling?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
a Een stelling ontbreekt in de inleiding of is volstrekt niet duidelijk.		a In de inleiding staat wel een stelling, maar deze zou je beter kunnen formuleren, namelijk		a In de inleiding staat een heel duidelijke stelling.
b Een samenvattende formulering in het slot ontbreekt of is volstrekt niet duidelijk.	 b Het slot bevat wel een samenvatting, of een samenvattende zin, maar deze kun je beter anders formuleren, namelijk		b In het slot wordt heel goed samengevat, zonder dat de lezer het gevoel krijgt: 'Dat heb je al gezegd!' Goede afronding zo!

14 Zijn de alinea's goed met elkaar verbonden?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
De alinea's zijn niet goed met elkaar verbonden, staan los van elkaar. Je springt van de hak op de tak. De lezer raakt de lijn kwijt. Elementen die bij elkaar horen, staan niet bij elkaar. De gedachtenontwikkeling in dit opstel is niet vloeiend. Geen koppelzinnen, geen wegwijzers, kilometerpaaltjes, lijmwoorden.		Er zit zeker een lijn in het opstel. a In alinea (invullen) echter wordt die lijn verbroken. Zie mijn commentaar in de kantlijn. b In alinea (invullen) mist de lezer een schakel in de gedachten-gang, daar moet je aan toevoegen. c Voeg koppelzinnen (KZ), wegwijzers (W), kilometerpaaltjes (KP) en lijmwoorden (LW) toe bij mijn 14 in de kantlijn (zet 14 in de kantlijn met KZ, W, e.d.)		Er is een heel duidelijke lijn in het opstel. De alinea's zijn goed met elkaar verbonden. Prima verbindingszinnen, koppelzinnen en lijmwoorden. Er zit structuur in de volgorde van de alinea's (oorzaak + gevolg, vergelijking, tegenstelling, enz.).

15 Zitten de alinea's goed in elkaar?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!
Veel alinea's zijn niet opgebouwd uit hoofdzin + uitwerking. Alinea's zijn te lang, te kort. Hoofdzinnen ontbreken (kijk maar naar de onderstrepingen) of zijn moeizaam te vinden. Alinea's zijn opgebouwd uit losse zinnen.		De meeste alinea's bevatten een duidelijke hoofdzin en een uitwerking. Er is een enkele alinea die te vol is of te leeg. Kijk nog eens naar alinea		Alle alinea's zitten helder in elkaar: een hoofdgedachte + een uitwerking. De hoofdzinnen zijn gemakkelijk te vinden (1e zin, 2e zin en/of laatste zin). Alinea's zijn groepen zinnen die duidelijk bij elkaar aansluiten.

Betrouwbaarheid

Als je nog eens wilt nalezen wat betrouwbaarheid is, lees dan p. 50-52.

Bedenk nog dit:

- 1 Een schrijver moet de indruk wekken te weten waarover hij schrijft (vraag 16 en 17).
- 2 Een schrijver moet rekening houden met reacties van lezers die hem niet geloven (vraag 18 en 19).
- 3 Citaten moeten controleerbaar zijn (vraag 20).

Voordat je de vragen 16-20 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 16 geformuleerd is.

Opdracht

Plaats in een kantlijn een ?-teken als je je afvraagt: 'Is dat wel zo?'. Zet 'nee' in de kantlijn als je het volstrekt niet eens bent met wat er staat, als je de schrijver niet gelooft of als je vindt dat hij onwaarheid spreekt. Zet 'ja' in de kantlijn als je het eens bent met een uitspraak van de schrijver.

16 Is de informatie zo op het oog juist?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

Te vaak, misschien wel voortdurend, zal de lezer denken: 'O, nee, dit klopt niet, dit is niet waar.'

Er zitten gewoon onjuistheden in, zie mijn 16 in de kantlijn.

Op één of twee plaatsen (zie mijn 16 in de kantlijn) zal de lezer zijn wenkbrauwen fronsen: 'Is dit wel zo?'

De lezer zal niet twijfelen aan de juistheid van de informatie.

17 Krijgt de lezer de indruk dat de schrijver over het onderwerp heeft nagedacht?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

De schrijver heeft geen enkele deskundigheid op dit gebied. Hij gebruikt bovendien de verkeerde citaten. Hij begrijpt de problematiek zelf niet, denk ik.

Over het algemeen lijkt de schrijver wel nagedacht te hebben over het onderwerp. Vooral in alinea zegt hij iets, waaruit blijkt dat hij iets weet van die problematiek. Misschien moet hij dat aspect meer uitbreiden.

De schrijver heeft een aspect van het onderwerp gekozen waarover hij blijkbaar iets weet, gezien de feiten (ook: c taten) en de voorbeelden die hij presenteert.

18 Blijkt in het opstel dat de schrijver gevoelig is voor tegenredeneringen van lezers?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

Er zijn plaatsen in het opstel (zie mijn 18 in de kantlijn) waar je tegenredeneringen ('maar-als-dit-nu-zus-of-zo-is?') van lezers kunt verwachten. Die vragen en opmerkingen moet je vóór zijn. Maar jij lijkt helemaal niet te beseffen dat anderen er anders over kunnen denken.

De schrijver doet dat inderdaad. Alleen bij mijn 18 in de kantlijn verwacht ik een 'maar-als-dit-nu-zus-of-zo'-opmerking. Daar zou de schrijver op moeten ingaan.

Nou en of! De schrijver gaat handig in op tegenredeneringen van lezers (een 'maar-als-dit-nu-zus-of-zo'-opmerking Heel goed is dat bij mijn 18 in de kantlijn).

19 Worden de beweringen waar gemaakt?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Het opstel bestaat louter uit beweringen ('het is zo dat ...', 'ik vind dat ...') die niet worden waar gemaakt. Ondersteunende informatie, argumenten, voorbeelden, citaten ontbreken. Lezers zullen vaak denken: 'Maar waar blijkt dat uit?' De schrijver bekommert zich niet om de juistheid van zijn beweringen.		Op één of twee plaatsen (zie mijn 19 in de kantlijn) kan een bewering nog beter ondersteund worden door argumenten, voorbeelden, citaten, feiten. Daar zal de lezer je een 'waar-blijkt-dit-uit'-vraag stellen.		Als de schrijver iets beweert, probeert hij het ook aan te tonen met voorbeelden, argumenten, citaten etc. De 'bewijzen' die worden aangevoerd zijn overtuigend. Heel overtuigend vind ik (zie mijn 19+ in de kantlijn).

20 Wordt er correct geciteerd?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Het is niet duidelijk wat precies citaat is en wat niet. Het citaat is niet letterlijk. De bronvermelding is zo onduidelijk dat een lezer de bron niet of met veel moeite in de bibliotheek kan vinden. Of: er wordt wel geciteerd, maar zonder bronvermelding!		Het citaat is correct weergegeven en staat tussen aanhalingstekens. De bron zou je beter kunnen noteren door Dan kan de lezer hem makkelijker vinden in de bibliotheek, of is hij minder storend in de tekst.		Een citaat staat tussen aanhalingstekens en de bron wordt zo vermeld, dat een lezer de bron in de bibliotheek kan vinden. De bronvermelding stoort het lezen van het opstel niet.

Nieuwswaarde

Als je nog eens wilt nalezen wat nieuwswaarde is, lees dan p. 70-74.
Bedenk nog dit:

- 1 Nieuws is wat onverwacht is voor de lezer qua inhoud: vraag 21 en 25; qua presentatie: vraag 24).
- 2 Wat zich dichtbij de lezer afspeelt is eerder nieuws dan vergelijkbare gebeurtenissen buiten de omgeving van de lezer (vraag 22).
- 3 Concrete zaken worden eerder als nieuws ervaren dan abstracte (vraag 23).

Voordat je de vragen 21-25 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 21 geformuleerd is.

Opdracht

Plaats in een kantlijn nieuw!! bij de passage, waarvan je vindt, dat er een element van nieuwswaarde in zit ('Hè, dat wist ik niet').

21 Is er nieuws, onverwachte informatie in dit opstel?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
In dit opstel zitten gegevens (feiten, argumenten) zoals je in alle opstellen over dit onderwerp zou kunnen lezen. Dit opstel voegt niets toe aan de kennis van lezers over dit onderwerp. Ik heb geen nieuwe ideeën over dit onderwerp in je opstel kunnen vinden. Informatief niet waardevol.		Er zit één idee in dat nieuw is (zie 21 in de kantlijn). Je moet dat idee (gegeven, argument) wat minder 'verstoppert' in de tekst, meer uitwerken. Dan wordt je tekst informatiever.		In dit opstel zit veel nieuwe informatie. Natuurlijk is het onmogelijk om allemaal nieuwe feiten en argumenten aan te dragen, maar wat je bij (2 in de kantlijn) vertelt, zal wel nieuw zijn voor veel lezers. Als lezers jouw opstel gelezen hebben, weten ze meer van het onderwerp af dan daarvoor. Informatief waardevol.

22 Is er informatie (gegevens, feiten, argumenten, voorbeelden) uit de leefwereld van de lezers die hun aanspreekt?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

In dit opstel zitten geen gegevens uit de leefwereld van je lezers. De informatie is ver van de lezers af, ze hebben weinig met die gegevens te maken. Je moet proberen feiten te gebruiken die lezers herkennen, waar ze iets mee te maken hebben.
Informatief oninteressant.

Een enkele keer (zie mijn 22 in de kantlijn) schemert iets in het opstel waarmee je je lezers bij het onderwerp betreft. Zoek meer van die gegevens, werk ze meer uit.

In dit opstel zitten gegevens (zie mijn 22 in de kantlijn) uit de leefwereld van je lezers. Je laat zien dat het probleem dicht bij huis is, dan zij zullen denken.
Informatief interessant.

23 Is er concrete informatie (feiten, argumenten)?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

De informatie is erg abstract. Lezers kunnen zich niet veel voorstellen bij deze behandeling van het probleem. Je moet het gedetailleerder uitwerken.

Soms (zie mijn 23) geef je heel concrete informatie. Toch overheerst een wat grove, oppervlakkige, abstracte behandeling van het probleem. Je zou het gedetailleerder moeten uitwerken.

De informatie is concreet waar nodig. Je benadert het probleem niet op een 'theoretische' manier, maar heel praktisch. Lezers kunnen zich het probleem voorstellen ('aanvoelen') door de informatie die je geeft. Vooral bij (23) vind ik de informatie concreet.

24 Is de presentatie van de gegevens origineel?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

De gegevens worden gepresenteerd zoals lezers die verwachten. In de meeste opstellen over dit onderwerp zal de ordening van de gegevens zo zijn als in dit opstel. Hoe goed het opstel ook zou zijn, de behandelwijze is niet origineel.

Hier en daar (zie mijn 24 in de kantlijn) doe je verrassende, originele dingen met je gegevens. Er overheerst echter toch een 'gewone' presentatie, zodat je niet kunt zeggen dat het opstel origineel qua presentatie is.

De ordening van de informatie is verrassend. Deze rangschikking zou de lezer niet verwachten. Dat maakt het opstel bijzonder. Al is het oud nieuws, je steekt het in een nieuw jasje. (Vooral bij 24 doe je iets heel goeds!)

25 Krijgen de lezers een andere kijk op het onderwerp?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

Lezers zullen niet anders tegen het probleem aan gaan kijken. Je werpt geen nieuw licht op het probleem waardoor het duidelijker wordt of waardoor lezers anders zullen gaan denken. Iedereen denkt er ongeveer zo over als jij.

Een beetje. Er zit een passage in (zie mijn 25) waarin je een nieuw licht op het probleem werpt. Zou je die passage niet uitwerken? Dan benader je het probleem van een heel onverwacht gezichtspunt.

Lezers zullen anders tegen het probleem aan gaan kijken. Je werpt een heel nieuw licht op het probleem. Je bekijkt het net even van een andere kant dan de meesten zullen doen. Je brengt de lezer op z'n minst aan het twijfelen.

Taalgebruik

Als je nog eens wilt nalezen wat onder taalgebruik verstaan wordt, lees dan p. 76-80.

Bedenk nog dit:

- 1 Taalgebruik moet voldoen aan de regels van het Nederlands (vraag 26).
- 2 Taalgebruik moet aangepast zijn aan het publiek:
 - . niet te moeilijk, maar ook niet te makkelijk (vraag 27)
 - . broodnodig gevarieerd (vraag 28)
 - . effectvol (vraag 29).
- 3 Taalgebruik is de herkenningmelodie van de schrijver: taalgebruik moet persoonlijk klinken (vraag 30).

Voordat je de vragen 26-30 beantwoordt, maak je eerst de opdracht die boven vraag 26 geformuleerd is.

Opdracht

Lees het opstel door en let op het taalgebruik. Zet cijfers voor de kantlijn bij passages waarmee iets aan de hand is. Kijk naar het schema hieronder.

Fouten	26	(verbeter de fout meteen)
Moeilijkheidsgraad	27	- te makkelijk of - te moeilijk
Gevarieerde zinsbouw	28	- steeds: onderwerp + persoonsvorm + rest of - te veel korte zinnen achter elkaar of - te veel lange zinnen achter elkaar
Taaltrucjes	29+	- effectvolle taaltrucjes
Onpersoonlijk taalgebruik	30	

26 Is het taalgebruik correct?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

Er zitten fouten in de spelling en de leestekens (meer dan vijf!) (zie de verbeteringen bij 26 in de kantlijn).

Er zitten fouten in de zinsbouw.

- volgorde van woorden
 - verwijswoord/antecedent (*het* meisje, *die*)
 - onderwerp/persoonsvorm
- Veel mensen ... heeft

.....
.....

Er zitten een paar fouten in het taalgebruik (spelling, leestekens, zinsbouw) (zie de verbetering bij 26 in de kantlijn).

Ik kan geen spelfout of leestekenfout ontdekken.

De zinsbouw is volgens mij correct.

Het opstel kan wat dit betreft ongewijzigd gepubliceerd worden.

27 Is het taalgebruik niet te moeilijk of te makkelijk voor dit publiek?

1	2	3	4	5
nee!	nee	ja, maar	ja	ja!

Het taalgebruik is

- te makkelijk (zie 27)
- te moeilijk (zie 27)

Als het te makkelijk is, kleiner je de lezers een beetje.

Als het te moeilijk is, lijkt het erop of je niet beseft wie je lezers zijn.

Duidelijk taalgebruik over het algemeen.

Soms een beetje te moeilijk of te kinderachtig. Verbeter de passages bij 27 in de kantlijn.

Heel duidelijk taalgebruik, precies goed van moeilijkheidsgraad.

Past heel goed bij deze lezers.

Voorbeeldig vind ik (zie mijn 27).

28 Is de zinsbouw gevarieerd?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
De zinnen zijn steeds op dezelfde manier gebouwd: onderwerp + persoonsvorm + rest. Vooral bij (28) is dat storend bij het lezen. Er is geen variatie in zinslengte: vrijwel alle zinnen zijn even lang.				
Je kunt in de zinsbouw hier en daar nog wat verbeteren (bij 28 in de kantlijn). - maak van twee zinnen één - maak van één zin twee zinnen - gooi de volgorde in de zin om - koppel de bijzin beter aan de hoofdzin.				
De zinnen zijn gevarieerd qua lengte en zinsbouw. De tekst leest heel soepel daardoor. Voorbeeldig vind ik passages met 28 in de kantlijn.				

29 Worden de stijltrucjes gebruikt?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Je doet nergens iets extra's met taal, waardoor je je lezers kunt boeien. Zo'n stuk als (29 in de kantlijn) is echt heel saai, stijf, gewoontjes.				
Over het algemeen is het taalgebruik boeiend. Je kunt het nog verbeteren bij (29). Daar wordt het taalgebruik wat saai, te gewoon, te stijf.				
Er zitten heel effectvolle taaltrucjes in, zoals vragenreeksen, woordspelletjes, opsommingen, ironie, overdrijvingen. Daardoor wordt het echt leuk lezen. Heel goed vind ik (29 in de kantlijn).				

30 Is het taalgebruik persoonlijk?

1 nee!	2 nee	3 ja, maar	4 ja	5 ja!
Het taalgebruik is niet <i>jouw</i> taalgebruik. Het lijkt erop alsof er stukken overgeschreven zijn, zo onpersoonlijk. Schrijf meer zoals je praat, je bent jezelf niet. Echt heel onpersoonlijk is (30 in de kantlijn).				
Je wisselt sterke (zie mijn 30+) en zwakke (zie mijn 30-) momenten af. Verbeter het onpersoonlijke taalgebruik bij die 30-.				
Prima, persoonlijk taalgebruik. Het is alsof je als lezer de schrijver hoort. Zo schrijft niet iedereen. Heel persoonlijk taalgebruik vind ik bij (30 in de kantlijn). Jouw opstel zou ik de volgende keer zo herkennen door de 'klank' van je 'stem' in het opstel.				

Controleformulier van de schrijfmap

Ronde:

Datum:

1	Indeling van de map in orde? (alles op zijn plaats, overzichtelijk, netjes)	+	+/	-	-
2	Netjes gewerkt?	+	+/	-	-
3	Zijn alle opdrachten gemaakt?	ja			nee, nl.:
4	Opdrachten die je een volgende keer meer aandacht moet geven				1 2 3
5	Opdrachten die ik heel goed vond				1 2 3

Cijfer:

Je nummer voor ronde ... is:

Schrijf op de achterzijde van dit formulier je commentaar op deze beoordeling.

Verzamelvel

Je hebt nu veel gegevens: drie leerlingen lezen jouw opstel en scoorden. Om overzicht te krijgen in de meningen, breng je de scores over op het verzamelvel hieronder (F1 = Reactieformulier; F2 = Commentaarformulier).

De nummers 1, 2, 3 enzovoort zijn de nummers van de reactiestellingen en de commentaarvragen.

	Doelgerichtheid							Publiekgerichtheid						
	F2					F1		F2					F1	
	1	2	3	4	5	1	2	6	7	8	9	10	3	4
Reactie														
Reactie														
Reactie														

	Structuur							Betrouwbaarheid						
	F2					F1		F2					F1	
	11	12	13	14	15	5	6	16	17	18	19	20	7	8
Reactie														
Reactie														
Reactie														

	Nieuws waarde							Taalgebruik						
	F2					F1		F2					F1	
	21	22	23	24	25	9	10	26	27	28	29	30	11	12
Reactie														
Reactie														
Reactie														

Score 1 = slecht Score 5 = goed